

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Barbara Simonič

**Etična in praktična vprašanja okoljevarstva:
poskus opredelitve področja politične ekologije**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Barbara Simonič

Mentor:izr. prof. dr. Andrej Lukšič

Somentor: red. prof. dr. Zlatko Šabič

**Etična in praktična vprašanja okoljevarstva:
poskus opredelitve področja politične ekologije**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

Zahvalila bi se mentorju dr. Andreju Lukšiču za široko razumevanje in podporo ter somentorju dr. Zlatku Šabiču za izdatno strokovno pomoč.

Zahvala gre še posebej staršema za dolgoletno brezpogojno pomoč pri študiju, Urošu za vztrajno tehnično podporo, prijateljem za nasvete ter Vincentu za spodbudo in navdih.

Etična in praktična vprašanja okoljevarstva: poskus opredelitve področja politične ekologije

Cilj diplomskega dela je proučitev etičnih in praktičnih vprašanj varstva okolja, pri čemer politična ekologija ponuja teoretično osnovo in praktično usmeritev v proučevanju. Tako ekologija kot politična ekologija se uporabljata kot vsesplošna oznaka za različna področja, ki so, četudi le bežno, povezana z ekološkimi temami. Zato se poskus opredelitve področja politične ekologije dotika vprašanj vloge ekologije kot naravoslovne znanosti in politične ekologije kot veje humane ekologije, tj. geografskega področja proučevanja odnosa človek-okolje-družba. Premišljevanje o človekovem odnosu do narave pa se je odvijalo tudi na filozofski ravni, na kar kažejo različne filozofske tradicije, ki se sprašujejo o globljih, etičnih in moralnih predpostavkah in pomenih človekovega odnosa do narave. Šele s pojavom širšega ekološkega gibanja in političnega delovanja zelenih pa je politična ekologija postala moderna politična ideologija, ki prinaša cilj trajnostne družbe, poskus razširitve demokracije in drugačno videnje znanosti in tehnologijo. Diplomsko delo tako ugotavlja, da je nezadostnost ekologije kot naravoslovne znanosti, pojav novih ekoloških problemov in globljega premišljevanja o odnosu človeka do narave s širšo oznako zelena filozofija, razvoj ekološkega gibanja in političnih strank v osemdesetih letih 20. stoletja, pripomoglo k oblikovanju ideologije političnih ekologov, t. i. ekologizma.

Ključne besede: ekologija, politična ekologija, ekologizem

Ethical and practical questions of environmentalism: an attempt to define political ecology

The aim of this work is to examine the ethical and practical questions of environmental protection, while political ecology is used as theoretical background and practical guidance in the research. Ecology, as well as political ecology, are used as general terms to describe various fields related, even if only slightly, to ecological topics. That is the reason why an attempt to define political ecology touches upon questions of the role of ecology as natural science, and political ecology as a branch of human ecology, i.e. the field of geography that examines the relation between men, nature and society. The reasoning about human relations with nature has always also been part of philosophical discussions. That is reflected in various philosophical traditions that search for in-depth, ethical and moral presumptions and meanings of human relations with nature. It was only with the rise of a wider ecological movement and political activity of the 'greens' when political ecology became a modern political ideology, aiming at a sustainable society coupled with an attempt of the enlargement of the democracy and a different perception of science and technology. This paper comes to a conclusion that the inadequacy of ecology as a natural science, the appearance of new ecological problems and deeper reasoning about the human relation with nature; wider labeled as a green philosophy, the development of a ecological movement and political parties of the 1980s helped to construct an ideology of political ecologists, the so called ecologism.

Keywords: ecology, political ecology, ecologism

Kazalo

SEZNAM KRATIC	6
UVOD	7
EKOLOGIJA KOT NARAVOSLOVNA ZNANOST	11
1.1 Razvoj ekologije kot znanosti	12
1.2 Kritika ekologije kot naravoslovne znanosti	17
POLITIČNA EKOLOGIJA	20
2.1 Operativna opredelitev termina politična ekologija	23
2.2 Zgodovina in razvoj uporabe termina politična ekologija	25
2.3 Politična ekologija v razmerju do zelene filozofije skozi čas	32
2.4 Politična ekologija kot gibanje in politična aktivnost zelenih	47
2.5 Politična ekologija v razmerju z demokracijo	66
2.6 Politična ekologija v odnosu do znanosti	72
2.7 Kritika politične ekologije	76
SKLEP	78
LITERATURA	82

Seznam kratic

GSO	Gensko spremenjeni organizmi
MEA	<i>Millennium Ecosystem Assessment</i> (Milenijsko vrednotenje ekosistema)
MIT	<i>Massachusetts Institute of Technology</i> (Tehnološki inštitut v Massachusettsu)
OZN	Organizacija združenih narodov
RSPB	<i>The Royal Society for the Protection of Birds</i> (Kraljeva družba za zaščito ptic)
UNFCCC	<i>United Nations Climate Change Conference</i> (Konferenca Združenih narodov o podnebnih spremembah)
ZDA	Združene države Amerike
WCED	<i>World Comission on Environment and Development</i> (Svetovna komisija za okolje in razvoj)

Uvod

Pojem ekologija se je razvil iz naravoslovja. Sprva kot eksaktna znanost je zaradi širine predmeta proučevanja postopoma vključevala vedno nove vede in iskala drugačne pristope. Ekologija je danes tako inter- in multidisciplinarna veda – povezuje in združuje različne vede, znanosti in ideje. Predvsem zadnje je značilnost področja ekologije, saj je termin v široki uporabi in splošno označuje zbir ekoloških¹ prepričanj, ki bi jim lahko pripisali ideološko moč. Politološka obravnava ekologije tako skuša zajeti široko področje političnih ideologij, postavlja temelje proučevanju politik na okoljskem področju in filozofskih prepričanj v ozadju. Postavljene smernice kažejo, da ima to področje še mnogo ponuditi.

Cilj diplomskega dela je proučiti etična in praktična vprašanja varstva okolja, pri čemer politična ekologija kot nova hibridna disciplina ponuja teoretično osnovo in praktično usmeritev v proučevanju. Pri poskusu definiranja teorije politične ekologije sem zadela ob mnogovrstne probleme, povezane predvsem s prisvajanjem področja s strani različnih disciplin in s tem neenotne opredelitve področja proučevanja. Želela sem raziskati zgodovino ukvarjanja z ekološkimi problemi in prepričanja, ki so ob tem stala v ozadju. Hkrati pa sem skozi proučevanje ugotovila, da so različni avtorji postavljali različne zahteve in imeli različne predstave že o ekologiji, medtem ko je z vključitvijo politološke obravnave proučevanje postalo še kompleksnejše. Poskus opredelitve področja politične ekologije je zato izpeljan prek zastavitve naslednjih temeljnih vprašanj. Kakšna je vloga znanstvene ekologije in drugih znanosti v odnosu do politične ekologije? Katere so predpostavke oz. etični temelji, na katerih sloni politična ekologija? V kakšnem odnosu je ekološko gibanje in politično delovanje zelenih s politično ekologijo? Kakšno sporočilo nosi politična ekologija danes?

---

¹ Kim (2004, 11) našteva tri različice uporabe pridevnikov ekološki in okoljski, s tem da iz vsebinskih razlogov zavrne tisto, ki se omejuje na naravoslovno biološko področje, in pojasnjuje, da se ohranja samo še zaradi zgodovinske tradicije. Drugo uporabo pojma ekološki, ki zajema tudi družbene, kulturne in tehnične vidike človekovega razmerja z naravo, avtor ocenjuje za ustrezno spremenjenim okoliščinam. Kot tretje pa loči pojem okoljski v diagnostične, sanacijske in preventivne namene in ga zavrne, saj prav tako izloča človekove aktivnosti iz predmeta raziskovanja – okolja. Sama bom sledila avtorjevi razdelitvi in uporabljala pridevnik ekološki v kar najširšem smislu.

Politična ekologija je disciplina, katere ime navaja na domnevo, da področje primarno zadeva ekologijo (ki se lahko kot termin uporablja zelo široko in predvsem laično) na področju političnega, ki je prav tako široko in ohlapno uporabljan določevalec. Nekateri avtorji (Kenny 1984/2003; Vincent 1992/1995; Wissenburg 1998; Barry 1999; Dobson 1990/2007) zato poimenujejo to področje zelenih, okoljskih in ekoloških idej, teorij in političnih gibanj z eno besedo ekologizem in ga prištevajo k radikalnim političnim ideologijam, kot eno najbolj vplivnih in vseobsegajočih. Drugi (Greenberg in Clark 1993, Worster 2005) področje štejejo med primarno geografsko področje raziskovanja odnosov človek-okolje, medtem ko se tretji navezujejo na ekologijo kot disciplino biologije in kritizirajo naravoslovni pristop k ekološkim problemom (Ezensberger 1985, Nennen 1994). Četrti s poimenovanjem politična ekologija označujejo akterje ekološkega gibanja iz sedemdesetih let 20. stoletja in institucionalizacijo gibanja v obliki političnih strank zelenih (Bramwell 1994 in Galić 2002), medtem ko peti ločijo to gibanje glede na globino njihovega premišljevanja o vzrokih ekološke krize in zagovarjajo ontološki premik v zavesti, družbi in družbeni paradigmi (znani idejni pobudnik ločitve ekološkega gibanja je Arne Naess,² čeprav kot bomo videli v nadaljevanju, obstaja mnogo različic in vsebinskih razlik tudi znotraj globlje smeri, predvsem pa je filozofijo na tem področju težko ločiti od poziva k mističnemu občutenju narave). Tako se šesti (Latour 2004) spet vračajo in poudarjajo pomen znanosti v politični ekologiji, vendar iščejo novo politično zasnovo, ki bi ustrezala spremenjeni družbeni zavesti. Politična ekologija je torej vse to – proučevanje okoljskih politik, človekovega položaja v okolju in njegovega odnosa z okoljem; politično ideološko gibanje, ki združuje radikalne skupine, svetovne okoljevarstvene organizacije in posamezne politične stranke zelenih ter disciplina, osnovana na naravoslovni veji, ki išče povezavo z družbenimi znanostmi. Poskušala sem vključiti kar največ avtorjev, ki so pomembno prispevali k razvoju politične ekologije, ponuditi pregled različnih stališč v časovni perspektivi ter opredelitev, ki bi združevala vso to raznoliko teoretično osnovo. Poleg tega pa me je zanimalo tudi, kaj politična ekologija zagovarja danes.

---

² O tem pišejo Pepper (1996, 17), Bramwell (1994, 161), in Stephens (2002b, 146). Pepper (1996, 340) pa kot temeljni tekst globoke ekologije šteje delo *Deep Ecology* avtorjev Devalla in Sessiona, o čemer več v poglavju 2.3.

Metodologija diplomskega dela vključuje analizo primarnih in sekundarnih virov.³ Za prikaz širših trendov, ki so vplivali na oblikovanje filozofskega ozadja varstva okolja in njegovega odnosa do drugih področij, sta uporabljene tako opisna metoda kot zgodovinsko-razvojna in zgodovinsko-primerjalna analiza. Na ta način poskušam proučiti različne razsežnosti uporabe pojma politična ekologija in tendence v razvoju, ki so pripeljale do današnje pojmovne zmešnjave.

Poglavje za uvodnim tako predstavlja ekologijo kot naravoslovno znanost, in sicer zaradi zgodovinskega pomena ter še danes aktualnih ugotovitev, ki jih ponuja v razmislek. Široka uporaba pojma ekologija me je vodila v obravnavo kritike ekologije kot naravoslovne znanosti in v proučitev zgodovinske vključitve drugačnih vidikov, drugih ved in pogledov v ekologijo, kot se je to dogajalo skozi čas. V drugem delu sprva navajam različne uporabe termina politična ekologija in zatem poskusim operativno opredeliti politično ekologijo. V drugem poglavju drugega dela proučim zgodovino razvoja discipline in različne tendence v proučevanju, ki so pripeljale do široke opredelitve področja. Zatem posebno pozornost namenim obravnavi t. i. zelene filozofije in razvoju ekoloških etik skozi zgodovino, saj predstavljajo idejno ozadje vsake obravnave odnosa človek-okolje. V četrtem poglavju drugega dela skušam opredeliti politično ekologijo v razmerju do ekološkega gibanja in širše politične aktivnosti zelenih, ki lahko zajema vse od posameznikovega načina življenja do skupin pritiska in političnih strank zelenih. V petem poglavju drugega dela opredelim zahteve, ki jih politična ekologija postavlja danes in položaj, ki ga zavzema v odnosu do demokracije in znanosti. Zadnje poglavje drugega dela diplome ponudi kritiko politične ekologije razumljene v kar najširšem smislu. Skozi določitev odnosa z drugimi disciplinami in teorijami ter prakso gibanja skušam tako skozi celo diplomsko delo opredeliti disciplino politične ekologije. Proučitev različnih razumevanj, medsebojno nasprotujočih ali celo tekmovalnih zelenih načel in stališč predstavlja velik izziv za raziskovalca, zato umestitev politične ekologije ter določitev njenega razmerja do etike, politike in naravoslovnih znanosti ni lahka naloga. Ob tem je treba opozoriti, da kljub poskusu kar najširše sinteze,

---

³ Tu se bom osredotočila predvsem na metode diskurzivne analize, dekonstrukcijo in genealogijo. Diskurzivna analiza omogoča proučitev vpliva diskurzov na razumevanje in delovanje ljudi; z dekonstrukcijo išče pomenska nasprotja na površini jezika, pri genealogiji pa proučuje odnose moči, ki so vplivali na rabo pojma v določenem pomenu v zgodovinskem obdobju (Bučar in dr. 2000/2002, 27).

diplomsko delo ne uspe vključiti vseh zelenih filozofij, družbenih teorij ali političnih stališč, saj je področje preobširno.⁴

Omejitve diplomskega dela zadevajo predvsem širino in novost področja, ki ga poskušam proučiti, tj. politične ekologije. Obstaja mnogo različnih predstav o njenem izvoru in razsežnostih. Ni moč opaziti nekega splošnega dogovora o področju proučevanja ali celo pomenu termina politična ekologija. Po eni strani si pisci s tega področja prizadevajo zajeti čim več različnih vidikov in vključiti kar največ disciplin, po drugi strani pa jim ta širina onemogoča jasnost in nedvoumnost sporočila. Sama sem si vseeno prizadevala za pregled vse dostopne literature in oblikovanje sinteze teh različnih pogledov. Drug izziv, ki zadeva vse pisce s področja ekologije/okoljevarstva, predstavlja težavna ločitev osebnega prepričanja oz. privrženosti določeni smeri in s tem pristranskega predstavljanja zelenih idej od golega opisovanja. Nagnjenost k odobravajočemu opisovanju zaradi osebnih prepričanj je sicer neizogibna, je v srži samega znanstvenega aparata, ki želi proučevati družbene pojave.⁵ Pri branju zelene filozofije pa raziskovalec še hitreje kot sicer naleti na čustvene pozive, ki ob povezavi z novimi znanstvenimi ugotovitvami mejijo na *New age* mysticism in otežujejo raziskovalno delo. Potrebno je tudi upoštevati, da velika večina literature izhaja iz zahodnega, anglosaksonskega sveta in so tako vse časovne razdelitve zgodovinskega razvoja (percepcije narave, ekoloških gibanj in drugega) opisane na podlagi razvoja v zahodnem svetu; v Združenih državah Amerike (ZDA), zahodni Evropi in včasih v Avstraliji. Kot zadnje pa bi omenila prostorske in druge omejitve za pisanje diplomskega dela, ki vplivajo na mestoma poenostavljeno in nepopolno predstavitev številnih idej.

---

⁴ Avtorji, kot sta Robyn Eckersley (1992) in Robert Goodin (1992), so drugače razumeli politično teorijo, ki jo prinaša ekologizem, strinjali pa so se okoli tega, da ekologizem prinaša etične in filozofske razmisleke, ki se lahko prenesejo v politične programe (v Kenny 1984/2003, 165). Sama se opiram na zasnovo ekologizma, ki jo je približno v istem času razvil Dobson (1990/2007, 1993). Pristope okoljske etike oz. zelene filozofije, ki je pomembna za razvoj ekologizma kot moderne radikalne politične ekologije, omenim v poglavju 2.3 le kot vir idej, iz katerih so črpali navdih moderni politični ekologi, saj je literatura o etičnih predpostavkah varstva okolja zelo obsežna in neenotna tudi glede poimenovanja. Zanimivo obravnavo in razdelitev okoljskih etik na primeru odnosa do jedrske energije ponudi diplomsko delo Penca (2007, 26–32). Prav tako le bežno omenim ekonomske pristope k varstvu okolja, kot je koncept trajnostnega razvoja, ki je natančno razdelan v diplomskem delu Praznik (2003, 5–17) ali pristop t. i. ekološke modernizacije, o čemer podrobneje pišeta Mol in Spaargaren (1994, 203–16) in sama v diplomskem delu le na kratko omenim v poglavjih 2.4 in 2.6.

⁵ Tu se navezujem na tradicijo razumevanja, ki pravi, da je v družbenih vedah nemogoče ločiti subjekt od njegovega predmeta proučevanja ter da vsaka teorija skriva namen in cilj; ni namreč vedno mogoče neproblematično ločiti dejstev od vrednot (Bučar in dr. 2000/2002, 18). Tako le opozarjam na potrebnost zavedanja o omejitvah pri proučevanju družbene realnosti, saj izstopiti iz teh omejitev (družbe) ni mogoče.

Ekologija kot naravoslovna znanost

Večina piscev prepoznava različne pomene pojma in smeri v ekologiji, zato navedene razdelitve v nadaljevanju seveda niso edine možne.⁶ Kot trdijo Keil in dr. (1998, 13), je termin ekologija danes kompleksen in ideološko ambivalenten pojem, zato moramo ločevati razširjeno razumevanje ekologije v smislu ideologije in na drugi strani ekologije kot znanosti. Tudi Sladojević (1991, 45–51) obravnava ekologijo kot pomembno disciplino biologije in kot politično oz. ideološko gibanje – kot biološka znanost je nastala ravno sto let pred začetkom ekološkega gibanja, medtem ko so bile različne oblike zaščite narave in proučevanja človekovega odnosa do narave prisotne že veliko pred samim nastankom termina. Omladič (1998, 163–70) loči tri pojmovanja ekologije – kot filozofije, ki dojema svet kot celoto in določi človeka v tem okviru, ekologije kot biološke znanosti, ki je z naravoslovnimi spoznanji pretresla svet in ekologije, ki je postala sinonim tudi za samostojno disciplino kritične obravnave biološke ekologije, iz katere izhaja.⁷ McLain (1996, 149) prav tako navaja tri ločene dimenzije koncepta ekologija: široko vključuje vso intelektualno delo – proučevanje sistema interakcij živih bitij; vendar se nanaša tudi na sam sistem, realnost vzročnih odnosov med vrstami; tretja raba termina ekologija pa obsega laično razumevanje obstoja ekološkega sistema in s tem navdihnjena moralna načela in politični program.⁸ Zmedo torej dela široka nestrokovna uporaba termina; kot navaja Wissenburg (1998, 45), so ideje zelene, okoljske ali ekološke misli razširjene v vse pore človekove dejavnosti, od biohrane za dojenčke, ekopočitnic do okolju prijaznih krst. Tako Haber (v Autischer in Liska 1997, 245) ocenjuje, da je splošna polastitev pojma ekologija v

---

⁶ Splošnejšo razdelitev ekologije ponudi Biškup (1991, 129–30), ki loči tri vrste – ekologijo rastlin, ekologijo živali (obe proučevani v okviru funkcionalnih enot biosfere – ekosistema) in ekologijo, ki se ukvarja s človekom oz. t. i. humano ekologijo. Ferry (1998, 23–6) osnuje tipologijo na temelju kritike modernega sveta in loči tri smeri v ekologiji; prva pomeni radikalno zavrnitev družbenega sistema, druga predpostavlja razširitev blaginje na vsa živa bitja, medtem ko je tretja oblika zagovarja reforme, pri čemer skuša združiti koristi napredka ter moderne znanosti s skrbjo zase in za večjo kakovost življenja, ob tem pa ne sprejema kolektivne odločitve, ki se nagiba k avtoritarnosti. Podrobneje bom razdelitve obravnavala v poglavju 2.1.

⁷ Omladič (1998, 167) navaja, da se je podobno zgodilo v fiziki, kjer je sodobna fizika postala sinonim za kvantno mehaniko in njene poskuse razlage mističnih vprašanj, za fiziko, ki poskuša razrešiti metafizična vprašanja prostora in časa ter za filozofsko področje, kjer se pojmi znanosti prenašajo v filozofsko obravnavo problemov.

⁸ Ekološka etika kritizira človekovo ravnanje zaradi uničevanja ekološkega sistema, politična ekologija pa se ukvarja z vprašanji, ali so cilji harmonizacije možni in v kakšnem razmerju so z ugotovitvami znanstvene ekologije (McLain 1996, 149). Tu je termin politična ekologija razumljen v smislu političnega programa z ekološko noto. Več o politični ekologiji v naslednjem poglavju.

javnih občilih ter široka uporaba predpone eko- vplivala na pomensko spremembo in pojav tržne vrednosti pojma na področju ekonomije in politike; ekologija se tako pojmuje kot nekakšen 'verski nauk' in z naraščajočo popularnostjo izgublja vrednost kot znanstvena disciplina. Po drugi strani, pa ekologija kot naravoslovna znanost ne ponuja ustreznih odgovorov in jo je treba dopolniti z globljimi razmisleki in družboslovnimi poudarki.

1.1 Razvoj ekologije kot znanosti

Grške korenine besede ekologija (*oikos* – dom in *logos* – duh, nauk) kažejo, da je ekologijo moč interpretirati kot nauk o domovanju in ne le kot znanost o naravnem okolju in ravnovesju (Autischer in Liska 1997, 243–5). V tem pogledu je v tesnem odnosu s terminom ekonomija, ki je v svoji prvotni uporabi pomenil upravljanje domovanja (Vincent 1992/1995, 209). Pojem ekologija se je prvič pojavil leta 1868, ko je nemški biolog Ernest Haeckel tako poimenoval poddisciplino zoologije, ki bi raziskovala vsa razmerja med neko živalsko vrsto in njenim okoljem (Ezensberger 1985, 98), kot študijo vseh ekoloških pogojev obstoja (Pepper 1996, 184). *Oxford English Dictionary* pripisuje nemškemu zoologu Ernestu Haeckelu prvo uporabo besede *oecology* v letu 1873 (Dobson 1993, 217). Nennen (1993, 111) omenja leto 1866 kot tisto, v katerem je ekologija nastala kot disciplina biologije, in ker to letnico lahko opazimo tudi drugje,⁹ jo lahko obravnavamo kot ustrezno.

Ekologija je bila torej sprva opredeljena široko – kot znanost o odnosih živih organizmov z okoljem (Worster v Greenberg in Park 1994, 2). Ta globalni fokus je postal bolj lokalno orientiran z vzponom gibanja *New Ecology* sredi dvajsetih let 20. stoletja. Šlo je za proučevalce ekosistemov kot polj interakcij med skupinami organizmov, ki so vzeli za začetno točko Darwinovo teorijo¹⁰ in proučevali le omejene ekosisteme (Greenberg in Park

---

⁹ McLean (1996, 149); Stephens (2002a, 157); Pepper (1996, 184); Steiner in Nauser (1993, 2); Meštrov (1991, 13). Bramwell (v Dobson 1990/2007, 24) pa omenja, da se pojavljata predvsem dva različna datuma prve uporabe termina – 1866 ali 1873.

¹⁰ Darwinova evolucijska paradigma pravi, da je raznolikost vrst na planetu posledica tekmovanja na individualni ravni, zato preživetja le najbolj prilagojenih predstavnikov vsake vrste ter diverzifikacije preko mutacij (Greenberg in Park 1994, 2). Charles Darwin (1809–82) in njegovo delo *Izvor vrst* (1859) je gotovo temeljno vplivalo na ekosistemsko idejo in sistemsko teorijo, kjub njeni kompleksnosti in različnim izvorom, saj je bila iste vrste kot klasična znanost, njeni izsledki pa so nasprotovali kartezijskemu pogledu na človeka kot ločenega od narave (Pepper 1996, 180–4). Hkrati je odkritje evolucije prineslo nov način razmišljanja, saj

1994, 2). Glavni akterji gibanja so na temeljih Darwinove teorije evolucije razvili idejo niše v ekonomskem smislu¹¹ in kar je pomembnejše, koncept ekosistema.¹² Termin je skoval A. G. Tansley leta 1935,¹³ da bi opustil organistične implikacije terminologije skupnosti in upošteval fizični sistem z vsemi organizmi in neorganskimi tokovi energije. Tansley je tudi predlagal, da naj bi sistem analizirali z vidika entropije,¹⁴ kar se je poleg pripevka kvantitativne analize v ekologiji ohranilo še danes (Stephens 2002a, 158). Proučevanje ekosistemov je ponudilo metodološko bazo ekologiji za kompleksno proučevanje organizmov in njihovega okolja (Monkhouse in Small 1978, 102–3). Hkrati se je z vpeljavo ekosistemov spremenila začetna predpostavka ekologije, kot si jo je zamislil njen ustanovitelj, v ospredje zanimanja pa je prišlo ravnovesje in vzajemna odvisnost med prebivalci nekega ekosistema (Ezensberger 1985, 98). Teoretske poenostavitve zaradi osredotočenosti na omejene ekosisteme in pretirano ideološke komponente raziskav so

---

v kartezijskem sistemu ni bilo vektorja časa in tako termina evolucija, kjer se življenje razvija ter spreminja (Plut 1991, 9). Tudi Young (v Steiner in Nauser 1993, 2) in Meštrov (1991, 13) najdeta začetke sodobne ekologije v Darwinovi razvojni biologiji.

¹¹ Charles Elton, kot ekolog del vala *New Ecology*, je razvil koncept niše, ko je proučeval vlogo določenega organizma v prehrabeni verigi in odkril, da organizmi na nižji stopnji prehrabene lestvice težijo k hitrejši reprodukciji kot njihovi predatorji, na ta način pa ohranjajo stabilnost sistema (Stephens 2002a, 158).

¹² Ekosistem je definiran kot ekološka enota, ki izraža »skup odnosov med živimi organizmi in neorgansko snovjo« (Sluga 1982, 66). V ekosistemu vsaka sestavina sistema vpliva na ostale ter vseskozi tudi obratno, ob tem pa so ekosistemi odprti sistemi, soodvisni in delujejo kot celota (Hłuszyk in Stankiewicz 1998, 46–7). Odprtost sistema pomeni, da poteka neprestano izmenjavanje snovi in energije z okolico ter na ta način ohranjanje urejenosti (Plut 1991, 19). Ekosistem je lahko umetno ustvarjen v laboratoriju, lahko je le začasna tvorba kot ekosistem mlake ali pa je vseobsegajoč, kot ekosistem Zemlje (Autischer in Liska 1997, 244–5), na kar se splošno nanašata izraza ekosfera ali biosfera (Kormondy v Smith 1992/1995, 1). Odkritje ekosistema kot združbe različnih vrst z okoljem je lahko škodo kot najbolj revolucionarno odkritje ekologije – razširja namreč pojem organizma kot edinega nosilca lastnosti živega (Omladič 1998, 169).

¹³ Termin ekosistem je skoval že Haeckel leta 1869, da bi vključil celoto odnosov, ki jih imajo organizmi s fizičnim okoljem, a je bil Tansley tisti, ki je nadalje razvil tega in druge koncepte, zato bi ga lahko šteli kot očeta moderne ekologije kot naravoslovne znanosti. Po začetnem razmahu proučevanja pa je šele po drugi svetovni vojni mednarodna skupnost znanstvenikov začela proučevati ekološke sisteme, študije pa so s pomočjo novih tehnologij postale kvantificirani pristopi k zbiranju znanstvenih podatkov o posameznemu ekološkemu problemu (Pickering in Owen 1994: xx).

¹⁴ Kirn (2004, 296) entropijo obravnava kot eno izmed najbolj radikalnih paradigem (druga govori o mejah rasti), ki so znikale možnosti trajne ekonomske rasti. Kirn (*ibid.*, 148–54) obravnava tudi različne pomene pojma entropija, ki izvorno pomeni spremembo in je bil formuliran kot drugi energijski zakon, že v 19. stoletju pa se je začel uporabljati tudi zunaj termodinamike ter se posplošil v univerzalen, naraven in razvojni zakon. Pomeni nepovratne spremembe energije v stanje, v katerem je nesposobna opravljati delo, pa tudi stopnjo verjetnosti nekega stanja. Plut (1991, 9–19) opisuje prvi zakon termodinamike kot tisti, ki določa, da energija lahko prehaja med stanji, ne more pa biti izgubljena ali ustvarjena. Drugi zakon termodinamike pa govori o tem, da se del energije ob pretvorbi iz ene v drugo obliko spremeni tako, da se zmanjša količina energije, ki bi v prihodnosti lahko opravila delo. Entropija je torej pojav, pri katerem se poveča količina energije nezmožne za delo. Entropijski zakon tako kaže, da je v zaprtem termodinamičnem sistemu, kot je Zemlja, omejena količina proste energije, kar spodbija temelje sodobne civilizacije, ki je zgrajena na stalnem povečevanju rabe energije, zato je treba premisliti o uporabi obnovljivih virov energije in vsesplošni prilagoditvi na omejene naravne vire (*ibid.*, 134–9).

spodbudile kritike zagovornikov razvojne perspektive, ki zagovarjajo, da se je ekologija morala začeti z Darwinovo evolucionarno paradigmo, saj predstavlja izvor ključnih idej, ki jih je kasnejša ekološka misel razvila v mnogih smereh in so še danes prisotne. Zaradi redukcionalizma je vodilno vlogo tako do leta 1965 v večini akademskih ustanov prevzela razvojna teorija. Osredotočenost na naravno selekcijo in genetsko analizo pa je sicer ohranilo znanstvenost ekoloških študij, a jih je hkrati odpravilo kot strokovne zagovornike narave (Greenberg in Park 1994, 2–3).

Za študije okolja in ljudi v holistični, sintetični perspektivi na temelju Darwinovega in Haeckelovega enačenja ljudi z naravo kot njenim sestavnim delom,¹⁵ je zato od leta 1910 v uporabi termin humana ekologija (*human ecology*) (Pepper 1996, 187). Humana ekologija izhaja iz razvoja znanstvenega zanimanja za odnos med človekom in njegovim okoljem. Delno tako predstavlja tradicijo, delno pa odziv na krizo oz. rastoče zavedanje o ekološki krizi. Je primer znanosti, ki se odziva na zanimanje javnosti in prinaša iz prepoznanja ekološke krize kot družbene krize fundamentalni načrt za spremembo zavesti, načina življenja in s tem okolja (Steiner in Nauser 1993, 1–11).¹⁶ Med drugo svetovno vojno se je povezala z demografijo in družbenimi vedami geografijo, ekonomijo in sociologijo, primarno pa se je ukvarjala z družbeno organizacijo v prostoru, procesi migracij in manj z vplivom zunanjih, ekoloških dejavnikov na družbo ter njenimi procesi preoblikovanja (Kirn 1992, 41). Humana ekologija je tako pomenila začetek družbene ekologije¹⁷ (Kirn 2004, 21), medtem ko se je širša uporaba termina ekologije v političnem smislu razvila v zahodnem svetu šele v poznih šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja kot posledica razvoja intenzivne ekološke zavesti (McLain 1996, 150).

---

¹⁵ Zanimivo je, da je že Haeckel verjel, da je Darwin dal evoluciji trdno znanstveno podlago, narava s človekom kot delom celote pa je imela zanj globlji, verski pomen (Vincent 1995, 212–3). Svet je videl kot enotni organizem, zavzemal se je za enakost med ljudmi in živalskim svetom in za videnje narave kot vira resnice, po katerem bi se človeška družba morala ozirati (Pepper 1996, 185). Tako je pomagal premakniti biologijo stran od klasične znanosti (Bramwell v Pepper 1996, 184).

¹⁶ Hkrati Steiner in Nauser (1993, 1–11) prepoznavata različna videnja in poglede na humano ekologijo, kar opravičujeta s kompleksnostjo predmeta proučevanja – odnosov med človekom in okoljem ter opredeljujeta humano ekologijo kot nedokončano delo. Tudi njun dvom v znanost in omejitve predmeta proučevanja humane ekologije na Zahodni svet ponazarjata posebnost predstavljenega pristopa.

¹⁷ Družbena ekologija (*social ecology*) loči človekovo okolje na naravo in družbo, ob tem pa vključi človeka kot posameznika in ne kot organizem, za razliko od humane ekologije. Odnos med človekom in družbo je vedno v središču sociologije, pri družbeni ekologiji pa je dodan še odnos posameznika in družbe z naravo (Becker in Jahn 2005, 4–5). Družbeno pa je treba ločiti od socialne ekologije, ki je opisana v poglavju 2.2.

Nennen (1993, 106) trdi, da se je ekološki obrat zgodil leta 1972, saj je bila ekologija dotlej malo znana veda. Takrat je ekologija vključila človeka¹⁸ v svoje področje proučevanja, kar ji je po eni strani prineslo veliko zanimanje javnosti, po drugi strani pa jo je pahnilo v krizo kompetentnosti in metode (Ezensberger 1985, 98). Nennen (1993, 104–10) pojasnjuje, da je prenos kvantificiranega mišljenja iz fizike in kemije v ekologijo pripeljal do tega, da se sicer zajame celota, a brez razlikovanja, in se s tem prispeva dragocena spoznanja, a raste nevarnost redukcionizma. Ekologija je tako postala deterministična. Primer tega je vplivna študija Meje rasti¹⁹, ki je prvič izšla leta 1972 kot plod raziskovalcev MIT (*Massachusetts Institute of Technology* – Tehnološki inštitut v Massachusettsu) na pobudo neformalne mednarodne skupine Rimski klub. Poročilo Meje rasti je na temelju analize planetarnih fizičnih omejitev (tj. v obliki omejenih naravnih virov in sposobnosti absorpcije emisij iz industrije in kmetijstva) računalniško postavilo več različnih časovnih napovedi, celo najbolj pesimistični scenariji pa so predvidevali postopen upad rasti šele po letu 2015, torej 50 let po izdaji knjige. To naj bi bil tudi zadosten čas za premislek, izbiro in blažilno akcijo tudi na globalni ravni (Meadows, Randers in Meadows 2005, ix–xi). Kritiki poročila so ugovarjali rezultatom predvsem zaradi premajhnega števila spremenljivk, vzetega v preveč preprost matematični model (Ezensberger 1985, 102). Kirn (2004, 103–9) sistematično izpodbija vse kritike te teze in navaja ugotovitev, da je bilo 80 odstotkov vseh kritik neosnovanih, saj so temeljile na tezah, ki jih nikdar niso zagovarjali v tem poročilu. Ugotavlja, da se je situacija ob novem poročilu leta 1992 še poslabšala in da je poleg uvedbe novih tehnologij treba vpeljati tudi nove družbene cilje in vrednote. Ravno na tem področju je poročilo Meje rasti ključno vplivalo na razvoj ekologije, saj je pritegnilo večjo pozornost javnosti ob prvih znakih ekološke krize.

---

¹⁸ Kirn (2004, 12) trdi, da se predvsem v povezovanju ekologije z drugimi znanostmi kaže zaton ekološke znanosti, ki je proučevala ekosisteme neodvisno od človeka. Tudi to povezavo zasledimo v tem obdobju.

¹⁹ Študija Meje rasti (*Limits to growth*) je bila izpeljana v okviru Šole managementa MIT, sredstva zanjo pa je prispevala nemška fundacija Volkswagen. Prvotno proučevanje je trajalo dve leti (1970–72), glavno vprašanje pa je bilo, ali ekonomske politike vodijo k trajnostni prihodnosti ter kako bi lahko preoblikovali ekonomijo, da bi zagotavljala zadosti za preživetje ljudi. Za analizo dolgoročnih vzrokov in posledic rasti prebivalstva in gospodarstva je bila uporabljena sistemska dinamična teorija in računalniško modeliranje (Meadows, Randers in Meadows 2005, ix). Teza o mejah rasti še danes predstavlja temeljni izziv globalni ekonomiji in njeni organizaciji (Peterson 2007, 45), obenem pa kljub močni prisotnosti v radikalnih krogih predstavlja enega najbolj kontroverznih postulatov zelene ekonomije.

Zaradi povečane pozornosti javnosti in večjih pričakovanj so se razširile raziskovalne perspektive in načela ekologije – prišlo je do nekakšnega prehoda k trdi ekologiji, iz mehkih prizadevanj po razumevanju odnosov h kar najbolj natančnim možnostim napovedovanja in s tem tudi obvladovanja ter manipuliranja ekoloških sistemov (Nennen 1993, 106). Tudi Ezensberger (1985, 98–9) ugotavlja, da je ekologija zaradi nujnosti svojega raziskovalnega cilja podredila druge discipline in zaradi pritiska javnosti dobivala vedno bolj prognostične značilnosti. Hkrati pa ugotavlja, da to ni le učinek medijev, temveč je vezano predvsem na osrednjo trditev današnje ekologije, da je v nevarnosti sam obstoj človeškega rodu. Drug razlog pa vidi v tem, da se za problematizacijo industrijske rasti skrivajo veliki dobički (dvakratni za velike monopole – s potrošnimi dobrinami na navadnem trgu in v trgovini z okoljem, ko ukrepe in naprave za varstvo okolja proizvajajo taisti onesnaževalci), zato si ekoindustrijski kompleks prizadeva za pridobitev vpliva na ekološka gibanja in državne pobude. Študija MIT, ki jo je naročil Rimski klub (kjer so zastopani tudi predstavniki monopolnega kapitala), je le eden izmed primerov, ki jih navaja Ezensberger (1985, 107–14).

Kot pravi Kirn (2004, 12–3), so tudi naravoslovci spoznali nujnost razširitve pojma ekologija, ki je na neki zgodovinski stopnji razmerja med naravo in družbo postal preozek (mdr. je Odum že leta 1975 zapisal v podnaslovu svojega univerzitetnega učbenika *Ekologija – Povezava naravoslovnih in družboslovnih znanosti*). Razširitev ekologije pa se kaže tudi širše – Kirn (*ibid.*, 13–4) loči štiri temeljne pomene termina okolje²⁰ in ugotavlja, da izpodriva termin narava.²¹ S tem se tudi na jezikovni ravni izrazita obseg in globina človekovega preoblikovanja narave, kar kaže, da naravno ni več ločeno od družbenega, temveč da je preoblikovana narava kot okolje del družbe.²² Iz poddiscipline biologije se je

---

²⁰ Okolje tako lahko označuje družbeno okolje, grajeno okolje, spremenjeno ali nespremenjeno naravno okolje (pri čemer je po avtorjevem mnenju pri zadnjem sploh vprašljiva raba termina okolje). V vsakem še tako spremenjenem okolju, pa je navzoča tudi narava, ki je človek ni ustvaril (Kirn 2004, 14–5). Waechter (v Ferry 1998, 93–4) pa opozarja še na eno pomenljivo razlago pomena okolje – označuje namreč vse, kar obkroža človeka in to kaže na močno antropocentrično videnje človeka kot edine oporne točke, medtem ko naj bi ekološka filozofija ponudila drugačno pojmovanje. Več o filozofiji v ekologiji v poglavju 2.2.

²¹ Devall (1988, 24) opozarja še na razliko v konotaciji, saj naj bi bil termin narave pretirano čustveno obarvan in zato manj primeren za uporabo v znanstvenih krogih kot okolje.

²² Po Ulrichu Becku (v Kirn 2004, 14) narava ni več razumljena zunaj družbe in družba ne zunaj narave, četudi je narava ontološko avtonomna glede na okolje in družbo – je obstajala prej in bo obstajala, tudi če ali ko družbe več ne bo.

ekologija tako sčasoma razvila v samostojno disciplino, po mnenju nekaterih »najbolj holistično in celostno poudarjeno« (Ott v Autischer in Liska 1997, 243). Po drugi strani pa je že Ezensberger (1985, 98–9) ugotavljal, da ekologija ni kos želji po križanju disciplin, napovedovanju in celovitosti predvsem zaradi metodološke zmešnjave, ki je nastala ob vključitvi vedno novih disciplin. Tudi Radej (1994, 193) ugotavlja, da je ekologija prerasla v sintezo več kot dvajsetih različnih disciplin, tako družboslovnih kot naravoslovnih, in postala eno najintenzivnejših področij moderne teorije. Trend novih pristopov v ekologiji je bilo vključevanje človeka in družbe v središče ekoloških proučevanj. Nennen (1993, 111) tako opozarja, da v drugačnem zgodovinskem kontekstu ekologija ne more več biti utemeljena na istih sistemsko-teoretičnih izhodiščih.

1.2 Kritika ekologije kot naravoslovne znanosti

Zdi se, da naravoslovne znanosti ponujajo nauke, ki so neposredno prenosljivi v napotila za delovanje, hkrati pa je že v 18. stoletju Hume ugotavljal, da iz opisa stanja ni mogoče neposredno izpeljati navodil (Ferry 1998, 103). Ekologijo se tako smatra kot znanost, ki naj bi ponudila nepristranska znanstvena spoznanja in s tem podlago za družbeni dialog. Kot naravoslovna znanost pa ekologija zadene ob meje stališč, prepričanj posameznikov, zato je nujno potrebno vključiti druge znanosti in discipline, da bi se ustvarilo družbeno delovanje. Prispevek ekologije, t. i. 'rdeči seznam' ogroženih vrst, ne pove ničesar o tem, ali se bo družbena in politična pozornost tudi dejansko usmerila k ohranjanju ter na kakšen način se bodo ogrožene vrste zavarovale (Autischer in Liska 1997, 246). Tudi O'Neill (1993, 147) ugotavlja, da je znanost potreben in zanesljiv pogoj za racionalno okoljevarstveno politiko, ni pa zadosten pogoj, da se znanstvene ugotovitve pretvorijo v politične in etične zaveze. Ne zadostnost znanosti je v mnogočem tudi posledica negotovosti, zmotnosti in prilagodljivosti znanstvenih ugotovitev.

Filozof in epistemolog Karl R. Popper tako ocenjuje znanstvene rezultate kot domneve in pristaja na odvisnost empiričnih dejstev od teoretičnih konceptov (Bučar in dr. 2000/2002, 21). Popper je predlagal revolucionarni preobrat v metodi spoznavne teorije, ki ga sestavljata iskanje protidokazov določeni tezi in zavedanje, da tiste teorije, ki obranijo vse

poskuse zavrnitve, sestavljajo le začasno znanje o stvarstvu. Tako opredeljena Popperjeva znanost ni torej nič več kot konvencija oz. goli dogovor o tem, da nekaj velja.²³ Znanost je iskanje resnice in ne njeno posedovanje, je le ena od oblik spoznanja, sodobna znanost pa je tista, ki probleme naše civilizacije vse bolj množi in zastruje, dodaja Komat (2000, 182–4). Ekologijo tako razume kot tisto vedo, ki zavrača pozitivistično naravoslovno znanost in jo dojema celo kot vir vseh ekoloških problemov.

Nekateri²⁴ zeleni pisci vidijo klasično znanost kot ideologijo industrijske družbe in s tem vir odtujitve od narave ter iščejo ali proslavljajo novo znanstveno paradigmo²⁵ (O'Neill 1993, 145). Proučevanje vplivov družbe na ekosistem je namreč ustvarilo umetno delitev med družbo in naravo (Harvey v Keil in dr. 1998, 9), nasprotno pa današnji družboslovni ekologi skušajo formulirati ekološko krizo kot »krizo odnosov družbe z naravo« (Jahn v Keil in dr. 1998, 10). Kot pravi Kirn (2004, 155), ima teoretični razmislek o ekoloških problemih značaj paradigmatških sprememb, saj izzove drugačne poglede na razumevanje družbenega razvoja in razmerij med družbo in naravo. Ekološka kriza pa zadeva ravno različne odnose med človeškimi bitji, naravo in družbo, ki so globoko prizadeti; rešitev problema predstavlja intervencijo v dinamiko teh odnosov in ima pogosto nepredvidljive in nezaželjene stranske učinke (Becker in Jahn 1998, 78–81). Odpravljanje pravih, globokih in

---

²³ Wilkins (1997, 319–24) ugotavlja, da Popperjev pogled na znanost (t. i. 'falzifikacionizem' iz angl. glagola *falsify* v pomenu ovreči) ni vsesplošno sprejet. Kaj moremo dejansko šteti za znanost, je še predmet razprav; večina znanstvenikov pa se medtem ne ukvarja s filozofijo znanosti, tj. ali bi bilo njihovo teorijo mogoče ovreči, temveč s tem, kolikšna je veljavnost njihove teorije oz. njene zavrnitve.

²⁴ Tu je še posebej radikalen zagovornik na slovenskem prizorišču Anton Komat, ki razglablja (2000, 180–9) o znanosti kot novodobni religiji ter jo ocenjuje kot najagresivnejšo totalitarno ideologijo prejšnjega stoletja. Navaja atomskega fizika F. Capra, ki poudarja zapletenosti in enovitost univerzuma ter potrebo po demistifikaciji znanosti. Kot novo paradigmo tako zagovarja moderno kvantno fiziko, ki operira s pojmi nedoločenosti, verjetnosti in kaosa, kjer je opazovalec tudi udeleženec (ni objektivnega), ter poziva k takojšnji akciji svobodne odprte družbe ter ločitvi znanosti od države. Znanost, ki trdi, da poseduje edino sprejemljivo metodo in s tem rezultate, je ideologija ter se mora kot taka ločiti predvsem od sistema izobraževanja (Feyerebend v Komat 2000, 189). Odločitev zanjo naj bi postala osebna odločitev posameznika, kot na primer religija v laičnih državah danes (*ibid.*, 189).

²⁵ Kirn (2004, 41–4) določi paradigmo kot pojem, splošnejši od teorije, ki ga tvorijo spoznavne, metodološke in ontološke predpostavke, znotraj katerih se oblikujejo raziskovalna vprašanja in teoretični problemi. Nova ekološka paradigma je tako vključujoča, široka, relativizira antropocentrizem, napredek, znanost, tehniko in druga spoznanja. Pomeni nov miselni vrednostni okvir za varovanje okolja, kjer ekološki vidik predstavlja integralni del vsakega področja, ki je kot celota ekološko zasnovano. Dominantno družbeno paradigmo, ki naj bi bila vzrok ekoloških problemov, pa Smith (1992/1995, 7–8) opredeli kot ideal svobodne tržne ekonomije, vero v tehnologijo in znanost ter stremljenje k rasti v zahodnih demokracijah. Hkrati opozarja na raziskave, ki so pokazale na neposredno povezavo takih prepričanj posameznikov z manjšo skrbjo za okolje in da je pravladujoča paradigma neposredno povezana z odzivom javnih politik na ekološke probleme.

globalnih vzrokov onesnaževanja okolja bi tako zahtevalo transformacijo celotnega sistema, saj ekološke presoje kažejo na nevzdržnost gospodarske rasti. Krizno stanje v ekonomskem sistemu pa slabi in jemlje legitimizacijo političnemu sistemu (Kolarič in Svetlik v Radej 1994, 194). V kapitalizmu tako le rast omogoča stabilnost družbenega sistema, zato korenite družbene spremembe nimajo podpore povprečnega človeka in so ekološki problemi videti rešljivi le z izboljšavami na tehnološkem področju. Vprašanje je postalo, kako omiliti onesnaževanje, ne da bi hkrati odpravili vzroke zanj (Radej 1994, 194). Tako je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ekologija postala tehnološko varstvo okolja in se izkazala za industrijsko nadaljevanje onesnaževanja okolja, namesto da bi se soočila z vzroki za nastalo škodo in iskala alternativne tehnološke zasnove ter splošnejše motivirane misli o varstvu okolja (Nennen 1993, 104–11). Ekologija kot naravoslovna znanost namreč ne ponuja nobenih trdnih temeljev za teoretično obravnavo socialnih problemov in procesov (Becker in Jahn 1998, 78–81).

Nennen (1993, 104–10) tudi opozarja, da ekologija kot naravoslovna znanost, ki ne bi bila hkrati filozofija narave, ne obstaja; socialno-kulturne fenomene, vedenja višjih sesalcev ne moremo zreducirati na njihove biološke funkcije, kulturna zgodovina je del naravne zgodovine človeštva, zato bi bilo treba razlikovati kvantitativno od kvalitativne ekologije. Becker in Jahn (1998, 80–1) poleg tega vpeljeta v razvojni koncept družbeno-ekološke transformacije drugo dimenzijo, t. j. materialno in simbolno plat. Trdita, da ima vsak kvalitativni in kvantitativni razvoj svojo materialno in simbolno dimenzijo, ki jo je treba vključiti v analizo sprememb.²⁶ Globalna ekološka kriza, prikazana v svetovnih modelih, je le kvantitativen izraz te krize. Resen pristop h krizi pomeni proučitev odločilne povezave med demografsko in ekonomsko rastjo, omejevanje rasti ne zadostuje, potrebne so globlje spremembe v proizvodnih odnosih na eni strani in odnosih med spoloma in generacijami na drugi strani. Kot pravi Radej (1994, 193), je onesnaževanje okolja sčasoma postalo priznано kot družbeni fenomen, saj vzroki zanj segajo globoko v temelje družbene organizacije. Politično poudarjanje varstva okolja predstavlja eno zadnjih faz vraščanja

---

²⁶ Ko so temeljne človekove potrebe po preživetju zagotovljene, še vedno ostajajo posebni odnosi družbe z naravo, ki v simbolnem smislu izvirajo npr. iz znanja ali ne/napisanih pravil v družbi, v materialnem smislu pa npr. kot samo povečanje števila ljudi in njihova metamorfoza (Becker in Jahn 1998, 80).

ekološke tematike v družbene tokove, saj bi dosledno, celovito okoljevarstveno delovanje povzročilo temeljite socialne, ekonomske in politične spremembe v družbi.

Politična ekologija

Kaj je politična ekologija? Turton (2001, 1–2) meni, da se politična ekologija ukvarja z izgradnjo znanja o okolju in proučuje odnose moči, ki določajo to znanje ter ugotavlja, da je politična ekologija obstajala že od nekdaj, čeprav ni bila vedno tako poimenovana.²⁷ Nasprotno Latour (2004, 2) trdi, da se politična ekologija v konceptualnem smislu še ni razvila; ekologija in politika sta bili le postavljeni druga poleg druge v primerjavi. V uvodni številki *The Journal of Political Ecology* pa urednika (Greenberg in Park 1994, 9) ocenjujeta, da je celo nepriporočljivo definirati politično ekologijo in na ta način omejiti njene različne pojavne oblike, ki imajo določene podobnosti, a ne delijo nujno skupnega jedra. Tako ima proučevanje okolja iz perspektive politične ekologije lahko kulturno ozadje (kot npr. epidemiologije bolezni v urbanih središčih), politično žarišče (npr. razpoložljivost naravnih virov v strateške namene) ali poglavitno zanimanje za naravo samo (prim. podnebje). Kirn (2004, 17–31) trdi, da termin politična ekologija zajema politično analizo ekoloških problemov in implikacij. Ugotavlja pa, da je prišlo do vdora ekološke dimenzije v različne znanosti, na spoznavni in praktični ravni, kar prinaša nove možnosti povezovanja družboslovnih in naravoslovnih ved ter ekologizacijo celotne družbe. Vsled tega drugi (Vincent 1992/1995; Dobson 1993, 1990/2003) s terminom politična ekologija oz. z eno besedo ekologizem²⁸ poimenujejo danes eno najvplivnejših političnih ideologij in jo na ta način ločijo od prakse golega okoljevarstva²⁹, ki ga opredelijo kot le tehnični odgovor

---

²⁷ Sladojević (1991, 46) ponuja zanimivo primerjavo, ki nazorno kaže na razliko med obstojem nekega pojava in njegovim poimenovanjem ter s tem vstopom v proučevanje; namreč tudi libido je obstajal prej, preden ga je poimenoval in na ta način (v tem smislu torej) odkril Freud.

²⁸ V angleščini se izraz glasi *ecologism*, kar prevajam kot ekologizem, medtem ko *environmentalism* prevajam kot okoljevarstvo, četudi v slovenščini ta izraz bolj nedvoumno povzema samo bistvo termina. Drugje pridevnik *environmental* prevajam kot okoljski (in ne kot okoljevarstveni) oz. ekološki, glede na kontekst. Okoljski oz. okoljevarstveni se namreč nanašata na neradikalno ali pa naravoslovno razumevanje, medtem ko v diplomski nalogi poskušam opredeliti politično ekologijo kot radikalno ideologijo zelenih. Več o ideološki ločitvi ekologizma in okoljevarstva v nadaljevanju tega poglavja.

²⁹ Galić (2002, 3) navaja še ozko in široko ločevanje okoljevarstva po Eckersleyjevi – ozko razumevanje okoljevarstva kot ameriškega ekološkega preobrata iz sedemdesetih let 20. stoletja ali širok razpon različnih

politike na ekološke probleme (brez ideološkega ozadja). Barry (1999, 1–11) trdi, da ti binarni in ideološki pristopi, ki ločujejo globoko od plitve ekologije³⁰ in ekologizem od okoljevarstva večkrat zamegljujejo in poudarjajo razlike bolj kot skupne točke ter po nepotrebnem omejujejo zeleno politično teorijo in predstavljajo oviro razvoju zelenih politik. Nekateri (Galić³¹ 2002; Bramwell 1994) tako uporabljajo termin kot sinonim za označevanje zelenih³² političnih strank in družbenih gibanj. Po drugi strani, pa v geografiji termin politična ekologija označuje dominantno področje proučevanja odnosov človek-okolje ter je vsled osredotočenosti na proučevanje politik predmet silovitih debat. Walker (2005, 73–82) zagovarja, da se kljub temu velik del raziskav v politični ekologiji osredotoča na biofizično ekologijo. Ugotavlja, da se politična ekologija kot naraščujoče dominantno področje proučevanja odnosov človek-okolje v geografiji še razvija v nove smeri, pri čemer vprašanje, ali bi področje moralo obdržati osredotočenost na ekologijo ali prevzeti identiteto primarno družboslovnih/humanističnih ved proučevanja okoljske politike,³³ ostaja odprto. Keil in drugi (1998, 1) tako navajajo politično ekologijo kot preprosto nov, drugačen pristop k proučevanju odnosa med družbo in naravnim svetom, relativno novo področje kritičnega raziskovanja, ki do sedaj postavlja več vprašanj, kot ponudi odgovorov.

---

teorij in vrednostnih sodb znotraj spektra antropocentrizem-ekocentrizem. Več o razmerju politične ekologije do filozofskih tradicij in o političnih implikacijah pristopov v poglavjih 2.2 in 2.3.

³⁰ Globoko ekologijo kot enega najvplivnejših poskusov določitve filozofskih temeljev skrbi za okolje bom podrobneje opredelila v poglavju 2.2.

³¹ Galić (2002, 1–14) opredeli politično ekologijo kot novo disciplino, ki usmerja politično kulturo z obzirom do problematike okolja. Zatorej politično ni nekaj, kar bi bilo moč proučevati zasebno oz. ločeno od okolja, temveč kot integrirano, organsko strukturo na temelju paradigme holistične povezanosti (ničesar ni mogoče proučevati zunaj odnosa z njegovim okoljem). Trdi, da bi na uvajanje novih disciplin v politično kulturo družba morala odgovoriti z drugačno politično zasnovo. V tem okviru politična ekologija postavlja v ospredje emancipatorni potencial zelenih idej, kar jo zopet približa ideologiji ekologizma.

³² Mešanica idej, ki so označene kot zelene, je pogosto nerazpoznavna, hkrati pa združena vsaj okoli kritike obstoječe družbe in konvencionalnih vrednot, saj so le te pripeljale do ekoloških problemov (Pepper 1996, 10). Zeleni, kot termin, je povzet po prvem političnem uspehu nemške politične stranke, ki se je imenovala Zeleni Nemčije in je prva vključila ekološko gibanje v formalno politiko; sicer so nazivi ekoloških skupin različni – na Madžarskem npr. so bili poimenovani Modri (po Krogu za modro Donavo), ponavadi imajo predpono eko- v imenu (Bramwell 1994, 18–9). Več o zeleni politični teoriji in politiki v poglavju 2.3.

³³ Carter (2001, 11) opredeli okoljsko politiko (*environmental politics*) kot posebno disciplino s široko opredeljenim predmetom proučevanja, ki zajema tri glavne komponente; proučevanje političnih teorij in idej povezanih z okoljem, pregled političnih strank in okoljskih gibanj ter analiza procesa odločanja in implementacije javnih politik, ki zadevajo okolje na mednarodni, nacionalni in lokalni ravni. V tem okviru se disciplina okoljske politike v marsičem prepleta s predmetom proučevanje politične ekologije.

Tudi o vprašanjih, ki jih politična ekologija postavlja, imajo avtorji različna mnenja. Turton (2001, 1–3) trdi, da politična ekologija odgovarja na štiri ključna vprašanja, ki se dotikajo ideoloških vidikov, načina konstrukcije znanja o okolju in ekoloških problemih. Ta vprašanja so: Kdo ima vpliv, da določi moč znanja? Kako in za katere politične cilje se uporablja ta moč? Katera znanost podpira to znanje? Katera moralna opravičila so v ozadju? (Stott in Sullivan v Turton 2001, 2). Turton (2001, 15–7) ponuja zanimive odgovore na primeru podnebnih sprememb, konstrukcije znanja o njih. Prvič, hegemonijo diskurza imajo naravoslovne znanosti, medtem ko imajo družbene vede le omejen vpliv. Drugič, prevladujočo moč nad diskurzom imajo razvite države svetovnega severa, ki jo uporabljajo z namenom ohranitve *statusa quo* – ohranitve neenakosti in nerazvitosti držav juga ter ideje trajnostnega razvoja, ki si ga lahko privoščijo le bogate države. Tretjič, ekološki problemi so veliko prezapleteni, da bi jih znanost, ki temelji na redukciji, lahko razumela – pojavlja se potreba po razvoju drugačnih znanj.³⁴ Četrto, ideje in morala so se temeljito spremenile zaradi tveganj, ki jih prinašajo ekološka kriza, razvoj industrializacije in netrajnostni potrošniški vzorci. Ob tem pa je koncept trajnostnega razvoja prav tako politično opredeljen in vrednotno pristranski kot drugi koncepti, ki gradijo okoljsko znanje. Po mnenju Kirna (2004, 21–22) pa vprašanja, ki jih politična ekologija prinaša, zadevajo oblikovanje nove politike na temelju teze o mejah ekonomske rasti, vprašanja politike trajnostnega razvoja ter večje državne intervencije in regularizma, ipd. Na mednarodni ravni ekološki problemi potiskajo države k prenosu državne suverenosti na mednarodne povezave, vprašanje pa je, ali vodijo k večjem mednarodnem sodelovanju ali pa k meddržavnim konfliktom (ki bi samo še povečali ekološke probleme). Kirn zato zagovarja

---

³⁴ Tourton (2001, 8–11) predlaga drugačno zastavitev in definicijo znanja in virov. Medtem, ko so primarni viri dani – z njimi je neka država obdarjena po naravi – so veliko bolj pomembni t. i. viri druge stopnje, saj ti določijo uspešnost države pri prilagajanju na okolje in okoliščine, katerim je država podvržena (Ohlsson v Turton 2001, 8). Homer-Dixon (v Turton 2001, 10) podobno loči družbeno spretnost od tehnične, pri čemer se koncept spretnosti nanaša na niz idej, ki lahko razrešijo družbeni ali tehnični problem. Tako se potrebe po spretnostih povečajo s porastom ekoloških problemov, pri čemer pa je potreba po razvoju novih družbenih znanj, institucij in ureditev prav tako pomembna kot potreba po razvoju novih tehnologij. Turton (2001, 18) ugotavlja, da je že v preteklosti sprememba ekoloških pogojev spodbudila razvoj intelektualnih sposobnosti človeka, zato bi morala biti tudi današnja razprava usmerjena v zagovor teze, da je kriza pravzaprav izziv za človeštvo, ki bo zahtevalo večjo mobilizacijo družbenih znanj druge stopnje in družbene spretnosti za preureditev institucij in celotnega sistema.

večje spoštovanje načela previdnosti³⁵ v procesih odločanja. Ekološki problemi tako zahtevajo novo razmerje med znanostjo, politiko in družbo.

2.1 Operativna opredelitev termina politična ekologija

Zdi se, da najširšo opredelitev politične ekologije predstavlja ekologizem kot politična ideologija³⁶, saj vključuje tako etične premisleke kot politično akcijo in širše družbeno gibanje. Kenny (1984/2003, 152) ugotavlja, da se zeleni branijo termina ideologija, saj mu je pripisana intelektualna rigidnost. Kljub temu zagovarja, da konceptualni vzorci, mreže akademikov in radikalnih zagovornikov zelenih idej dovoljujejo opredelitev ločene zelene ideologije, poimenovane ekologizem oz. politična ekologija. Dobson (1990/2007, 188–9) navaja dve temeljni temi, ki ločujeta ekologizem od ostalih ideologij – prepričanje o mejah ekonomske rasti ter nasprotovanje antropocentričnemu pogledu na svet. Ekologizem na ta način združuje omejitve, ki jih postavlja teza o mejah rasti in etična vprašanja človekovega odnosa do narave; okoljevarstvo se medtem zavzema za naravo le v kolikor ta vpliva na človeka, ne dvomi v visoko rast, napredek in tehnologijo, zato ne predstavlja grožnje sistemu. Okoljevarstvo predstavlja upraviteljski pristop k ekološkim problemom na temelju prepričanja, da so ti lahko rešeni brez temeljnih sprememb v vrednotah, vzorcu proizvodnje in potrošnje (*ibid.*, 2). Ob tem predstavlja tudi drugačne strategije soočanja z ekološkimi problemi; ne podpira nujno teze o mejah rasti in s tem povezanih sprememb

---

³⁵ Načelo previdnosti je bilo vključeno v Deklaracijo o okolju in razvoju, ki so jo v Riu sprejeli leta 1992. Načelo št. 15 pravi, da če obstaja grožnja resne ali nepopravljive okoljske škode, pomanjkanje popolne znanstvene zanesljivosti ne sme biti razlog odložitve ukrepov, ki lahko preprečijo to škodo, države pa naj načelo uveljavijo glede na svojo zmožnost (Birnie in Boyle 2002, 116). Slovenija je to načelo vključila v Zakon o varstvu okolja (Zakon o varstvu okolja, 8. člen). Freestone (v Birnie in Boyle 2002, 117) ugotavlja, da načelo spreminja pomen znanstvenih dokazov, saj predpostavlja znanstveno identifikacijo ekoloških groženj in določa, da se mora zaščito okolja vzpostaviti, četudi jih znanost ne more z gotovostjo potrditi. Glavni prispevek načela je tako znižanje praga za vpeljavo preventivnega delovanja, a načelo ni univerzalno sprejeto, niti ne določa praga, na katerem so dokazi zadostni (Birnie in Boyle 2002, 117–9).

³⁶ Pristopa je treba ločiti ne le po stopnji, temveč tudi po vrsti – okoljevarstvo ni ideologija. Ideologija bi ponudila analizo družbe (razlago trenutnega dogajanja), ideal oz. določeno obliko družbene ureditve, ki je v skladu s prepričanji te ideologije ter zagotovila program za politično delovanje oz. pot do preureditve družbe. Ekologizem trdi, da je za trajnostni obstoj potrebna radikalna sprememba človekovega odnosa do naravnega sveta ter družbenega in političnega življenja (Dobson 1990/2007, 2–3). Raziskovanje ideologije je veliko bolj zapleteno kot definiranje splošne uporabe termina; ideologija namreč na globlji ravni postavlja temeljna vprašanja o veljavi človekovih najglobljih idej (McLellan v Dobson 1990/2007, 8). A že funkcionalno razumevanje ideologije zagotovi ogrodje za osmislitev, zavedanje in zgraditev družbenega, političnega in ekonomskega sveta ter delovanje v tem svetu (Donald in Hall v Dobson 1990/2007, 9).

družbe, saj verjame v tehnološke rešitve (*ibid.*, 26–7). Podobno ugotavlja Kenny (1984/2003, 152–5), da obstajajo tri temeljne značilnosti ekologizma, kot se je ta razvil v Veliki Britaniji in ZDA. Prva je kritika industrializma kot družbeno ekonomske paradigme, ki se zavzema za prepoznanje nevzdržnosti ekonomske rasti (pri čemer radikalno zeleni zagovarjajo *steady state* ekonomijo, zmerno zeleni pa koncept trajnosti) in pretiranega izkoriščanja naravnih virov, saj so ti omejeni. Druga določujoča poteza ekologizma je etična in filozofska zavezanost viziji človeka kot sestavnega dela ekosfere, konceptu holizma³⁷ ter večji povezanosti z naravo, pri čemer gre tudi za etično kritiko modernosti, dominantni zahodni intelektualni tradiciji. Tretjo značilnost predstavlja koncept dobre družbe, utopija trajnostne družbene zasnove. Zeleni diskurz je tu zasičen z romantičnim hrepenenjem po času, ko je človeštvo še živelo v harmoniji z naravo. Utopizem in iskanje moralne alternative potrošništvu tako predstavljata prispevek zelenih političnih skrajnosti v javni sferi.

Barry (1999, 248–58) nasprotno trdi, da zavrnitev razvoja ni ne potrebna, ne zaželjena za razvoj zelenih argumentov. Potrošništvo, materializem, znanost, tehnologija in tržna ekonomija imajo lahko mesto znotraj demokratično preurejene družbeno-ekonomske ureditve. Popolna zavrnitev ni potrebna, institucionalna preureditev in na novo premišljen sistem bi lahko zagotovila trajnosten odnos družbe z okoljem. Ustvariti pa bi morali demokratične institucije, ki bi izločile netrajnostne oblike razvoja.³⁸ Zelena politična teorija se tako v glavnem ukvarja z razširitvijo in drugačno opredelitvijo razvoja, se ne zavezuje k ločevanju zelenih politik in določanju ideoloških meja, temveč prepozna dinamično naravo političnega teoretiziranja glede odnosa družba-okolje ter ne sprejema predstavnikov zelenih gibanj kot tistih, ki imajo monopol na tem področju. Ekologizem pa Barry (*ibid.*, 4) vidi kot radikalen, kritičen in pogosto nekompromisen pristop. Dobson (1990/2007, 190)

---

³⁷ Holizem je filozofska smer, po kateri celota moralno nadvlada posameznike. S tem zelena filozofija zavrača individualizem zahodne modernosti in poudarja priznanje notranji vrednosti naravnega sveta (Ferry 1998, 87). Znanstvena osnova holizma izhaja iz fizike 20. stoletja, ki proučuje svet na subatomske ravni, kar vodi v drugačno zaznavanje fizičnega vesolja. Na subatomske ravni namreč ni mogoče govoriti o obstoju trdnih delcev, temveč o področju verjetnosti, v katerem se ti delci nahajajo, njihova narava pa je določljiva skozi odnos z drugimi deli sistema. Ena od izpeljav, ki izhaja iz tega izhodišča je tudi, da je opazovalec nujno del svojega eksperimenta. Druga izpeljava je politična – npr. problem podnebnih sprememb zahteva sodelovanje vseh vpletenih (Dobson 1990/2007, 31).

³⁸ Več o razmerju politične ekologije do demokracije v poglavju 2.4.

zagovarja ločitev ekologizma kot ideologije, ki kot druge ideologije 21. stoletja tekmuje v politični areni, od golega zavzemanja za varstvo okolja, ki ga lahko pripišemo katerikoli politični stranki. Ekologizem tako predstavlja izvor idej za ekološko gibanje, utopično vizijo, ki vodi gibanje v pravo smer in opozarja, ko ta zaide s poti. Že Devall (1998, 27) je ugotavljal, da v odnosu do reformnega okoljevarstva podporniki globoke ekologije nudijo zagotovilo za visoka etična merila. Vsekakor je bolj razumno ter produktivno sodelovati, kot nasprotovati okoljskim aktivnostim, četudi so te le reformne (*ibid.*, 32). Dobson (1990/2007, 201) na kritike Barrya odgovarja, da sam ustvarja kar nekaj binarnih ločitev – med zeleno ideologijo in zeleno politično teorijo ter globoko ekologijo in etiko uporabe³⁹ – zato odgovarja, da zelena ideologija dopolnjuje zeleno politično teorijo in da predstavlja globoka ekologija prav etiko uporabe za okolje. Izhod iz položaja predstavlja pogled, v katerem sta obe veji, radikalna in reformistična, potrebni druga drugi in se medsebojno dopolnjujeta. Ni treba iskati nove načine opravičevanja, temveč skupne načine delovanja. Tako je bila in ostaja vloga ekologizma utiranje poti k razvoju sprememb na kulturni ravni, v vzorcih mišljenja in delovanja.

2.2 Zgodovina in razvoj uporabe termina politična ekologija

Prva uporaba besede politična ekologija je pogosto pripisana Wolfu (1972) (Mathewson in Yoder 1992, 40; Walker 2005, 74).⁴⁰ Politična ekologija kot področje geografije, ki se ukvarja s proučevanjem odnosov človek-okolje, je svoje korenine našla v spajanju kulturne ekologije⁴¹ s skupnostno ekologijo, kibernetiko in sistemsko teorijo. Kljub velikim

---

³⁹ Ekološka etika uporabe (*ethic of use*) zagovarja, da so človekovi interesi potrebni, a ne zadostni pogoj opravičevanja odnosa človek-narava, poudarja ekološko upravljanje in dopolnjuje šibki antropocentrizem, saj daje prednost interesom naravnega sveta, kadar so ti v nasprotju s človekovimi. Prepozna, da človeško življenje ne zahteva uničujočega ravnanja z nečloveškim svetom in išče simbiotske odnose družbe z naravo (Barry 1999, 59–72). Podrobneje o zeleni politični teoriji v poglavju 2.3.

⁴⁰ Wolf (1972, 201–5) je prvič uporabil besedno zvezo politična ekologija v članku z naslovom *Ownership and political ecology* v reviji *Anthropological Quarterly*, raziskoval pa je lastniške odnose v Alpah. S tem je poudaril pomen politične dimenzije pri proučevanju okolja (Mather 1999, 5). Najbolj široko sprejeta načela v tej zgodnji fazi pa sta definirala Blaikie in Brookfield leta 1987 (Walker 2005, 74). Politično ekologijo sta definirala kot tisto področje, ki »združuje zanimanja ekologije in široko definirane politične ekonomije. Skupaj to vključuje nenehno spreminjajočo dialektiko med družbo in naravnimi danostmi, pa tudi med razredi in skupinami v družbi sami« (Blaikie in Brookfield 1987, 17).

⁴¹ Kulturna ekologija je povezovala ekološko uspešne strategije, ki jih je človek razvil, s kulturnim prilagajanjem (Walker 2005, 74). Razvoj posebnih kulturnih praks in institucij je tako kulturna ekologija skušala razložiti skozi teorijo prilagoditev na ekološke sisteme (Greenberg in Park 1994, 5).

razlikam so se ta področja raziskovanja podobno osredotočala na tokove snovi, energije in informacije v enotnih človeško-okoljskih sistemih (Walker 2005, 74). Tudi Greenberg in Park (1994, 5) ugotavljata, da je osnovo politični ekologiji ponudila kulturna ekologija, ki je v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja raziskovala prostor človeka v ekoloških sistemih z uporabo konceptov iz ekologije, splošne systemske teorije in kibernetike. Walker (2005, 74) navaja, da je bila politična ekologija v začetku pod vplivom šol, ki so se osredotočale na zaznavanje, prilagajanje in upravljanje z okoljskimi tveganji. V osemdesetih letih 20. stoletja pa je uporabnost teorij prilagoditvenega odgovora, organskih analogij in behaviorizma pri prenosu na lokalne odnose človek-okolje, ob povečanem zavedanju integracije lokalnih družb v globalno tržno ekonomijo, porodila dvome. Prav tako Greenberg in Park (1994, 5) ugotavljata, da se je prenos preprostega ekološkega modela (kljub uspehu pristopov pri majhnih skupnostih)⁴² na širšo človeško družbo izkazal za problematičnega; analize so kritizirali zaradi prevelikega poudarka na ekosistemskih samoregulatornih značilnostih, pomanjkanja jasnih kriterijev in minimiziranja interakcij med lokalnim prebivalstvom ter večjimi ekonomsko-političnimi enotami. Zgodnje raziskave politične ekologije so se tako osredotočale na nepravilne odnose moči, kulturno modernizacijo in nasprotovale globalni kapitalistični politični ekonomiji kot glavnemu vzroku kvarjenja človekovih interakcij s fizičnim okoljem. Raziskave so bile v tej prvi fazi razvoja politične ekologije močno povezane s proučevanjem biofizične spremembe okolja; značilno za obdobje osemdesetih in zgodnjih devetdesetih let 20. stoletja je poudarjanje izčrpnih ekoloških analiz⁴³ (Walker 2005, 74–5). Kasneje so ekološke ideje razširili z razumevanjem vzajemne interakcije med človeško družbo, človeško proizvodno

---

⁴² Greenberg in Park (1994, 5) omenjata knjigo *Pigs for the Ancestors* (1967) Roya A. Rappaporta kot temeljno delo, ki je skušalo dokazati, da so ciklični obredi družbe namenjeni uravnavanju števila prašičev, prilagojeni krogom požiganj in medplemenskimi vojnami. Ta raziskava plemenske družbe in vloge obredov pri upravljanju z viri predstavlja klasično delo ekološke antropologije (Waveland Press 2008). Uporabljena metodologija proučevanja toplotnih tokov pa se ni obnesla pri prenosu uporabe v proučevanje kompleksnih tržnih ekonomij (Moran v Greenberg in Park 1994, 5).

⁴³ Podrobna ekološka analiza, poglobljena raziskava okoljske zgodovine in metod okoljske analize se je pojavila že v temeljnem tekstu *Land degradation and society* Blaikie in Brookfielda (Walker 2005: 74–5; Mathewson in Yoder 1992, 39). Blaikie in Brookfield (1987) sta poudarjala vlogo bioloških in fizičnih značilnosti okolja pri osnovanju družbenih in politično ekonomskih struktur naseljencev ter degradacijo zemlje pripisovala tako fizičnim kot družbenim in političnim procesom. Med ekološke analize zgodnjega obdobja sodi tudi vplivno delo Susanne Hecht in Alexandra Cockburna *The fate of the forest: Developers, destroyers, and defenders of the Amazon* (1990), ki je podobno na valu širšega zanimanja laične in akademske sfere za visoko profilirane ekološke teme proučevala izginjanje tropskega gozda (Walker 2005: 79). S tem pa je povezala humano ekologijo in politično ekonomijo v politično ekologijo (Mathewson in Yoder 1992, 39).

dejavnostjo in okoljem (Greenberg in Park 1994, 5). Walker (2005, 75) ugotavlja, da je politična ekologija v devetdesetih letih 20. stoletja razvila nove smeri proučevanja, v katerih je mesto biofizične ekologije postalo manj pomembno in ta post-strukturalistična politična ekologija se je začela posvečati ekološkemu gibanju, diskurzivni in simbolni politiki. Do sredine devetdesetih let 20. stoletja se je področje proučevanja tako razširilo, da se je pojavila skrb ne le zaradi nepovezanosti, temveč tudi zaradi obrata temeljne definicije področja k emancipatornim potencialom ekoloških idej, ki so še bolj marginalizirale proučevalce biofizične ekologije kot središčne teme politične ekologije (*ibid.*, 79). Interdisciplinarnost današnjih študij okolja (celostna povezava biološko-geografsko fizične in družbene dimenzije) bi namreč morala spremljati tudi globina obravnave in trdna transdisciplinarna sinteza, geografija pa v tem pogledu še razvija svoje mesto med rastočim in razvijajočim se področjem politične ekologije (Zimmerer in Bassett 2003, 275–6). Tudi Plut (1991, 127) ugotavlja, da znanost prehaja v integracijsko stopnjo, ki označuje konec obdobja izoliranega razvoja posameznih disciplin. Ocenjuje pa (*ibid.*, 129–30), da se je geografija pretirano povezovala z drugimi disciplinami, kar jo je privedlo do napačne uporabe prevzetih modelov⁴⁴ in ji onemogočilo razvoj lastnega metodološkega aparata, kar ji nadalje onemogoča enakopraven prispevek v interdisciplinarnem proučevanju problematike okoljskih sprememb. Vrišer (v Plut 1991, 134) ugotavlja, da je geografija že v Jugoslaviji izgubljala pomen in vpliv, saj je zmanjšala obseg in kakovost proučevanja. Kljub novi ekološki zavesti, gibanjih in novih znanostih je ostala ob strani – potrebovala bi namreč nov pristop⁴⁵ (Radinja v Plut 1991, 134). Tako se je geografija kot znanost izgubila v poskusu razširitve, podobno kot se je to zgodilo ekologiji kot naravoslovni znanosti.⁴⁶

---

⁴⁴ Metodološki model, ki predstavlja največjo pomanjkljivost geografije, je raziskovalni pristop regionalne geografije. Regionalna geografija je obdržala tradicionalne deskriptivne poteze in s širjenjem informacij preko sredstev javnega obveščanja izgubila svojo vlogo edinega opisovalca drugih geografskih območij. Na vse večjo poplavo informacij ni odgovorila z nujno generalizacijo, temveč se je odločila za obravnavo posameznih problemov in opustila kompleksno proučevanje regionalnih struktur (Plut 1991, 129–30).

⁴⁵ Ta bi moral biti sistemsko-metodološki, dopolnjen z ekosistemskim pristopom in termodinamičnim, entropijskim zakonom (Plut 1991, 134–9).

⁴⁶ MEA (*Millennium Ecosystem Assessment* – Milenijsko vrednotenje ekosistema) (2005, 59) ugotavlja, da so še danes ekološke študije širših in dolgoročnih procesov redke, saj so podatki nezadostni in metodologija nerazvita. Znanje o ekoloških problemih je namreč tesno povezano s socioekonomskim kontekstom, iz njega vzkljuje in nanj se nanaša. Naravoslovci pa pogosto spregledajo družbeno plat, politiko človeških družb (Martinez-Alier v MEA 2005, 64). Tako bi današnje pristope v politični ekologiji, ki se večinoma osredotočajo na strukturo človeških družb, bolje opisali kot politično ekonomijo naravnih virov. Politična ekologija, ki bi bila ekološka, pa bi morala vključevati proučevanje ekosistemov kot aktivnih agentov političnih sprememb (Peterson in Robbins v MEA, 63).

V nadaljevanju diplomskega dela se bom zato osredotočila na politično ekologijo, ki je kot politična ideologija poimenovana ekologizem. Zaradi razširjenosti zelenih idej na vsa področja družbe namreč mnogi avtorji (Kenny 1984/2003; Vincent 1992/1995; Dobson 1993, 1990/2003) štejejo politično ekologijo oz. ekologizem med moderne politične ideologije. Dobson pa v zadnji izdaji *Green Political Thought* (1990/2007) ugotavlja, da je ekologizem prešel od zavzemanja radikalnih stališč na filozofsko-etični osnovi k pragmatičnemu delovanju znotraj sistema in prepoznava premik ekologizma v smeri poudarjanja političnega delovanja.

V razpravi o nastanku politične ekologije oz. ekologizma kot moderne politične ideologije pa zasledimo tri glavne smeri: iskanje izvora ekološke misli v samem začetku človeške vrste; v 19. stoletju; ali v šestdesetih letih 20. stoletja (Vincent 1992/1995, 210–5; Dobson 1993, 216–7; 1990/2007, 22–6). Te poti se v marsičem prepletajo in dopolnjujejo zgodovino ekologije kot poddiscipline biologije in politične ekologije kot veje geografije.

Skupno mnogim ideologijam je, da želijo postaviti začetke svojega delovanja v sam nastanek človeške vrste. Prvi izvor ekologizma naj bi tako našli v paleolitiku, saj naj bi takrat človek živel v sodelovanju z naravo ter videl v naravi kot taki vrednost, ljudje naj bi imeli še bolj odgovoren, spoštljiv ter skrben odnos do okolja ter iz narave vzeli le toliko, kot potrebujejo. Kasneje so misleci v 18. in 19. stoletju klicali »nazaj k naravi« in poeti romantike opevali naravo kot vir moralne in estetske vrednosti ter pozivali k ponovni povezavi človeka z naravo, ki jo je industrializacija pretrgala. Ta pogled je še danes prisoten pri nekaterih teoretikih sodobnega ekologizma (Dobson 1993, 216). Take težnje po iskanju korenin globoko v izvoru človeštva so bolj intenzivne v ekologizmu kot pri drugih ideologijah, hkrati pa težko preverljive, zato predstavljajo rajši zanesene ideje, povezane z željo po povečanju legitimnosti prepričanja zaradi povezave z naravnim, starodavnim vedenjem, o katerem se pogosto govori v tem sklopu (Vincent 1995, 210–11). Težko bi namreč povezali takratno misel(nost) s stališčem današnjega političnega ekologa (Dobson 1990/2007, 23).

Drug izvor politične ekologije Dobson (1993, 216–7) najde v teoriji o omejenosti naravnih virov ekonomista 19. stoletja Thomasa Malthusa, s katero naj bi se začelo zavedanje o možnosti pomanjkanja virov in energije, kar igra ključno vlogo v ekologizmu še danes. Po tej teoriji prebivalstvo raste geometrično (2, 4, 6), proizvodnja hrane pa le aritmetično (1, 2, 3), kar naj bi povzročilo vsesplošno pomanjkanje, zato družbeni napredek, kot so ga videli razsvetljenski misleci, ne bi bil mogoč (Barry 2002, 60). Tudi Vincent (1995, 211–12) postavlja v 19. stoletje enega od izvorov ekološke misli, posebej kot reakcijo na evropsko razsvetljenstvo in njegovo vero v razum ter središčno vlogo človeka v naravi, medtem ko je narava brez vrednosti sama zase ljudem na voljo. Pomemben prispevek tega vala v zgodovini politične ekologije je prepoznanje odločilne vloge znanosti v ekologizmu⁴⁷ in tudi različnosti idej, ki so povezane z naravo, hkrati pa opozarja na možnost političnih protislovij v modernem ekološkem gibanju (Dobson 1993, 217). Pogled na izvor ekologizma v 19. stoletju je danes najbolj široko sprejet, saj so jasne trdne vezi ekološke misli tako z vero v znanstven razum kot z romantičnim videnjem narave, kar pa je bilo kasneje raje prezrto zaradi političnih povezav s konzervatisti, nacionalisti, fašisti in nacisti.⁴⁸ Tako so moderni politični ekologi vir ekologizma raje iskali v koncu šestdesetih let ali na začetku sedemdesetih 20. stoletja (Dobson 1990/2007, 23).

Dobson (1993, 217–8) šteje kot tretji pogled na nastanek ekologizma pristop, ki poudarja moderno naravo politične ekologije – spremembe okolja, ki jih je povzročil človek, so šele nedavno pripeljale do grožnje celotnega sistema.⁴⁹ Začetke zgodovine politične ekologije se tako postavlja v šestdeseta ali sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, ko je večje število piscev in aktivistov začelo postavljati pod vprašaj t. i. industrializem in njegove posledice.

---

⁴⁷ Več o vlogi znanosti v ekologizmu v poglavju 2.5.

⁴⁸ Najbolj vneti zagovorniki narave kot tistega vzora, po katerem se mora človek ravnati, so bili nemški nacisti. Znano je, da je bil Hitler vegetarijanec, v koncentracijskem taborišču Dachau pa so vodili ekološko kmetovanje (Dobson 1993, 217). Ferry (1998, 19) kot sprijeni strani ekologije šteje tako skrajno desnico kot skrajno levico, ki sta svoj vrhunec doživeli v tridesetih letih 20. stoletja. Bilo pa bi nerazumno izničiti današnji prispevek ekologije zaradi povezave z obsojenimi političnimi ideologijami preteklosti.

⁴⁹ Globalizacija ekoloških problemov je prvi razlog, da je treba izvor ekologizma najti v tem obdobju. Drugi razlog pa je pomanjkljivost osredotočenosti na posamezen ekološki problem, saj so ti prepleteni in izvirajo iz globljega vzorca netrajnostnih družbenih praks. Pomembno je najti izvor ekologizma v tem obdobju tudi zato, ker četudi kritika večinoma ni nova in bi izvore lahko iskali tudi v drugih zgodovinskih obdobjih, jo današnji zgodovinski položaj dela novo (Dobson 1990/2007, 24–6).

Galić (2002, 5) navaja, da se čas šestdesetih let smatra kot prva ekološka kriza,⁵⁰ saj so se takrat začeli kazati prvi znaki ekoloških problemov, na katere je prva opozorila Rachel Carson v knjigi *Nema pomlad* (1962). To delo je ključno vplivalo na začetnike gibanja in vsebuje poteze, ki so še danes prisotne v središču modernih ekoloških gibanj (Dobson 1993, 219).⁵¹ A takrat ekologizem kot ideologija še ni obstajal, ideje v tej knjigi so šele oznanjale njegov prihod (Dobson 1990/2007, 25). Vincent (1995, 211) šteje še Ehrlichovo *The Population Bomb* (1968)⁵² in Hardinovo *Tragedy of the Commons* (1968)⁵³ med dela, ki so prispevala k dvigu splošnega zanimanja javnosti za ekološke probleme. Dobson (1993, 219) našteva naprej poročilo *Meje rasti*⁵⁴ (1972), ki je pokazalo, da obstajajo omejitve (gospodarske) rasti. Drugič, zopet v letu 1972, je revija *The Ecologist* v svojem *The Blueprint for Survival*⁵⁵ predlagala strategijo za spremembo; decentralizirane družbene

---

⁵⁰ Krizo na družbenem področju je Habermas opredelil kot stanje, v katerem »struktura neke družbe dopušča manjše možnosti reševanja problema, kot bi bilo potrebno za preživetje sistema« (Habermas v Koprek 1991, 60). Ekološka kriza pa je tudi priložnost za novo emancipacijo (Eckersley v Galić 2002, 3). Do ekološke krize je izkoriščanje narave, neživega sveta obstajalo kot splošno sprejeto politično načelo, ki se ga ni postavljalo pod vprašaj, v šestdesetih letih 20. stoletja pa se je prvič začelo spraševati o temeljnih vrednotah industrijske družbe in model neomejene industrijske rasti je postal vprašljiv (Galić 2002, 3). V tem obdobju je serija dogodkov prinesla ekološke teme v širše zanimanje javnosti; kot npr. razlitja nafte (Smith 1992/1995, 13–8).

⁵¹ Carson je predstavila znanstvene dokaze uničujočega učinka pesticidov na okolje, ki so bili namenjeni za boj proti insektom, a so imeli širše nezaželjene učinke (Devall 1988, 20). Tako je zagovarjala previdnost pri ravnanju z naravnimi sistemi ter širila zavedanje o škodljivih učinkih kemikalij na ekosistem (Orr 1992, 54). Rachel Carson in njeno delo sta bili tudi inspiracija globoke ekologije (Lutts in Marco v Devall 1988, 19).

⁵² Paul Ehrlich, profesor biologije, je v vplivnem delu *The Population Bomb* (1968) predstavil zastrašujoče učinke nenadzorovane rasti prebivalstva za zemljine nosilne sposobnosti in ohranitev divjine ter zaključil, da edini izhod predstavlja državno omejevanje rasti prebivalstva (Young 1990, 3–6).

⁵³ Tragedija skupne lastnine je v tem, da je v svobodni družbi dostop do nje omogočen vsem, kar pripelje do pretiranega izkoriščanja skupne dobrine s strani posameznikov, ki želijo le maksimizirati svoje koristi. Primer je lahko pašnik, kjer vsak pastir dodaja živali, dokler jih ni preveč in pašnik popoloma izčrpajo. Na podoben način se dogaja pretiran ulov rib in izumrtje določenih vrst. Zato bi morali ponovno opredeliti koncept privatne lastnine in preprečiti onesnaževanje z obveznimi zakoni ali davki, ki bi naredili čiščenje posledic ekonomsko ugodnejše kot onesnaževanje (Hardin 1968, 5–7). G. Hardin tako zagovarja močno oblast, vlado sposobno preprečiti pretirano izkoriščanje skupne lastnine (Revesz 1997, 4). Hardin je tudi grafično razvil tezo, da zemlja postaja degradirana, ker jo preveč ljudi ali narodov uporablja v zasebne namene. To je bila v svojem času vplivna teorija, čeprav je mnogo *mainstream* znanstvenikov izpeljevalo drugačne zaključke in iskalo drugačne rešitve (Pepper 1996, 56–9).

⁵⁴ Poročilo je že opisano v prejšnjem poglavju, vendar ga zaradi pomembnosti navajam ponovno. Dobson (1990/2007, 25) ga šteje celo kot simbol, ki je označil rojstvo ekologizma v današnji obliki. Glavna misel poročila, da neomejena gospodarska rast ob končni količini virov ni mogoča, namreč navaja na spremembo mišljenja, delovanja in celotne organizacije človeške družbe (Meadows in dr. v Dobson 1990/2007, 25).

⁵⁵ *The Ecologist*, britanski časopis, piše o radikalnih spremembah družbe na podlagi omejitev rasti (Rüdiger 1992, 42). Ustanovil ga je Edward Goldsmith leta 1970 in vse od takrat se ukvarja s temeljnimi vzroki ekološke krize, analizira družbene in ekonomske ureditve ter predlaga politično sistemske rešitve, zagovarja pa tudi majhne vsakdanje spremembe za bolj trajnosten način življenja (*The Ecologist* 2008). Načrt za preživetje je zavzemal celo izdajo revije *The Ecologist*, v istem letu pa je zaradi velikega povpraševanja izšel še kot samostojna publikacija (*The Ecologist Archive* 2000). Goldsmith je s skupino ekologov sestavil načrt za ekološko družbo, ki ne ruši ekološkega ravnovesja, temveč ohranja naravne vire, in glavni problem videl v

strukture kot najbolj primerne trajnostni družbeni usmeritvi. Kirn (2004, 42) poleg že omenjenih med znanilce nove družbene paradigme šteje še avtorje (in njihova dela): Georgescu-Roegen (1971),⁵⁶ Commoner (1971),⁵⁷ Naess (1973) in Enzensberger (1973).⁵⁸ Vincent (1995, 211) omenja osemdeseta leta prejšnjega stoletja kot tista, v katerih so ekološke teme bolj odmevale v javnosti predvsem zaradi naftne krize in vplivnih poročil o stanju planeta tistega časa: poročilo Carterjeve administracije (ZDA) *Global 2000 Report* in poročila Organizacije združenih narodov (OZN); neformalno poročilo *Only One Earth* (1972) in Brundtlandino *Our Common Future*⁵⁹ (1987). Tudi Dobson (1993, 218) trdi, da je skrb javnosti do okolja imela tako svoj vrh v poznih osemdesetih letih 20. stoletja, ko je postalo jasno (dokazano), da razsežnost človekove aktivnosti presega možnost prilagoditve biosfere. Obdobje osemdesetih let prejšnjega stoletja pa je poleg široke rasti ekološke literature tudi čas politične opredelitve zelenega gibanja brez katere ekologizem kot poziv k ekonomskim in političnim spremembam ne bi obstajal. V tej sodobni točki pa je postal globalno gibanje, svetovna ideologija z globljimi posledicami.

---

nenadzorovani rasti prebivalstva. Družbeni predpogoji take družbe so vključevali načrt za decentralizacijo, ustanovitev lokalnih samozadostnih skupnosti. To je morda prvič nakazalo na prepoznanje, da posamezni in ločeni ukrepi ne bodo rešili ekološke krize (Young 1990, 3–9). Več o družbeni decentralizaciji v poglavju 2.5.

⁵⁶ Nicholas Georgescu-Roegen, romunski ekonomist, je v delu *The Entropy Law and the Economic Process* (1971) povezal ekonomski proces z zakonom termodinamike, entropijo (Pepper 1996, 68) in predlagal, da bi morala biti učinkovitost ekonomije merjena predvsem glede na njeno energijsko učinkovitost (*ibid.*, 230).

⁵⁷ Novo sporočilo glede vprašanja rasti prebivalstva je prineslo delo Barrya Commonerja *The Closing Circle* (1972), ki je zagovarjalo, da rast prebivalstva ni problematična, temveč predstavljajo ekološko grožnjo dejavnosti ljudi, posebej v povezavi z novimi tehnologijami (Young 1990, 9–11).

⁵⁸ Ezensberg je bil eden prvih, ki je ponudil kritiko politične ekologije (opisano v poglavju 1.2). Naessovo ekofilozofijo bom podrobneje preučila v poglavju 2.3. Predstavljeni pa seveda niso edini avtorji, ki so pomembno vplivali na razvoj zelenih idej. Med vplivnejše Pepper (1996, 339) šteje delo E. F. Schumacherja *Small is Beautiful* (1973), saj naj bi vplivalo na celo generacijo, vključno z britansko ministrsko predsednico Thatcherjevo. Schumacher (1973, 13–22) razpravlja o tem, da se zdi, da je problem proizvodnje danes rešen, medtem ko ves industrijski sistem temelji na izkoriščanju virov in tako živi od kapitala, ki ni nadomestljiv. Zagovarja spremembo ekonomske proizvodnje in razvoj novega stila življenja, z novimi načini proizvodnje in potrošnje, ki bodo trajnostni. Na temeljih ekonomske trdnosti industije majhne proizvodnje je treba zgraditi trajen mir. Tako zagovarja spremembo vrednot, izobraževanja in ekološkega mišljenja (Pepper 1996, 339).

⁵⁹ Vplivno poročilo Svetovne komisije za okolje in razvoj (WCED – *World Commission on Environment and Development*) je prvo podalo definicijo trajnostnega razvoja, kot tistega razvoja, ki »zadošča današnjim potrebam, ne da bi pri tem ogrožal možnosti prihodnjih generacij, da zadostijo svojim lastnim potrebam« (1987, 40). WCED (*ibid.*, 348) je opredelila tudi pravna načela za sledenje trajnostnem razvoju, ki zadevajo mdr. temeljno pravico vsakega človeka do zdravega življenjskega okolja in medgeneracijsko pravičnost, po kateri bi države morale zagotavljati trajnostno uporabo naravnih virov, da bodo ti služili sedanjim in prihodnjim generacijam.

2.3 Politična ekologija v razmerju do zelene filozofije skozi čas

Kritika zelenih se osredotoča na miselni tok, ki je v zgodovini ločil človeka od narave (Dobson 1990/2007, 30).⁶⁰ Proučevanje te ločenosti pripelje do ideje, da je obstajal čas, ko dualizma ni bilo, torej se je nekje začelo. Zahodni družbi je Platon predstavil idejo (intelektualne) resnice, ki obstaja nad (nespremenljivo) naravo, medtem ko je krščanstvo nadalje izpopolnilo idejo gospostva, po kateri je Bog ustvaril naravo za človeka⁶¹ (Benton in Short 1999, 147–56; Ferry 1998, 89). Tako nekateri (White v Vincent 1995, 311) poudarjajo vlogo krščanske vere pri idejnih temeljih ekološke krize zaradi pojmovanja človeka kot upravitelja oz. gospodarja narave.⁶² Tudi Kirn (2004, 33–41) šteje kot prelom prvobitne skladnosti človeka z naravo, ki naj bi bila prisotna v paleolitskem obdobju (gre seveda za rekonstrukcijo zavesti ter povezovanje s staroselskimi kulturami), pojav monoteističnih religij ter razsvetljske vere v znanost. V 16. stoletju je namreč znanstvena revolucija prinesla tudi revolucijo v pomenu in percepciji narave – ta je bila vzeta za model znanstvenega proučevanja, uveljavil se je t. i. mehanicistični pogled na naravo (Barry 2002, 52). Razsvetljska maksima je bila, da je svet narejen za človeška bitja in da nič ne more ostati skrito njihovem raziskovanju (Dobson 1990/2007, 7), narava pa je predstavljala objekt, ki ga je treba proučevati in analizirati v iskanju dokončne resnice (Benton in Short 1999, 147–56). Razsvetljenstvo je tako pretrgalo tradicijo krščanstva ter odprlo vero v

⁶⁰ Kar ločuje ekologizem od drugih političnih ideologij je zanimanje za odnos človek-okolje, ki ni prisotno v nobeni drugi politični ideologiji, pri tem pa temelji na zeleni filozofski misli, ki poskuša določiti etični odnos človeka do nečloveškega sveta. Argumenti, ki izhajajo iz teze o mejah rasti so pragmatični, zanimajo se za naravo zaradi njenega pomena za človeka, zelena filozofija pa se oddaljuje od instrumentalizma in išče razloge za zaščito narave drugje kot v ohranitvi virov (Dobson 1990/2007, 28–9).

⁶¹ Človekovo gospostvo nad naravo izhaja iz zapisov v Genezi 1:26 (McLean 1996, 150). Connelly in Smith (1999, 11) ločita dve veji krščanskega odnosa do naravnega sveta, ki izhajata iz različnega branja knjig Geneze. Po prvi je edina funkcija naravnega sveta služenje človeku (instrumentalni pogled), po drugi različici pa imajo ljudje dolžnost upravljanja naravnega sveta. Instrumentalni pogled je značilen za odnos moderne znanosti, razvoja tehnologij za obvladovanje narave, človek je zunaj in nad naravo. Alternativni pogled pa zagovarja človeka kot upravitelja, skrbnega gospodarja narave, ki mu je Bog naložil odgovornost skrbeti za naravo in živa bitja, kar v praksi katoliške cerkve ni bilo prevladujoče načelo. Vlogo religije pri okoljevarstvu in posebej vpliv krščanstva na razvoj mednarodnih norm varstva okolja je podrobneje opredelila že Mlinarič v diplomskem delu *Religije in mednarodno varstvo okolja s posebnim ozirom na vlogo krščanstva* (2004).

⁶² Primer vpliva krščanske misli v novejši zgodovini podaja Smith (1992/1995, 12): sekretar za notranje zadeve v ameriški administraciji Ronalda Reagana James Watt je bil mnenja, da dolgoročno upravljanje z naravnimi viri ni potrebno, saj ni mogoče vedeti na koliko generacij se lahko računa pred povratkom Gospoda. Drugi poudarek pa je, da pravzaprav nobena od velikih svetovnih religij ni in ne spodbuja k trajnostnim ekološkim praksam, temveč služi ohranjanju *statusa quo*. Upraviteljstvo (*stewardship*) kot posledico krščanske tradicije, ki je zaznamovala zahodne vrednote v odnosu do okolja tako Connelly in Smith (1999, 11) štejeta med še danes vplivne moralne tradicije, ne glede na osebna prepričanja posameznika.

razum in empiricizem (Smith 1992/1995, 13), saj se je proti animizmu srednjega veka⁶³ borilo s povečevanjem razuma; Descartes kot najvplivnejši zagovornik racionalističnega videnja narave (Ferry 1998, 112–3) je postavil enega od temeljnih mejnikov za današnji odnos do narave s pozivom k znanstvenemu proučevanju kot tistemu pravemu viru spoznanja; narava je postala objekt proučevanja brez lastnih pravic in ločena od duha (Koprek 1991, 58–9). Med druga glavna pobudnika te ločitve Dobson (1990/2007, 30) šteje Francisa Bacona (razvil je metode znanosti, ki je imela za cilj podreditve narave) in Newtona, ki je razvil načelo raziskovanja (vesolja) prek raziskovanja njegovih delov.⁶⁴

Prvo zeleno kritiko razsvetljenstva predstavlja romantika, kjer je bil Rousseau eden od najbolj vplivnih kritikov in predhodnik kasnejših romantičnih idej o primitivnih družbah, ki naj bi bile še v pristnem stiku z naravo. Narava je za romantike predstavljal vir pravih vrednot, v primerjavi z urbanim življenjem je bila moralno superiorna (Barry 2002, 53–5). Z zagovorom narave skozi čustva se je tako zgodil prvi prelom z razsvetlenskimi idejami (Ferry 1998, 112–3). Razsvetljenstvo je prineslo prepričanje, da razum lahko reši skoraj vse, kar se je v 19. stoletju kazalo kot hitra uporaba dosežkov znanosti. V Evropi se je rodila nova industrijska družba, ki je izvorno dolgovala svoj materialni uspeh črpanju naravnih virov, uporabi znanosti, tehnologije in novim oblikam družbene podreditve ter nastanku trga kot organizacije ekonomske dejavnosti. Človek in napredek družbe je postalo središče zanimanja teh novih industrijskih družb, 19. stoletje je tako prvo moderno stoletje v pomenu sprememb v proizvodnji ter s tem v organizaciji družbe, kulturi in politiki ter predvsem v odnosu človeka do narave. Romantiki so kritizirali ta uničujoč vpliv industrijske revolucije na naravni svet s stališča estetike in kulture,⁶⁵ a je romantično videnje predstavljal manjšinski, manj pomemben miselni tok (Barry 2002 56–7). Iz tega

---

⁶³ Ferry (1998, 9–26) ugotavlja, da srednji vek ni bil tako mračen čas, kot ga predstavlja razsvetljenstvo, saj so že takrat v pravadah dodelili pravni status živalim in jih v sodnih procesih izgnali iz njihovega kraja prebivališča zaradi konflikta s človekom.

⁶⁴ Prav na zapuščino te raziskovalne metode leti ena glavnih kritik holizma, ki se zavzema, da bi proučevali medsebojno odvisnost in povezanost vsega z vsem (Dobson 1990/2007, 30). Požarnik (1992, 13) navaja pet domnev holizma: vse je med seboj povezano, celota je več kot le vsota delov, pomen in smisel je mogoče razumeti le skozi celoto, prednost ima proces stalnih izmenjav, vsi deli sistema tvorijo celoto.

⁶⁵ Spor med romantiko in razsvetlensko mislijo je v bistvu spor o kulturi in zgodovini – razsvetlenski filozofi so bili prepričani, da sta tako kultura kot zgodovina izključno človekovi potezi, romantika pa to razume kot vsiljeno človeku, ki je na ta način pretirano določen z zunanjim, kar pomeni zanikanje njegove svobode (seveda pa omejitve človeka na njegovo naravo prav tako napeljuje na misel o izgubi človečnosti in determiniranosti) (Ferry 1998, 35).

vidika prinaša kritika razsvetljenstva nevarnost povezovanja ekologizma z romantiko,⁶⁶ njenemu nasprotovanju razumu s čustvi, opevanju podeželja in mističnih doživetij. Vse to je seveda značilno za nekatere izraze znotraj ekologizma, a je danes zelena kritika naperjena proti aktualnim ekonomskim in političnim praksam ter je v veliki meri podprta z izsledki znanstvenih raziskav. Argument proti videnju ekologizma kot golega nadaljevanja romantike je tudi njegovo zavzemanje za enakost vseh ljudi, načelo izoblikovano v razsvetljenstvu in nepriljubljeno pri romantikih. Poleg tega pa kljub kritiki norm in praks, ki izhajajo iz razsvetljenstva, obstaja skupna točka – tako razsvetljenstvo kot ekologizem predstavljata svetu velik projekt preobrazbe družbe (Dobson 1990/2007, 7–8). Ferry (1998, 37–42) dodaja, da bi bilo napačno kritizirati modernost zaradi posledic in brez vedenja o tistem, kar je bilo prej – hierarhija antičnega sveta in podvrženost naravnim okoliščinam, ki so človeka zamejevale, potisnile na obrobje in onemogočale.⁶⁷ Bilo bi treba prepoznati vrednost Rousseaujevega prispevka h kritiki razsvetljenstva, ob tem pa preseči tudi humanizem⁶⁸ v vseh oblikah, saj bi le tako lahko upoštevali ekološko etiko kot skrb za ves svet. Združiti bi morali humanizem in skrb za naravo, svobodo in tradicijo.

Kartezijanski humanizem je doktrina, ki je pri razvrednotenju naravnega sveta ter posebej živali, ki so bile vzete kot del mehanskega sistema, šla najdlje. Žival je tako prvo bitje, ki ga srečamo na poti nazaj k naravi in stran od antropocentrizma⁶⁹ (Ferry 1998, 26). Bistveno vprašanje za vsako teorijo etike namreč je, na koga se bo ta nanašala, treba je torej določiti

---

⁶⁶ Tudi Pepper (1996, 15) ugotavlja, da kritika vrednot, iz katerih izhaja prepričanje o neomejenosti naravnih virov na voljo človeku v rabo, ni nova, temveč povezuje zelene aktiviste s tradicionalnim konzervativizmom, anarhizmom in socializmom. Kirn (2004, 23–4) prav tako ugotavlja, da bi korenine zahodnih filozofskih refleksij o naravi lahko iskali že pri klasični Grčiji, vendar trdi, da je ekološka etika kot kombinacija uporabne filozofije z elementi, kot so zgodovinska kritika, teorija intrinzične vrednosti, metafizični holizem in vključevanje ne-zahodnjaških filozofskih sistemov na način, ki postavlja v ospredje skrb za nečloveški svet, dediščina moderne ekološke zavesti.

⁶⁷ Romantika etičnega modela narave zanika dediščino razsvetljenstva in francoske revolucije, ki sta odrešili svet vladavine naravnih očitnosti (Ferry 1998, 144) in dobili svoj vrhunec v humanistični ideji o zakonu kot izrazu volje posameznikov in ne tradicije oz. religije (*ibid.*, 36).

⁶⁸ V modernem okoljevarstvenem diskurzu, humanizem označuje priročno okrajšavo za označitev tradicij, ki izhajajo iz razsvetljenstva; antropocentričen pogled na človeka kot moralno večvrednega, vera v razum in znanstvene metode kot objektivni način spoznanja najvišje resnice. Kritika humanizma zadeva to podedovano mehanicistično znanstveno paradigmo in moralno središčnost človeka (Stephens 2002c, 267–8).

⁶⁹ Antropocentrizem dobesedno pomeni osredotočenost na človeka, človeško vrsto. Izvorni pomen besede se je nanašal na pogled na svet, v katerem so bili ljudje v centru zanimanja in spoštovanja. Kasneje je termin vedno bolj označeval vedenja, vrednote ali prakse, ki se zanimajo prednostno za človeka in njegov interes na škodo interesov drugih živih bitij, vrst ali okolja (Hayward 2002, 18–9).

kriterije za vključitev v etično skupnost. Prvi kriterij je bil razum, na podlagi katerega so le človeška bitja vzeta v moralni obzir. Že Epikur (tretje stoletje pr. n. št.) je našel ločnico v občutenju bolečine in užitka (Dobson 1990/2007, 32). Kirn (2004, 157) trdi, da so pri nastanku ekološke etike pomembno vplivali premisleki o človekovem odnosu do živali iz 18. in 19. stoletja,⁷⁰ celovitejše koncepcije pa so se v zadnji polovici 20. stoletja pojavile zaradi po drugi svetovni vojni vpeljanih novih metod intenzivne živinoreje, ki so živali degradirale na raven strojev za proizvodnjo mleka, mesa in drugih hranil, ekološka etika pa je protestirala tudi proti eksperimentom na živalih, proti uporabi živali za zabavo v cirkusih ipd. Connelly in Smith (1999, 13) ugotavljata, da je bila v tem oziru močno vplivna knjiga Petra Singerja *Animal liberation* iz leta 1975, v kateri so v moralni obzir vzeta vsa čuteča bitja in ti argumenti na temelju občutenja bolečine so bili uporabljeni v boju proti izkoriščanju živali; proti intenzivnemu kmetijstvu ali v skrajnosti kot razlog za vegetarijanstvo. S tem je Singer razvil podlago za moralno obvezo odnosa človeka do živali in vplival na gibanje za osvoboditev živali, kar je pomenilo razširitev etične skupnosti (Dobson 1990/2007, 32). Zoocentrična teorija je tako naredila korak naprej v pripisovanju temeljne vrednosti vsem čutečim bitjem, vključno s človekom (Page 2002, 168–171), kar je bilo pomembno kot razširitev moralne skupnosti, ne vzpostavlja pa obširne ekološke etike (Connelly in Smith 1999, 13–5). Teorije so bile kritizirane tudi zaradi diskriminacije na podlagi vrste (*speciesism*), na kar je ekološka etika odgovorila z razširitvijo moralne skupnosti, da je ta vključila tako celoto kot posameznike (Dobson 1990/2007, 33).

Aldo Leopold je bil tisti, ki je kot prvi presešel romantično videnje narave, zastavil celostno ekološko etiko in jo poimenoval *etika zemlje*.⁷¹ Kljub napredku v biologiji, ki je

---

⁷⁰ Utilitarizem zagovarja, da bi morali dejanja ocenjevati po učinkih in ne po njihovi notranji pravičnosti. Po Benthamu so zaželjeni učinki vključevali »najvišjo srečo največjega števila« (v Connelly in Smith 1999, 13). Omejiti to načelo le na ljudi, bi bilo neupravičeno, saj lahko tako živali kot ljudje čutijo (Barry 2002, 75). Utilitaristično načelo tako vključuje živali in ljudi v relevantno moralno skupnost, saj je treba vzeti v moralni obzir vsa bitja, ki so sposobna občutiti bolečino (Ferry 1998, 21).

⁷¹ Po mnenju Zimmermana (v Pepper 1996, 48) je bil v tridesetih in štiridesetih letih 20. stoletja Heidegger prvi teoretik ekološkega boja, saj je predlagal, da bi »pustili bivajočemu biti« (Heidegger v Kirn 2004, 178). Kirn (*ibid.*, 179) ocenjuje, da sta obe zastavitvi prinesli drugačno razumevanje človekovih odnosov z vsem bivajočim in razširitev moralne skupnosti, zato obe predstavljata paradigmatški obrat. Devall (1988, 26) pa ugotavlja, da so že pred tem obstajali drugačni razmisleki o naravi in položaju človeka v njem; med njimi šteje poleg Heideggerjevega pogleda tudi taoizem, budizem, religijo ameriških domorodcev in kozmologijo.

razumela evolucijo⁷² in ekosistem kot celoto,⁷³ je kritiziral njeno mehanicistično in instrumentalno pojmovanje narave. Zagovarjal je spremembo perspektive, saj lahko le s stališča narave prepoznamo resnični pomen njenih delov, kot so plenilci, ki jih človek v svoji omejenosti vidi kot škodljiv element. Ta uvid tako določi novo etiko odnosa do narave (Omladič 1998, 172), etiko s poudarkom na odgovornosti človeštva za varstvo okolja. Leopold, profesor in voditelj gibanja za ohranitev divjine, je razvil etiko zemlje v knjigi *A Sand County Almanac* (1949), ki je danes splošno cenjena kot najbolj vplivna ameriška ekološka klasika 20. stoletja (Flader 2002, 306–7). Merchant je njegovo delo oklical za prvo formulacijo moderne ekocentrične etike,⁷⁴ medtem ko Worster meni, da je označil prihod ekološke dobe (Pepper 1996, 221). Kirn (2004, 23–4) tudi ugotavlja, da pomeni prav ta ekološka etika, ki je razširila etično skupnost in prepoznala človekovo obvezo do naravnih bitnosti, izziv za etično tradicijo Zahoda – odkriva namreč nov duhovno-vrednotni odnos do narave. Tudi Orr (1992, 54) ocenjuje, da je Leopold, bolj kot kdorkoli drug pred njim, položil temelje etične dimenzije ekologiji. Ločil je namreč okoljevarstvo, ki ohranja idejo napredka in tehnologije kot edine rešitve, od tistega pravega pristopa, ki bi obranil divjino in bil moralno zavezan k naravi. Etika zemlje tako predstavlja podlago za ključno razlikovanje v moderni ekološki filozofiji, ki jo je Arne Naess vzpostavil z razlikovanjem med globoko in plitvo ekologijo (Omladič 1998, 173) in tej tezi o sorodstvu človeštva z naravo v eni moralni skupnosti⁷⁵ sledijo globoki ekologi (Pepper 1996, 25).

---

⁷² Evolucijo je zastavil Darwin v knjigi *O izvoru vrst* (1859) kot eno izmed teorij, ki si jih sprejeli biologi v kratkem času po izidu njegove knjige (Mayr 2008, 260). Evolucija je dejstvo, ni zgolj teorija ali ideja, saj njen obstoj potrjujejo gore dokazov (*ibid.*, 250).

⁷³ Po drugi svetovni vojni je ekologija s pojmi ekosistem, biotična skupnost in prehrabena veriga opozorila na soodvisnost človeka s celotno biosfero. Pojem prehrabene verige je pokazal na pomembnost vsakega člana v verigi in še več, da so za obstoj celotne verige pomembnejši njeni izhodiščni členi (kot so mikroorganizmi v zemlji in rastline), kot pa višji sesalci vključno s človekom (Kirn 2004, 156–9).

⁷⁴ Pepper (1996, 221) našteva ekocentrične teme, ki jih je Aldo Leopold razvil v svojem eseju *The Land Ethic*, zadnjemu poglavju knjige *A Sand County Almanac*; antimaterializem, ljubezen in spoštovanje do narave, zemlja kot en organizem, razširitev pravic ljudi na ostalo naravo, potreba po ekološki zavesti bolj kot zgolj kmetijskem upravljanju, poziv k vrnitvi k holistični znanosti.

⁷⁵ Etika zemlje poudarja povezanost med živimi in neživimi entitetami kot osrednjo temo. To holistično razumevanje vrednosti in narave je Naessa spodbudilo k intuitivnemu dojetanju življenja, ki vključuje tako biološko kot geološko celoto (Connelly in Smith 1999, 17). Razširitev moralne skupnosti, da vključuje celoto in posameznike, predstavlja tako etika zemlje kot Naessov princip biosfernega egalitarizma, ki pa naj bi se uveljavil le načelno; problematično je izenačevati ljudi s škodljivci, na koncu je vseeno potrebna hierarhija, kar zopet zahteva kriterije, tako da se načelo poruši (Dobson 1990/2007, 33–4).

Norveški filozof Arne Naess je prepoznal dva pristopa k varstvu okolja, kar ga je napeljalo k temu, da opredeli filozofske temelje tistega globljega toka znotraj okoljevarstva (Devall 1988, 20). Tako je pripisal plitvi veji znotraj okoljevarstva antropocentrično⁷⁶ varstvo okolja, ki ima namen zaščititi naravne vire zaradi človekovih potreb (McLain 1996, 150). Plitva ekologija je po Devallu (1988, 12) sinonim za reformno okoljevarstvo, ki je primarno v skrbi za kratkoročno človekovo blaginjo; plitva, ker se ne sprašuje o globljih filozofskih vzrokih ekoloških problemov (*ibid.*, 21). S tem, ko je ločil globoko od plitve ekologije je Arne Naess oživil nasprotovanje antropocentrizmu in razvil vero v intrinzično vrednost⁷⁷ narave (Pepper 1996, 17–9). Prvotno je bila tako globoka ekologija povezana z iskanjem okoljevarstvene etike na temelju intrinzične vrednosti neživega sveta, kar naj bi pomenilo radikalno spremembo v etiki z dolgoročnimi praktičnimi posledicami, a poskus preseči človekovo skrb za okolje iz lastnih interesov, se je klavrno končal (Dobson 1990/2007, 37–8). V svojem drugem obratu je globoka ekologija poskušala preiti iz etike v ontologijo (Naess v Barry 1999, 14) ali iz okoljevarstvene etike v ekološko zavest in nadomestiti antropocentrizem z ekocentrično etiko (Sessions v Barry 1999, 15), a je ukvarjanje s korenitimi vzroki namesto s posledicami predstavljalo bolj poziv k čustvom kot logično opravičevanje (Barry 1999, 15). Nova ekološka zavest bi bila namreč zgrajena na spremembi zavesti posameznikov. V ta namen je Naess razvil koncept samouresničitve, ki predpostavlja širšo definicijo sebstva (*self*) (ta vključuje kar najširšo možno identifikacijo z neživim svetom), s tem pa bi skrb za okolje postala predpogoj naše samouresničitve (Dobson 1990/2007, 38). Samouresničitev v najširšem smislu je Naess (v Devall 1988, 23) opredelil kot končno normo, ki naj bi zblížala posameznike in presegla idejo o ločenem sebstvu. Ko naj bi namreč odkrili svoje ekološko bistvo, bi ljudje naravno varovali in čistili

---

⁷⁶ Tu je antropocentrizem razumljen kot pogled na človeka kot vira vse vrednosti, kar navede na željo po upravljanju, izkoriščanju in uničevanju narave za zadostitev človeških materialnih želja (Pepper 1996, 19). Več o antropocentrizmu v nadaljevanju tega poglavja.

⁷⁷ Intrinzična vrednost ima po O'Neill (1993, 8–25) tri pomene: je sinonim za neinstrumentalno vrednost, torej kot cilj sam za sebe, v drugem pomenu označuje nekaj kar ima vrednost samo po sebi in ne v odnosu do drugih ter kot tretje predstavlja sinonim za objektivno vrednost, torej neodvisno od ocenjevalca. Ta koncept je dvignil nemalo kritik, saj je v njem implicirana ločenost človeka od narave, medtem ko je človek v samem začetku pripisovanja vrednosti; vse ideje vrednosti, veljave in pravic so le človeški koncepti, vsiljeni naravi (Pepper 1996, 50–3). Tudi Dobson (1990/2007, 43) vidi določitev intrinzične vrednosti kot nujno antropocentrično, saj je človek tisti, ki sprejme vse obveze. Poskusi določevanja objektivne vrednosti pa so se pogosto zanašali na intuicijo (*ibid.*, 36). Kirn (2004, 174–8) ugotavlja, da če intrinzični odnos do narave služi človeku, potem je ta odnos hkrati instrumentalen. Obenem to ne predstavlja paradigmatičnega obrata v ekološki etiki, saj gre le za »nadaljevanje in razširitev človekovega subjektiviranja bivajočega«.

naravo (*ibid.*, 43). Tako je Naess povezoval skrb za naravo z željo po spremembi družbe. To holistično filozofijo, ki je zagovarjala spremembo vsakdanjega načina življenja s poudarkom na skrbi in mirnemu sodelovanju z naravo ter s tem spremembo individualne zavesti, prek tega preobrata pa spremembo obstoječih družbenih struktur je Naess poimenoval Ekozofija T⁷⁸ (v Pepper 1996, 20–1). Tako je ločil lastno filozofsko smer od globoke ekologije, v njej je povezoval mir, ekologijo in gibanja za socialno pravičnost, saj so njegove ideje močno odmevale v filozofiji⁷⁹ in različnih gibanjih. Leta 1973 objavljena knjiga *The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements: A Summary* se je izkazala za vplivno delo radikalnega ekološkega pristopa, ekocentrizma.⁸⁰ Ideje ekocentrizma so vplivale na ustanovitev skupin kot je *Earth First!*, ki se je razvila v ZDA (Stephens 2002č, 330–1) in na temeljih globoke ekologije izvršuje politične akcije (Dobson 1990/2007, 46). Nasprotovala je militarno-industrijski državi s taktikami sabotaže oz. ekotaže⁸¹ kot so razstrelitev jezu v ZDA (Pepper 1996, 25), zabijanje žeblicev v drevesa, da bi otežili sekanje, postavljanje človeškega zidu pred buldožerje, uničevanje ribiških ladij in z drugimi, podobno radikalnimi metodami (Borrelli v Smith 1995/1992, 17).⁸²

⁷⁸ Ekozofija T je ime dobila po Naessovi koči Tvergastein. Kar jo ločuje od drugih filozofskih utemeljitev globoke ekologije je njena ontološka, in ne aksiološka oz. moralistična zastavitev skrbi za okolje, ki izhaja iz lastne človekove težnje po samouresničitvi, izpolnitvi potencialov (Omladič 1998, 176–7). Razprava o aksiologiji, naukom o vrednotah in ontologiji kot filozofski disciplini vzrokov stvarnosti (Dolinar in Knop 1973/2000, 747) ter njunih vplivih na ekološko filozofijo presega okvir te diplomske naloge.

⁷⁹ Termina ekofilozofija in ekozofija je prvič uporabil in opredelil Arne Naess, sprva kot sinonima, kasneje pa bolj izrazito uporabljal zadnje, saj je termin ekofilozofija postal bolj dvoumen in manj očitno povezan z ločino globoke ekologije. Tako je bila ekozofija prvotno definirana kot »filozofija ekološke harmonije ali ravnovesja« (Naess v Stephens 2002b, 146), ekofilozofija pa kot raziskava problemov, ki so skupni ekologiji in filozofiji, kot je vloga človeštva na zemlji skozi holistično perspektivo (Stephens 2002b, 146). Ekozofija dobesedno pomeni modrost zemlje, kar naj bi omogočilo ljudem harmonizacijo z Zemljo, termin pa je bil v uporabi tudi za opis filozofske veje ekološke etike in okoljevarstvenih vrednot, ki so prispevale k vzponu ekološke etike kot ločenega področja filozofije od sedemdesetih let 20. stoletja naprej (Devall 1988, 10).

⁸⁰ Prvotno je globoka ekologija predlagala biocentrizem kot vključitev vseh živih bitij v etični okvir, a je ekocentrizem bolj splošna oznaka za osredotočenost na Zemljo kot celoto, ki vsebuje vrednost za sebe in hkrati za zavrnitev osredotočenosti na človeka kot bitje, ki ima večjo intrinzično vrednost od ostalih oblik življenja (Devall 1988, 15). Gre za podeljevanje pravic naravi, saj njena lastna notranja vrednost kot celota presega vrednost človeške vrste (Ferry 1998, 22). Več o ekocentrizmu v nadaljevanju tega poglavja.

⁸¹ Navdih za ekotažo in druge direktne akcije je bil roman Edwarda Abbeya *Monkey Wrench Gang* (1975) (Pepper 1996, 25). Ekotaža je oblika skrivne direktne akcije z namenom povzročiti materialno škodo, ob tem pa naj ne bi poškodovala živih bitij. Priročnik o ekotaži, *Ecodefense* (1993), ki ga je napisal soustanovitelj *Earth First!* v ZDA Dave Foreman pa je vključeval še nasvete, kako napasti podjetja, ki onesnažujejo okolje, uničevati pasti za živali in podobno (Plows, Wall in Doherty 2008, 5–9).

⁸² Ohlapna, nehierarhična mreža aktivistov, borcev za pravice narave, kot *Earth First!* sama sebe opiše, v zadnjem obvestilu (oktober 2008) o direktnih akcijah v Veliki Britaniji poroča o večdnevni zasedbi hiše, ki je bila namenjena deložaciji zaradi zgraditve rudnika premoga, kateremu pa so aktivisti nasprotovali. Ljudje so se priklenili na hišo in se zakopali pod njo, kar je povzročilo stroške lokalni policiji in podjetju *UK Coal*. Obvestilo poroča tudi o mednarodnih akcijah, kot so protesti Amazonskih Indijancev proti spremembi

Kritika globoke ekologije se tako nanaša na nevarnost zavrnitve antropocentrizma, ki se skriva v ljudomrznosti njihovih praktikantov (Dobson 1990/2007, 46), a Dobson (*ibid.*, 49) kljub potencialni grožnji mizantropske in druge uničujoče aktivnosti skupin kot je *Earth First!* opozarja, da globoka ekologija ne vodi nujno k taki nasilni praksi, temveč ponuja več razlag.⁸³ Drug problem globoke ekologije, njenega zagovora razvoja ekološke zavesti in zavrnitve antropocentrizma, se skriva v načelu samouresničitve kot osnovnemu razlogu, zakaj naj bi ljudje razvili ekološko zavest, saj je to načelo namreč prav tako opredeljeno antropocentrično, torej iz skrbi za lasten razvoj. Na ta način se spodbije teza, da je kritika antropocentrizma temeljni kamen ekološke etike. Kritika razvoja ekološke zavesti zadeva probleme, ki nastopijo ob nasprotovanju interesov okolja interesom človeka, saj je preživetje človeka logično odvisno od določene stopnje izkoriščanja nečloveškega sveta – tu ni nobenih smernic, kako naj bi do razrešitve okoljskega konflikta prišlo z razvojem ekološke zavesti. Naslednji problem zadeva nepojasnjene razloge, ki naj bi ljudji prepričali o spremembi zavesti (*ibid.*, 39). Tako je kljub izjemnemu vplivu na ekološko gibanje globoka ekologija sprožila tudi mnogo kritik; očitali so ji vse, od naivnosti do politične nazadnjaškosti.⁸⁴ Naivnosti je bila obtožena ideja, da bi sprememba vrednot, drž in načinov življenja posameznikov lahko pripeljala k spremembi družbe, ter manjkajoča razlaga, kako naj bi potekal razvoj k decentralizirani bioregijski družbi.⁸⁵ Nazadnjaškost globoke ekologije pa izvira iz uporabe jezika tradicionalnega konservatizma, ki uporablja koncepte skupnosti, harmonije, tradicionalne poti ipd. (Pepper 1996, 28–34). Težava globoke

---

zakonov v Peruju, ki bi olajšali podjetjem pridobitev ozemlja. Protesti so obsegali blokade cest in rek, zasego ladij, prekinitev naftnega plinovoda in zasedbo hidroelektrarne (Earth First! 2008).

⁸³ Prakticiranje globoke ekologije lahko predstavlja vključitev v zelene stranke ali ekološka gibanja ter zagotovitev globlje baze in radikalnih alternativ aktualnim političnim in ekonomskim ureditvam. Ekološko gibanje je bilo do sedemdesetih let 20. stoletja nenasilno in ni uporabljalo direktne akcije, demonstracij na cesti ali civilne neposlušnosti. Globoka ekologija pa med politične akcije za dosego ciljev vsaj za določen čas šteje tudi ekotazo in drugo, kar zahteva izstopitev iz sistema za zaščito narave (Devall 1988, 138–50).

⁸⁴ Več o vplivu globoke ekologije na ekološko gibanje in njeni povezavi s politiko v naslednjem poglavju.

⁸⁵ Ekofilozofija predpostavlja, da razrešitev filozofskih problemov prinaša razrešitev praktičnih ekoloških problemov, zato družbena kritika nima mesta v etiki globoke ekologije. Ekofilozofija tako predstavlja neprimerno teoretično bazo za rešitev ekoloških problemov in ne ponuja primerne odgovore, saj se ne ukvarja s končno rešitvijo, ki leži v spremembi družbene prakse. Če bi globoka ekologija hotela prenesti teorijo v pravo družbeno spremembo, bi morala ponuditi program zanjo (Dobson 1990/2007, 41–52).

ekologije je tudi njeno navezovanje na kvazi-znanstvene hipoteze, gibanje *new age*,⁸⁶ Lovelockovo hipotezo o Gaji,⁸⁷ pisanje Capra o Tao fiziki⁸⁸ in podobnim poskusom, v katerih znanstveniki prekoračijo metodološki in vsebinski doseg svojih teorij in popularizirajo znanost, ki pa izgubi svojo znanstveno veljavo. Ekološka misel na ta način ne dobi večjega pomena, temveč pridih mistike in skepsa drugih disciplin (Omladič 1998, 173–4).

Na temelju takšnih in podobnih pomanjkljivosti globoke ekologije sta se razvili socialna ekologija in ekosocializem (Pepper 1996, 28–34). Murraya Bookchina, ki je prvi razvil teorijo družbenih vzrokov ekološke krize (Benton in Short 1999, 135) in leta 1974 ustanovil *Institute for Social Ecology*, je do devetdesetih letih 20. stoletja štet kot edini legitimen predstavnik socialne ekologije (Light 2002, 422–4). Tudi Dobson (1990/2007, 47–9) vidi v Bookchinu najbolj trdnega kritika globoke ekologije, posebej njenega mizantropskega potenciala. Sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja se je namreč razvnel spor med zagovorniki globoke ekologije in zagovorniki socialne ekologije, v katerem je Bookchin obtožil globoko ekologijo dualizma, misticizma in primitivizma, ki spominja na fašizem in nacizem (Light 2002, 422–4). Temeljno sporočilo socialne ekologije, da ekološki problemi izvirajo iz družbenih problemov (hierarhije in dominacije), navaja na zagovor vzpostavitve naravne družbe; majhne, decentralizirane in samozadostne (Pepper 1996, 28–34), poleg decentralizacije družbenih sistemov, vzpostavitve nove oblike demokratičnih skupnosti in ekonomske proizvodnje pa je treba premisliti tudi vpliv tehnologije. Socialno ekologijo zato prištevajo med radikalne politične diskurze, saj

---

⁸⁶ Povezava globoke ekologije z *new age* gibanji je v iskanju osebne izpopolnitve, duhovne rasti, a nova duhovna gibanja ostajajo osredotočena na človeka, medtem ko lahko npr. zavest o zemlji (Gaji) kot enem organizmu preseže individualno sebstvo in povezanost na etnični ali drugi, zunanji ravni (Devall 1998, 45).

⁸⁷ *Hipoteza o Gaji* Jamesa Lovelocka se navezuje na koncept ekosistema, ko razvija lastno razumevanje sveta kot živega organizma in predstavlja prehod iz pojma v biološki znanosti do koncepta narave kot živega organizma, samoregulativnega sistema v ekološki filozofiji (Omladič 1998, 169–70). Gaja (1979) predstavlja možen način za spretno vključitev vseh oblik življenja, saj vidi Zemljo kot en organizem, primerljiv z drugimi organizmi, tako da lahko etiko apliciramo na sistem kot celoto in ne le na posamezen del, živ ali neživ (Connelly in Smith 1999, 16). Kot znanstvena hipoteza pa Gaja zaradi nepreverljivosti predpostavk ne more biti sprejeta, zato je ostaja le zanimiva hipoteza (Pickering in Owen 1994, 8–11).

⁸⁸ Fritjof Capra, eden najbolj vplivnih fizikov, je pustil velik vpliv na zgodnji razvoj zelenega gibanja. Avtor knjig *Tao fizike* (1975) in *The Turning Point* (1983) pride do zaključka na osnovi kvantne fizike (fizike delcev na subatomski ravni) da »ne moremo nikoli govoriti o naravi, ne da bi s tem govorili o sebi« (Capra v Dobson 1990/2007, 31). Callicott tako ugotavlja, da se ekološka misel in nova teorija kvantne fizike dopolnjujeta, saj težita k enakemu dojemanju povezanosti vsega z vsem (Devall 1988, 19).

povezuje dominacijo in hierarhijo v človeški družbi z dominacijo narave ter trdi, da se izkoriščanje narave ne bo prenehalo, dokler v družbi obstajajo razredne strukture; treba se je znebiti seksizma, rasizma, razredne družbe, ekonomskega izkoriščanja in drugih oblik družbenega zatiranja (Benton in Short 1999, 135–6). Medtem, ko se je globoka ekologija usidrala v okoljevarstvenih krogih, tudi zaradi njene širine in razvoja različnih smeri, kar je spodbujal celo njen ustanovitelj Arne Naess,⁸⁹ ostaja razvoj socialne ekologije vprašljiv, saj je Bookchin odločno zavračal različice socialne ekologije, ki bi bile drugačne od njegove (Light 2002, 422–4). Tako globoka kot socialna ekologija pa delita prepričanje, da reformno okoljevarstvo ne bo rešilo ekološke krize, kar združuje ti dve in druge radikalne ekofilozofije.

Med radikalno okoljevarstvo Benton in Short (1999, 132–55) prištevata poleg globoke in socialne ekologije še ekofeminizem⁹⁰ in postmoderne kritike ekološke krize. Noben od teh ne ponuja »edine rešitve« (poudarek v originalu, *ibid.*, 150), nekateri celo spodbujajo razvoj individualne ekofilozofije, skupna nit radikalnih diskurzov pa je premišljanje dualizmov, kot so narava/človek in vrednota/dejstvo, na ta način pa postavljajo izziv mnogim prevzetim domnevam. Connelly in Smith (1999, 1) ugotavljata, da obstajajo jasne povezave med različnimi ekološkimi, družbenimi in političnimi problemi na lokalni in globalni ravni, kar določa posebno naravo ekoloških tem, ki posledično zahtevajo drugačno zvrst politik. Drugačno, ker izziva mišljenje o temeljnih vprašanjih človeških bitij in naravnega sveta, poziva k akcijam kolektivnega žrtvovanja in sodelovanja na načine, ki niso bili nikoli doslej izvedljivi, k uporabi novih tehnologij, novih metod skupnega dela in privzemanju novih

---

⁸⁹ Osnovno sporočilo Naessove zasnove globoke ekologije je, da so idejni temelji lahko različni, a vodijo do istih načel in praktičnih odločitev, kar naj bi ponazarjalo enotnost in univerzalnost globoke ekologije. Ta pluralnost filozofskih izhodišč pa je bolj zavajajoča, saj je skupno jedro vseh različnih virov kljub temu potrebno izslediti in to idejno izhodišče predstavlja ekozofija T (Omladič 1998, 173–6).

⁹⁰ Ekofeminizem je združil dve najbolj vplivni družbeni gibanji poznega 20. stoletja in povezal izkoriščanje narave z izkoriščanjem žensk. Termin je prvič uporabila francoska feministka Françoise d'Eaubonne leta 1984, vendar tako kot druge teorije zavzema danes različne poglede na temelju predpostavke, da je podreitev žensk in narave le družbena konstrukcija in jo je kot tako mogoče spremeniti. Zavzema se za spremembe v družbi in kulturi, saj sta tako onesnaževanje kot patriarhat pokazalca nepravilne družbe, ki bi morala ponovno ovrednotiti človeške odnose med seboj in do narave (Benton in Short 1999, 136–41). Kot navaja Ferry (1998, 130–7), gre za neposredno povezovanje zatiranja žensk z zatiranjem narave, kjer obramba enega ni več mogoča brez obrambe drugega. Hkrati avtor spodbija zaključke ekofeminizma, kjer naj bi bila le ženska vsled svoje večje povezanosti z naravo zmožna preseči racionalnost modernega sveta, saj ti preko poenostavitve privedejo do biološkega determinizma, zanikanje svobodne volje žensk, kar pa je ravno tisto, proti čemur se ekofeminizem bori.

idej mednarodnih odnosov. Zato je okoljska politika neizogibno radikalna – ne more le nadomestiti enega političnega fokusa z drugim, saj izziva človekove najbolj osnovne poglede, razumevanja in ravnanja.⁹¹ Dobson (1990/2007: 4–5) trdi, da je zgodovinski pomen radikalnih idej prav v izzivu, ki ga ponujajo vladajočemu konsenzu, ki je vladal okoli političnih, družbenih in znanstvenih vprašanj v zadnjih dvesto ali tristo letih, saj postavljajo pod vprašaj njegove temeljne domneve. Tudi Ferry (1998, 89–90) zagovarja, da je pojmovanje znanosti iz 17. stoletja, kjer je narava predstavljala le skladišče predmetov človeku v uporabo in ves industrijski svet, treba ne le reformirati, temveč radikalno spremeniti – kritika modernosti je zato radikalna. Hkrati pa Giddens (Barry 1999, 97–8) ugotavlja, da se paradoks modernosti skriva v odnosu do okolja – medtem ko je vedno več družbe in narave modernizirane, večji pomen pridobiva naravni svet, ki ni pod vplivom modernizacije, težnja pa postane izogibanje urbanemu življenju in ponovna povezava z naravnim svetom.

Kirn (2004, 33–41) v nastajajočem postindustrijskem (postmodernem) razmerju človeka z naravo⁹² zaznava nove oblike enotnosti človeka z naravo, ki pa ne pomenijo vrnitve k naravi, temveč nastajanje nove, duhovne vključenosti človeka v naravo in prepoznanje specifične vloge človeka v njej ter ekologizacijo vseh področij življenja, ki postajajo predmet moralne presoje. Benton in Short (1999, 147–56) pa ugotavljata, da je postmodernizem sam težko opredeliti,⁹³ iskanje postmodernistične ekološke etike zatorej

---

⁹¹ Nekateri avtorji (Porritt in Winner v Dobson 1990/2007, 6) štejejo zeleno gibanje celo kot najpomembnejšo in najradikalnejšo silo vse od pojava socializma, saj zahteva revolucionarni prevrat obstoječe industrijske družbe, ki onesnažje in ropa svet okoli sebe, v družbo socialne in ekološke harmonije.

⁹² Kirn (2004, 33–41) našteva štiri različne percepcije narave v zgodovini – paleolitsko, neolitsko, industrijsko oz. moderno in postindustrijsko (postmoderno) razmerje človeka z naravo. Paleolitsko opisuje kot prvobitno sodelovanje človeka z naravo, neolitsko in industrijsko obdobje predstavljata dualizem in antropocentrična etika, v postindustrijskem obdobju pa srečujemo novo enotnost človeka z naravo.

⁹³ Medtem ko so globoki ekologi želeli videti v naravi vzor in vir ter mejo človeške aktivnosti, postmoderne sociološke teorije (strukturalisti in postrukturalisti) zagovarjajo razumevanje narave kot le ideološki konstrukt za ohranitev družbenih struktur. Vprašanje, ki izhaja že iz šestdesetih let 20. stoletja, ko je vzniknilo tako moderno ekološko gibanje kot radikalna kritika narave v znanstveni teoriji družbe, je ali lahko vidimo naravo kot kulturno določeno idejo in se vseeno zavzemamo za okoljevarstvo? Desetletje, v katerem se je začelo tako moderno okoljevarstvo (z delom Nema pomlad in prvim dnevom Zemlje 22. aprila 1970), je označevalo tudi začetek postmoderne teorije vsaj za sledeče francoske strukturaliste in poststrukturaliste - Roland Barthes *Mythologies* (1957), Michel Foucault *Madness and Civilization* (1967), Jacques Derrida *Margins of Philosophy* (1967) in Jean Baudrillard z vplivno zbirko esejev *For a Critique of the Political Economy of the Sign* (1972). V Franciji so ti teksti služili kot knjižne opore za dogodke maja 1968, globalno pa je postmoderna družbena teorija povezana z vzponom novih družbenih gibanj (kar seveda vključuje tudi moderno okoljevarstvo), ki so vsebovala nove politične progresivne ideje, ki so ostale po vzponu in padcu

ostaja nedokončan projekt. Postmodernizem proučuje vlogo jezika v določanju pomena in tako usmerjenimi vrednotami družbe. Najboljši primer družbene določitve narave so v tem pogledu morda narodni parki. Pogled na naravo in družbo kot družbeno določeni kategoriji ponuja mnogo izzivov za obstoječe domneve, zagotavlja pomembno orodje analize, hkrati pa ne opremlja za akcijo. Ponuja lahko ozadje za kritiko vseh okoljevarstvenikov; tistih, ki jemljejo naravo kot predmet in tistih, ki nanjo gledajo kot na samostojno entiteto, a nasprotje tega pogleda narave kot objekta ostaja neoprijemljiv. Tako pravi problem ostaja isti – vprašanje, kako so etična načela prenešana v prakso (Barry 1999, 41). Kako preiti od teorije k praksi pa je tudi klasični, večni filozofski problem (Ferry 1998, 103). Dobson tako ugotavlja (1990/2007, 31), da je bila še do nedavnega globoka ekologija tisti temeljni znanilec etičnega obrata, ki je radikalno poglobil človekovo skrb za naravno okolje, v zadnjih letih pa je pozornost preusmerjena iz etike v zanimanje za politično delovanje in praktične spremembe. Kljub temu pa razvoj etičnih argumentov skrbi za naravo predstavlja ključni prehod k demokratizaciji interesa za naravo. Neuspešna teoretična razrešitev problemov je namreč povezana z neuspešno praktično razrešitvijo le-teh (*ibid.*, 52).

Kritika antropocentrizma⁹⁴ je ena od skupnih točk radikalnih zelenih filozofij (Dobson 1990/2007, 42) in čeprav včasih prekomerno razprostrta (na škodo človekovim interesom, ko so ti v navzkrižju s tistimi iz okolja), je prva odprla odprla etična vprašanja o odnosu človeka z okoljem in postavila v ospredje ekologije filozofske razmisleke (Hayward 2002,

---

nove levice. Z drugimi besedami – v istem času ko je zaščita narave postajala radikalno in globalno družbeno gibanje, je radikalna socialna teorija skušala odkriti načine, v katerih je narava v vseh svojih oblikah in pojavih, ideološki konstrukt. A tako kot kritike antropocentrizma zasenčijo razumevanje narave kot vedno kulturno določenega koncepta, tudi postmoderne teorije z osredotočanjem na politično kategorijo narave kot idološko obtežene lahko vodijo v moralni relativizem in osredotočanje na politično esenco ali navsezadnje v zaničanje globalnih gonil ekološke krize. Treba je upoštevati oba pogleda in paziti na pomanjkljivosti, ki jih nosita s seboj, ter razviti kategorijo ločenosti od narave (*alienation of nature*); osvoboditi okoljsko politiko od narave prek prepoznanja, da človek ni biološko ločen od narave, temveč zgodovinsko drugačen, saj je naravo zavestno preoblikoval in je hkrati z njo globoko prepleten (Biro 2005, 6–10).

⁹⁴ Naravoslovna kritika antropocentrizma je izšla iz znanstvenih ugotovitev, ki so spodkopale prepričanje o človeku kot centru vesolja in merilu za vse stvari, saj so pokazale, da je človek le produkt evolucije, da ima znatne sorodnosti z ostalimi bitji in da je ranljivo odvisen od ekoloških pogojev obstoja. Etična kritika antropocentrizma deloma izhaja iz znanstvene, saj če ljudje niso več smatrani kot tisti, ki zavzemajo privilegiran položaj v svetu, potem to postavlja pod vprašaj njihov privilegij do uporabe naravnih virov in bitij. Kritika povzema naraščujoče moralno zavedanje, da so mnoga živa bitja pomembno podobna človeku in da imajo drugi naravni pojavi vrednost sami zase in ne le v odnosu do človeka. Na podlagi tega je bilo načelno nasprotovanje antropocentrizmu vedno bolj praktično uporabljeno, na tej osnovi so bile podvržene kritiki mnoge človeške prakse (krutost do živali, uničevanje habitatov, ogrožanje vrst in s tem ravnotežja v ekosistemi, itn.) (Hayward 2002, 18–9).

18–9). Že globoka ekologija je vztrajala na predpostavki, da je zavrnitev antropocentrizma kot osnovnega vzroka ekološke krize prvi predpogoj njene rešitve (Benton in Short 1999, 136) in predstavljala najpomembnejši vpliv na zeleno teorijo etike, ugotavlja Barry (1999, 73). Zatorej globoka ekologija zagotavlja politični ekologiji radikalno etično osnovo, saj človek v njej ni več merilo vse in vsake vrednosti (Dobson 2002, 184–7), obenem pa predstavlja filozofsko osnovo zelenega gibanja (Barry 1999, 13). Antropocentrizem je poskusila nadomestiti z ekocentrično etiko (*ibid.*, 15) in postaviti ekocentrizem kot tisti pravi normativni temelj zelene politike (Eckersley v Barry 1999, 13). Eckersley (2002, 142–4) sprva določi ekocentrizem kot filozofsko osnovo politične ideologije ekologizma, ki smatra nečloveški svet za nosilca vrednosti sam za sebe in verjame, da obstajajo tako fizične kot družbene omejitve ekonomske rasti ter vztraja, da kompleksnost ekosistemov in omejitve človekovega razumevanja postavljajo upravičene zahteve po previdnostnem pristopu k okolju. V splošnem pa ekocentrizem predstavlja široko množico filozofij iz radikalnega konca ekološkega spektra, vključujoč etiko zemlje, globoko ekologijo in nekatere izraze ekofeminizma, saj so ti združeni v zavračanju instrumentalne vrednosti nečloveškega sveta. Ekocentrizem naj bi bila tako edina prava oblika ekološke etike, ki zagovarja, da ima naravni svet ali biotska skupnost kot celota vrednost neodvisno od človeka (Page 2002, 168–71).⁹⁵

Pepper (1996, 48) ugotavlja, da so vse zahodne teorije od srednjega veka do danes antropocentrične, saj pripisujejo vrednost stvarjem v smislu kapitalistične menjalne vrednosti, socialistične koristnosti za družbo⁹⁶ ali po krščanski tezi, kjer je Bog določevalec vse vrednosti. Kot navaja Page (2002, 169) je bil antropocentrizem, kjer okolje predstavlja

---

⁹⁵ Kot tak ima ekocentrizem dve različici – po prvi je napak uničevanje česarkoli živega, po drugi obliki pa ni nujno napačna plenitev individualnih naravnih virov, temveč je greh ogrožanje biotskega sistema kot celote. Temelj ekoloških skrbi je po drugi različici preživetje sistema kot celote in ne preživetje posamezne vrste, saj ta ne vpliva na sistem kot celoto (Page 2002, 170).

⁹⁶ Barry (2002, 65–72) navaja, da je marksistična teorija kot druge ekonomske teorije odprto anti-ekološka; Marx je nasprotoval kapitalističnemu načinu proizvodnje zaradi neenake razdelitve bogastva, a sam proces izrabe naravnih virov ni bil postavljen pod vprašaj. Družbeni napredek je zahteval izkoriščanje okolja, narava sama za sebe ni posedovala nikakršne vrednosti. Kapitalizem je bil podvržen kritiki predvsem zaradi neuspešnega izkoristka naravnih virov in neenakopravne razdelitve bogastva med ljudi. Kim (2004, 30) pa nasprotno trdi, da je Marx videl vrednost v naravi – sicer ne izvor vrednosti kot je delo, temveč uporabno vrednost, drug izvor materialnega bogastva. Uporabna vrednost narave ni bila torej merjena le v monetarnih izrazih, kot pri naravnih virih. Tako naj bi bilo pripisovanje ekonomske vrednosti različnim naravnim danostim in virom velik korak k bolj premišljeni ekonomski uporabi teh virov.

le vir potrebnih materialov za človeka, skozi zgodovino ekologije najbolj vplivna etika in je še danes prisotna: vse se ocenjuje skozi prizmo prispevka h kvaliteti človekovega življenja.⁹⁷ Tudi okoljevarstvo, za razliko od radikalnega ekologizma, zagovarja širše razumevanje uporabnosti narave in trdi, da lahko v kombinaciji s previdnostnim načelom to zagotovi zadostno oz. enako raven zaščite naravnega sveta (Dobson 2002, 184–7).

Antropocentrizem pa se kot termin uporablja zelo različno. Močno različico predstavlja instrumentalen pogled na naravo, kjer je ta na uporabo človeku, medtem ko gre pri drugi obliki, nevtralnem oz. šibkem antropocentrizmu, le za osredotočenost na človeka. Šibka oblika antropocentrizma je tako predpogoj človekovega obstoja, medtem ko gre pri močni različici za zagovor človekovega izkoriščanja naravnega sveta (Dobson 1990/2007, 42). Connelly in Smith (1999, 11) navajata kot klasično formulacijo močnega antropocentrizma tisti odnos moderne znanosti z razvojem tehnologij obvladovanja narave, kjer je človek zunaj in nad naravo ter krščanski pogled, v katerem je naravni svet vzet instrumentalno. Krščansko načelo upraviteljstva, ki zagovarja človeka kot skrbnega gospodarja narave, pa navedeta kot primer šibkega oz. razsvetljenega antropocentrizma. Dobson (1990/2007, 43) tudi navaja primere, kjer sta obe obliki uporabljeni skupaj, kot da pomenita isto in s tem pokaže, da je šibka oblika lahko vključena v ekološko misel, saj je pravzaprav določena s človekovim obstojem in neobhodna poteza človeka kot tistega, ki se poda na pot iskanja drugačnega videnja. Poleg tega pa ostaja vprašanje, kako naj bi sploh vedeli, kaj je najbolje za naravo; tudi predpostavke o pravicah ekosfere, da so interesi naravnega sveta v nasprotju z napredkom, so antropocentrične (Elder v Ferry 1998, 142). Kar želijo globoki ekologi sporočiti, da je dobro v samem bistvu stvari, je v nasprotju s pogoji izjavljanja; pripisovanje vrednosti predpostavlja človeka in je torej nujno na nek način antropocentrično (*ibid.*, 143). Preseči bi morali delitev na globoko in plitvo ekologijo, saj ta ločitev ne vidi

---

⁹⁷ Primer antropocentrizma je npr. vplivno poročilo Svetovne komisije o okolju in razvoju *Our common future* (1987), ki je zagovarjalo, da morata biti zaščita in pospeševanje človekove dobrobiti končna cilja okoljskih in razvojnih politik (Page 2002, 169). Antropocentrično stališče poročila *Our common future* bi lahko zasledili že v uvodu tega vplivnega poročila, kjer Brundtlandova (1987, xi) opredeli okolje kot tisti kraj, kjer ljudje živijo, saj ne obstaja ločeno od človeka, poskusi zaščite okolja ločeno od človeških interesov pa so pridali besedi okolje pridih naivnosti. Tudi Pepper (1996, 50) ugotavlja, da se danes večina okoljskega prava (posebej evropsko) osredotoča na vplive, ki jih imajo ekološke spremembe na človeku. Podobno osredotočenost na človekovo dobrobit lahko opazimo tudi drugače; npr. svetovni dan zdravja 2008 je bil posvečen podnebnim spremembam in njihovemu vplivu na zdravje ljudi (Božič 2008).

povezave med interesi človeškega in nečloveškega sveta, medtem ko so ekološki problemi večinoma skupni obema (Plumwood v Dobson 1990/2007, 49).

Barry (1999, 12–3) trdi, da je ločitev antropocentrične in ekocentrične etike pripeljala do ločitve zelene filozofije od zelene politike, zato zagovarja (*ibid.*, 38–9) ponovno obravnavo antropocentrizma kot tistega najbolj primernega etičnega temelja zelene politike. Barry (*ibid.*, 73) namreč ugotavlja, da antropocentrizem ni nujno povezan s slabim ravnanjem z naravo. Tudi Pepper (1993, xi–xii) se zavzema za združitev skrbi z naravo s skrbjo za človeka v novo zeleno, a antropocentrično, radikalno in socialno pravično perspektivo gibanja, saj je družbena pravičnost prvi pogoj boja proti ekološkim problemom. Norton ocenjuje, da so vsi cilji, ki jih ekologizem zasleduje, lahko doseženi iz antropocentričnega stališča, saj na koncu ni pomembno, ali je divjina zaščitena iz antropocentričnih vzgibov ali zaradi posedovanja lastne, neke višje vrednosti (Dobson 1990/2007, 196). Connelly in Smith (1999, 9–10) tako ugotavljata, da že obstoječe etične tradicije zagotavljajo tisto, kar klici k novi etiki zahtevajo in bi zato ta nova etika morala nujno izhajati iz moralnih tradicij in virov, ki so implicitni v njih; treba bi bilo proučiti etične tradicije, da ugotovimo kako dobro ali v kolikšni meri lahko zadostijo novim ekološkim skrbem. Barry (1999, 9–11) zato predlaga reformirani antropocentrizem kot sredino med skrajnostima podložnosti globoke ekologije v odnosu do narave in aroganco ali močnim antropocentrizmom, ki zagovarja dominacijo narave. Prvi ne uspe zadostno določiti meje med človeštvom in naravo, medtem ko arogantni antropocentrizem temelji na umetni ločitvi človeštva od naravnega sveta. Nov ekološki pristop bi moral zagotoviti način razumevanja in interakcijo z naravnim svetom, v katerem bi bili ljudje videni tako kot del celote in obenem ločeni od narave. Etična osnova potemtakem ni ekocentrizem, temveč kritični antropocentrizem; trajna kritika konvencionalnega antropocentrizma bi morala zadostovati za normativne temelje zelene politike (*ibid.*, 27). Dobson (1990/2007, 43) ugotavlja, da zeleno gibanje z vztrajanjem na ločitvi od vsega človeškega pravzaprav škodi samemu sebi. Politika zelenega gibanja v nasprotju z njegovo filozofijo pa celo poudarja antropocentrizem, saj naj bi bil ta vzvod spremembe. Vera v možnost, da se stvari spremenijo, je namreč vzrok obstoja in tisto, kar zeleno gibanje naredi resnično politično (*ibid.*, 44). Barry (1999, 70–2) zagovarja, da bi morala biti moralnost razumljena bolj kot praksa in ne le kot niz načel. Ena vseobsegujoča

ekološka etika ne pomaga, vprašanje etičnosti kolektivnega odnosa do okolja ne more biti razrešeno na filozofski ravni, temveč politično, pa še takrat le začasno.

2.4 Politična ekologija kot gibanje in politična aktivnost zelenih

Dobson (1990/2007, 10–11) loči maksimalistično in minimalistično pozicijo v pristopu k zeleni ideologiji. Maksimalistično gledano je le ekologizem tisti edini pravi odraz zelene ideologije, medtem ko minimalistični pogled postavlja manj stroge zahteve in šteje okoljevarstvo kot krilo oz. odraz ekologizma kot politične ideologije.⁹⁸ Minimalistična pozicija s tem zajema celotno naravo ekološkega gibanja, saj ta vključuje večinoma okoljevarstvene in ne politično ekološke organizacije, in najde svoje zgodovinske zametke v 19. stoletju. Ekologizem pa išče svoje korenine v poznih šestdesetih letih 20. stoletja, saj je radikalna zelena misel izšla iz prepričanja, da obstajajo meje ekonomske rasti, prav tako kot rasti prebivalstva, kar je bilo prvič širše predstavljeno v študiji *Meje rasti*. Tudi Devall (1988, 127–8) loči reformno okoljevarstvo, ki je postalo institucionalizirano v državnih institucijah in večjih organizacijah, s tem da je strategija omejena na začasno odložitev najhujših okoljskih posegov, poleg tega pa tudi ne postavlja pod vprašaj upravičenosti širjenja urbanizma in industrijskega sveta, medtem ko je ekološko gibanje (s tem avtor misli na gibanje, ki je izšlo iz globoke ekologije, op. B. S.) nastalo kot radikalno družbeno gibanje in ostalo neodvisno, prilagodljivo ter brez velikih stroškov, ki jih zahtevajo administracije velikih organizacij. Gibanje globoke ekologije pa je razvito predvsem v ZDA in tam kot radikalna opcija nasprotuje zelenemu reformizmu s politično orientacijo. V Avstraliji je bolj razvita ideja bioregionalizma, ki vidi naravo kot dobro in harmonično celoto in stremi k preprostem načinu življenja v okviru bioregij (Galić 2002, 9). Razlike med zelenimi pa ne obstajajo le med državami, ampak tudi znotraj držav; v eni državi tako lahko deluje npr. tudi več zelenih strank, ki se razlikujejo po usmeritvi in vplivu (Rüdig 1992, 51). Pa tudi časovno se je v svetu ekološka tematika pojavljala različno; govori se o

---

⁹⁸ Običajno je okoljevarstvo vzeto le kot manj radikalna veja ekologizma, a Dobson (1990/2007) poudarja bolj drugo značilnost, ki ti dve veji ločuje, njuno ideološkost. Ekologizem bo npr. pri problemu podnebnih sprememb iskal globlje vzroke, kot so neupoštevanje naravnih mej v naravnem svetu, in jih ne bo videl le kot odraz uporabe neprimernih tehnologij (Dobson 1990/2007, 3).

ciklusih pozornosti v svetovnem merilu in po posameznih državah oz. področjih, kjer se je problematika časovno ali tematsko zamaknila oz. se sploh ni obravnavala (*ibid.*, 42).

Dobson (2002, 184–7) ugotavlja, da ni splošnega soglasja o pomenu in uporabi terminov ekologizem in okoljevarstvo, a vendar se da začrtati neke splošne smernice, okoli katerih se debata odvija. Ekologizem se nanaša na radikalno obliko zelene politike, saj zagovarja radikalen obrat človekovega odnosa do naravnega sveta ter družbene in politične organizacije življenja na temelju sprememb v vrednotah, vzorcu proizvodnje in potrošnje, medtem ko se z izrazom okoljevarstvo opisuje reformističen pristop k trajnostnosti, ki ga lahko najdemo že pri skoraj vsaki politični stranki. Politični strategiji obeh struj se tako razlikujeta; ekologizem je radikalen, saj ne vidi tako kot okoljevarstvo rešitev problemov znotraj sistema liberalnih demokracij, temveč se zavzema za akcijo zunaj sistema (*ibid.*, 187). Okoljevarstvo pa je po izbruhu zanimanja širše javnosti za ekološke teme postalo edina vidna politična opcija, kar kaže na to, da je bilo ekološko gibanje tako uspešno pri postavljanju okolja na politično agendo, da je večina političnih strank prevzela idejo med svoje in prave potrebe po zeleni, ali celo radikalno zeleni politiki ni več (Dobson 1990/2007, 193). Politični izkupički so namreč podobni tako na radikalni kot na reformistični strani, kljub različnim vrednotam v ozadju, saj je široko gledano skupni cilj obeh zaščita okolja (*ibid.*, 194). V realni politiki, kjer je cilj bolj pomemben od sredstva oz. poti, se tako prepričevanje v zelene cilje večinoma odvija na instrumentalni ravni, čeprav ostaja pomembno vprašanje, ali bo ta pot dosegla svoj cilj, tj. ali bo spremenila antropocentrično mišljenje, da se svet vrti zaradi ljudi ali pa bo le utrdila to prepričanje (*ibid.*, 45–6). Devall (1988, 5) zagovarja, da aktivisti ekološkega gibanja z zavzemanjem za reformistične ukrepe nadalje krepijo antropocentrizem, kar na dolgi rok škodi zelenim ciljem, tudi če se na ta način pridobi večje zanimanje politikov. Lewis pa nasprotno ugotavlja (Dobson 1990/2007, 190), da radikalne zelene ideje sprožijo nezaželen upor in neugodno vplivajo na zeleno gibanje ter s tem onemogočijo še tiste reforme, ki jih družba zares potrebuje. Dobson odgovarja (*ibid.*, 192–202), da lahko akcija radikalnih skupin naredi reformistične ukrepe bolj sprejemljive za širšo javnost, tako da lahko ti lažje pridejo do politične veljave. Radikalne zelene ideje pa so se ob tem za dosego svojih ciljev primorane prilagoditi zmernejšemu občinstvu in omejiti svoje zahteve. Dodana vrednost, ki

jo prinaša ekologizem je tako spobuda k skrbi za prihodnje rodove in utiranje poti k družbi, v kateri kakovost življenja⁹⁹ igra pomembno vlogo, zato da je zaščita okolja lahko vpeljana. Okolje kot vrednota oz. pravica namreč nima neposrednih vplivov na življenje odločevalcev, ti ostanejo v večini oddaljeni od posledic svojih odločitev¹⁰⁰ in ima poleg tega lahko tudi negativen vpliv na ekonomsko rast.¹⁰¹ Skupen napredek, da sta trajnost in zaščita okolja postali politično pomembni,¹⁰² bi potemtakem lahko pripisali premiku v širši zavesti, ki je zahteval odziv odločevalcev.

Zelena politična teorija govori o zelenih aktivistih, skupinah in organizacijah (ti organizirajo konkretne akcije okoli posameznih vprašanj; jedrske energije, kitolova ipd.), političnih strankah (te skušajo vplivati na oblikovanje politik in imajo včasih radikalne zahteve po spremembi družbe) in posameznikovem stilu življenja (ta implicira drugačno vrednostno lestvico, utemeljeno na bioetiki) (Goodin v Galić 2002, 6). Prav tako Dobson (1990/2007, 119–46) vključuje med aktivnosti zelenih poleg političnih strank tudi spremembo življenjskega sloga (kar predpostavlja ekonomsko varnost posameznikov in hkrati ne prinaša prave spremembe – gre le za drugačno vrsto potrošnje in ne njeno zmanjšanje ali opustitev), ob tem pa še skupnostni način življenja,¹⁰³ direktno akcijo¹⁰⁴ in

---

⁹⁹ Nennen (1993, 104–10) trdi, da je kakovost življenja predvsem produkt medijev in je kot model tako prepuščena kalkulacijam in političnim ambicijam. Devall (1988, 18) pritrjuje, da so ekonomske opredelitve kakovosti življenja zavajajoče – kakovosti življenja namreč ne bi smeli meriti po številu avtomobilov, TV sprejemnikov, računalnikov in podobnega, temveč bi morala vključevati tako družbeno, psihološko kot ekološko blaginjo. Ekološko gibanje zato vztraja na višji kakovosti življenja, ki se meri z vidika psihološke blaginje in iz perspektive globoke ekologije, po blagostanju biotske skupnosti v celoti (*ibid.*, 85).

¹⁰⁰ Primer tega je lahko UNFCCC (*United Nations Climate Change Conference* – konferenca Združenih narodov o podnebnih spremembah) na Baliu (UNFCCC 2007), ki je bila široko kritizirana tudi zaradi izbire idiličnega indonezijskega otoka za kraj pogajanj o prihodnjem podnebnem sporazumu.

¹⁰¹ Nizozemska je leta 1989 sprejela najbolj ambiciozen in radikalen program za nadzor onesnaževanja (Dobson 1990/2007, 197). Padec bruto družbenega proizvoda je bil ocenjen na 2,6 oz. 0,9 odstotka, če bi se pri ukrepih pridružile druge države, ti izračuni pa ne vključujejo primerjalnih prednosti ali stranskih koristi, kot so zmanjšana poraba energije, ki jih je Nizozemska pridobila (Weale v Dobson, *ibid.*, 198).

¹⁰² Hildebrand (v Dobson 1990/2007, 200) ugotavlja, da medtem ko okolje še ni bilo omenjeno v Pogodbi iz Rima leta 1957, je danes okoljevarstvo ena od prioritet EU.

¹⁰³ Pepper ocenjuje, da se poskusi osnovanja trajnostne družbe preko vzpostavitve samozadostnih skupnosti niso izkazali za uspešne, saj so te ločene skupnosti na koncu vseeno postale del sistema, ki so se mu želele izogniti (Dobson 1990/2007, 125). Poleg tega Dobson (*ibid.*, 126) ugotavlja, da je komuna kot politična strategija za spremembo vzorcev popolnoma odvisna od svoje privlačnosti in s tem od mnenja drugih, ki so ostali večinoma neprepričani o tej obliki trajnostnega življenja.

¹⁰⁴ Razočaranje nad možnostmi, ki jih prinaša politika in izkupički, ki jih je prinesla vključitev zelenih v politično življenje, je prineslo porast direktne politične akcije. Uspeh takih akcij je težko oceniti, saj po eni strani pomagajo odložiti (ne pa tudi preprečiti) programe vlade, ki so uničujoči za okolje, po drugi strani pa so lahko izolirane od širšega gibanja in spodbudijo celo notranji razkol (Dobson 1990/2007, 129–32).

aktivnosti države na področju ozaveščanja o bolj ekološko odgovornem ravnanju v obliki prepovedi (plastičnih vrečk, prometa v središču mesta ipd.) in spodbud (npr. davčnih olajšav) ali pozivanja k ekološkemu državljanstvu, ki se sklicuje na pravice do čistega okolja za vse ljudi (pristopa sta diametralno nasprotna, saj drugi poziva k moralni proučitvi dejanj za razliko od prvega pristopa, ki cilja na interese ljudi).

Dobson (1990/2007, 119–46) prepoznava kot politično strategijo zelenih tudi opiranje na razred. Ta naslavlja pomanjkljivosti, ki jih prinaša osredotočenost na posameznike, saj bi potrebovali ne le spremembo miselnosti, temveč tudi spremembo vedenja; informiranje in izobraževanje pa ne vodita nujno v spremembo vedenja. Glavno napako gibanja vidi v pozivih k univerzalnosti na predpostavki, da naj bi bilo v interesu vsakega in vseh živeti v trajnostni družbi; a treba je prepoznati večjo nemoč ekonomsko šibkejših pri soočanju s posledicami uničevanja okolja in potrebno finančno zmogljivost za odgovorno ekološko ravnanje (saj npr. ekološko pridelana hrana stane več) ipd. Razredna teorija zelenih tako predlaga, da bi se morali ljudje povezati v skupine, ki imajo večji in takojšnji interes živeti trajnostno; v tem se ekologizem povezuje z marksizmom, saj gradi na določenem razredu, ki bo spremenil družbo – srednjemu razredu kot spodbudniku spremembe. V sociologiji velja pravilo, ki pravi, da se politični sistem začne spreminjati, ko postane srednji (vplivni) sloj ogrožen, zato prihaja danes do prenosa ogroženosti na marginalizirane sloje družbe (Beck 1995, 4–5). Srednji sloj pa naj bi zaradi boljšega standarda življenja prešel iz materialnih skrbi za vsakdanje preživetje k stremljenju po višji kvaliteti življenja (Inglehart v Dobson 1990/2007, 140). Tako se rast zelenih organizacij po letu 1960 šteje kot tiha revolucija, v kateri so materialistične vrednote ekonomske rasti in varnosti postavljene pod vprašaj. Povojne generacije so namreč odraščale v relativnem obilju in varnosti, zato so posvečale večjo pozornost kakovosti življenja (Inglehart v Doherty 2007, 79). To pa velja le za svetovni sever, medtem ko je na svetovnem jugu večja pozornost ekološkega gibanja namenjena okoljskim tveganjem in vsakdanjemu preživetju (Doherty 2007, 79). Martinez-Alier ločuje okoljevarstvo severa, ki je postmaterialistično, od pristopov k varstvu okolja svetovnega juga, ki so osredotočeni pretežno na zagotovitev materialnih virov za preživetje; ekonomsko šibkejši naj bi imeli zaradi svojega položaja bolj kratkoročen interes za zagotovitev pravične trajnosti (Dobson 1990/2007, 18). Dobson (1990/2007, 141–6) tako

predlaga drugačno formulacijo gibanja in razreda, ki bo nosilec družbene spremembe – depriviligirani v smislu potrošnje in proizvodnje, kar bi vodilo iskanje svetovnega razreda v tretjem svetu, ki pa še ni razvit. Vseeno bi ostal nerazrešen problem akcije; parlamentarizma, skupine pritiska, sklepanja družbenih kompromisov in razvoja strategij majhnih sprememb.

Prve skupine, ki so se zavzemale za varstvo okolja so nastale v Zahodni Evropi in Severni Ameriki v poznem 19. stoletju; iz tistega časa je npr. *Sierra Club*¹⁰⁵ v ZDA, RSPB (*The Royal Society for the Protection of Birds* – Kraljeva družba za zaščito ptic)¹⁰⁶ v Veliki Britaniji. Takrat nastale organizacije so se ukvarjale z zaščito okolja in v zavzemanju za dediščino naroda zbujale patriotska čustva; niso bile radikalne, podpirali pa so jih predvsem vplivni in premožni (Doherty v Doherty 2007, 72). To obdobje loči Meštrov (1991, 23–6) kot prvo od treh faz v razvoju pristopa k zaščiti narave. Ko je postalo v prvi polovici 19. stoletja očitno, da so posamezne živalske vrste ogrožene, so se sprejeli posamezni zakoni za zaščito teh ogroženih vrst. Tak parcialen pristop pa se je hitro izkazal za nezadostnega, saj so bile spremembe vidne v celotnem sistemu. Drugo stopnjo zato predstavlja zaščita posameznih področij, ki imajo poseben naravni, kulturni, estetski, rekreativni ali drug pomen – prvi narodni park je bil ustanovljen leta 1872 v ZDA (*Yellowstone National Park*), danes pa je več tisoč narodnih parkov po vsem svetu.¹⁰⁷ Tretjo fazo pristopa k varstvu

---

¹⁰⁵ *Sierra Club* (1892) je organizacija, ki predstavlja začetek institucionaliziranega okoljevarstva, katere ustanovitelj John Muir je bil tudi eden prvih idejnih začetnikov ekološke misli; izpostavljal je organsko enotnost narave, v kateri je vsak del povezan z vsem ostalim in biocentriem kot pogled na svet, ki ne privilegira človeka v položaju do drugih živih bitij, saj so kraljestva živali obstajala že prej in bodo morda obstajala, tudi ko človeka več ne bo. Organizacija je znana po zavzemanju za pravice narave (Omladič 1998, 71–2), po vplivu na ustanovitev narodnih parkov v ZDA (Smith 1992/1995, 13–8). Ferry (1998, 16) ugotavlja, da je *Sierra Club* ena izmed najbolj učinkovitih okoljevarstvenih skupin na svetu, na spletni strani (*Sierra Club* 2008) pa navajajo, da so z 1, 3 milijona člani v ZDA tudi največja okoljevarstvena organizacija.

¹⁰⁶ RSPB je bila ustanovljena z namenom zaščititi ogroženo vrsto ptic pionirkov, katerih notranjo kožo so uporabljali kot nadomestek krzna. Tako se je skupina za zaščito narave razvila iz protesta in ostala primarno osredotočena na zaščito ogroženih območij in ptic kot pokazateljev onesnaženosti okolja (RSPB 2007).

¹⁰⁷ Ti dve obdobji v ameriški zgodovini okoljevarstva Smith (1992/1995, 13–8) poimenuje zgodnji in pozni ohranjevalci narave (*conservationists*). Prvi okoljevarstveniki, ki so želeli omejiti človekov vpliv na naravo, so se pojavili sredi 19. stoletja, in so se prvič tudi povezali; najbolj znan ideolog tega obdobja je John Muir. Ohranjevalci narave kasnejšega obdobja pa so bili tisti, ki so razumeli varstvo okolja v smislu previdnega upravljanja z določenim področjem, da bi to kar najbolje služilo interesom človeka. Ta drugi val je prevladoval v okoljski politiki večji del 20. stoletja, ideje zgodnjih ohranjevalcev narave pa so bile ponovno širše sprejete šele v šestdesetih letih 20. stoletja, prej je šlo le za zavzemanje nekaj vplivnih posameznikov, elite. Vaughn Switzer (1994, 3–21) podobno ugotavlja, da se je ekološko gibanje v ZDA v začetku razdelilo v ohranjevalce in zaščitnike narave (*preservationists*). Ohranjevalci narave so prinašali ideje o trajnostni rabi naravnih virov, medtem ko so zaščitniki narave (med katere šteje Johna Muira in kasneje Alda Leopolda)

narave predstavlja, zaradi širine in razširjenosti onesnaževanja prek državnih meja, zaščita celega prostora. Kot odgovor na nove globalne ekološke probleme je nastal t. i. drugi val okoljevarstvenih organizacij v poznih šestdesetih letih 20. stoletja, skupine, ki so uporabljale javni protest, odprto kritiko vlade in bile predane alternativni družbeni zasnovi (Doherty v Doherty 2007, 72). V mnogih državah Zahodne Evrope namreč ekološko gibanje ni imelo takšne tradicije in kontinuitete kot v Veliki Britaniji in ZDA, kjer so zeleni lahko gradili na tem, zato so mnoge skupine začele kot radikalna opozicija sistemu, kar se je izrazilo skozi oblike delovanja in v njihovi strategiji. Kmalu pa je postalo očitno, da gibanje prek civilne neposlušnosti ne bo pritegnilo in vzdrževalo množične podpore, zato se je bilo primorano institucionalizirati. Organizacije so zaposlile osebje, najele prostore, članstvo jih finančno podpira, kar omogoča pripravo poročil, mobilizacijo medijev in lobiranje politikov (Rüdig 1992, 48). Doherty (2007, 71–86) tako opaža, da so se skupine razvijale različno, okoli določenega ekološkega problema ali ideološko, a so danes razlike med skupinami za ohranitev narave (*conservation groups*) in radikalno-ideološkimi skupinami politične ekologije manj ostre kot v sedemdesetih letih 20. stoletja. Nekatere večje skupine za zaščito so razširile svoje interesno področje na trajnostni razvoj, medtem ko so se druge, politično ekološke, skupine institucionalizirale in razvile birokracijo, stalno in strokovno osebje, ter se vključile tako v notranje lobiranje kot zunanje pritiske. Loči dve smeri sprememb – institucionalizacija v politične stranke in razvoj v velike organizacije kot je *Greenpeace*; gibanje odslej ne sestavljajo več nujno nedržavni akterji, tamveč tako institucionalizirane kot bazične (*grass-root*) skupine. Razlike so velike med državami, veliko skupin je ostalo neinstitucionaliziranih, npr. protesti proti jedrski energiji v Nemčiji, koalicije proti gensko spremenjenim organizmom (GSO) v Franciji ipd. Ekološko gibanje tako danes vključuje formalno organizirane in institucionalizirane skupine kot tudi neformalne skupine. Rast organizacij je spremljala tudi sprememba v ideologiji in strategijah, razlike v gibanju pa so postale tolikšne, da napeljujejo do ideje, da ne obstaja neko globalno gibanje z ekološkimi cilji.

želeli zaščititi divjino pred vsakršnim izkoriščanjem. Večinoma in vsaj na nacionalni ravni je ideja o ohranitvi narave v ZDA prevladala, v tridesetih letih 20. stoletja pa so se okoljevarstveniki zopet obrnili k zaščiti.

Benton in Short (1999, 113) ugotavljata, da je ekološko gibanje v ZDA v zadnjih tridesetih letih 20. stoletja doseglo tako raven, da je mogoče govoriti o 'ozelenitvi ZDA'. S tem mislita na rastočo pomembnost ekološkega diskurza, kar se kaže mdr. v rasti (povečanju članstva) in razvoju (večji vključenosti v neposredno politično odločanje in s tem večjemu vplivu) okoljevarstvenih organizacij¹⁰⁸ in zanimanju javnosti za ekološke probleme. Članstvo v organizacijah kot so *Sierra Club*, *Wilderness Society* in *National Wildlife Federation* se je v letih 1968–72 močno povečalo, podvojilo ali celo potrojilo, a je konec sedemdesetih let 20. stoletja gibanje postopoma usahnilo, skrb za ekološke probleme je postala manj pomembna, članstvo v zelenih organizacijah se je zmanjšalo, razvile so se nove organizacije s posameznimi, bolj usmerjenimi cilji, ekološki problemi niso bili več vodilna tema v ZDA (Smith 1992/1995, 15–7). Med leti 1972–74 je sicer prišlo do gospodarske krize, vendar se napovedi o popolnem zlomu industrijskega napredka niso uresničile in so tako izgubile svoj pomen. Po tem je pisanje medijev in zanimanje javnosti za ekološko tematiko upadlo (Rüdig 1992, 43). Z izvolitvijo Reagana za predsednika ZDA leta 1980, ki je bil proti postavljanju omejitev gospodarski aktivnosti zaradi skrbi za okolje, se je članstvo v ekoloških organizacijah spet izjemno povečalo, nastale so organizacije drugačnega tipa, tudi radikalne skupine kot je *Earth First!* (Smith 1992/1995, 15–7). Podlaga radikalnih gibanj v Zahodni Evropi in ZDA je bilo vprašanje o mejah rasti, saj je teza zanikala predpostavke industrijskega razvoja o neomejenosti virov, hkrati pa do množičnega gibanja ni prišlo, ta val se je omejil na skupine posameznikov. Večje zanimanje svetovne javnosti je v osemdesetih letih 20. stoletja prineslo vprašanje jedrske energije in druge velike teme kot so problem kislega dežja, jedrskega sevanja po nesreči v Černobilu (Rüdig 1992, 43), tveganja, ki jih prinašajo strupeni odpadki in onesnaženje vodnih virov. Ti ekološki problemi so bili tudi široko medijsko pokriti (Smith 1992/1995, 19–21). Z vprašanjem jedrske energije je bilo mogoče hitro mobilizirati ljudi, saj je bilo konkretno zastavljeno, medtem ko so danes ekološke teme bolj abstraktne in je težko okoli

---

¹⁰⁸ Med največjih deset okoljevarstvenih organizacij v ZDA štejeta avtorja *Environmental Defense Fund*, *Environmental Policy Institute*, *Friends of the Earth*, *Izaak Walton League of America*, *National Audubon Society*, *National Parks and Conservation Association*, *National Wildlife Federation*, *Natural Resources Defense Council*, *Sierra Club* in *Wilderness Society* (Benton in Short 1999, 113). Sedem organizacij od te t. i. Skupine Desetih je bilo ustanovljenih pred letom 1960. Večina jih je od svojega nastanka razširila svoje področje delovanja, njihova glavna strategija pa ostaja lobiranje. Prek organiziranja koalicij in neformalnih mrež, kot je Skupina Desetih, ter priprave skupnih poročil za politike so okoljevarstvene organizacije tako pogosto skušale skupaj delovati za dosego svojih ciljev (Vaughn Switzer 1994, 24–31).

njih organizirati gibanje, proteste in množično spodbuditi ljudi k delovanju (Rüdig 1992, 43). Tudi Carter (2001, 4) ugotavlja, da so od poznih sedemdesetih let 20. stoletja naprej prišle v ospredje globalne teme,¹⁰⁹ medtem ko Pease (2000/2003, 211–2) našteva pet medsebojno prepletenih ekoloških problemov, ki so danes v osrčju zanimanja mednarodne skupnosti – izsekavanje gozdov, širjenje puščav, izguba biotske raznolikosti, tanjšanje ozonskega plašča in globalno segrevanje. Podnebne spremembe pa so tista tema, ki je doslej najbolj kompleksna od vseh ekoloških problemov (Okereke 2007, x). Nekateri (King, Vogler v Okereke 2007, vii) so tako prepričani, da bodo ekološki problemi ter predvsem podnebne spremembe glavni izziv človeštva v 21. stoletju.

Eno večjih opažanj iz zgodovinskega pregleda ekološkega gibanja izhaja iz dejstva, da je zanimanje javnosti za ekološke teme močno nihalo,¹¹⁰ čeprav je razdelitev javnosti okoli pomembnejših vprašanj v splošnem stabilna glede na raziskave javnega mnenja. Zanimanje in skrb za okolje je glede na različne raziskave stalno naraščalo, kar lahko razložimo kot posledico široke medijske pokritosti ekoloških problemov in nezadostnim državnim ukrepanjem na tem področju (Smith 1992/1995, 19–21).¹¹¹ Tudi Doherty ugotavlja (2007, 75), da se je članstvo v okoljevarstvenih organizacijah stalno povečevalo v razvitih državah Evrope, Avstraliji in ZDA od sedemdesetih let naprej, z nekaterimi viški v obdobjih, ko so bile ekološke teme politično bolj odmevne, v poznih osemdesetih, in v začetku 2000.¹¹² Zanimanje za okolje se je začelo v ZDA z vprašanjem lokalnega onesnaževanja,

---

¹⁰⁹ Carter (2001, 4) loči tri generacije v razvoju ekoloških tem; prva generacija (pred letom 1960) se je ukvarjala predvsem z varstvom in zaščito (divjine in naravnih habitatov, pred erozijo zemlje in lokalnim onesnaževanjem), druga generacija poimenovana moderno okoljevarstvo, se je po letu 1960 ukvarjala z vprašanji o mejah rasti, tehnologije, z izsekavanjem gozdov, pesticidi, pomanjkanjem primarnih virov in ublažitvijo onesnaževanja, medtem ko se tretja generacija (od poznih sedemdesetih let prejšnjega stoletja naprej) zanima za globalne teme kot so kisli dež, tanjšanje ozonskega plašča, uničevanje deževnega gozda, izguba biotske raznolikosti, GSO in podnebne spremembe.

¹¹⁰ Skrb Američanov za okolje ni bila nikoli stabilna, najbolj se je to izkazalo v sedemdesetih letih 20. stoletja – prvič se je okolje pojavilo na seznamu prioritet Američanov šele leta 1970. V istem letu ga je nadomestila skrb zaradi vojne v Vietnamu, medtem ko se je onesnaževanje ponovno pojavilo leta 1971. V letu 1974 ga je zamenjala energetska kriza, ki je ostala prioriteta do konca sedemdesetih (Vaughn Switzer 1994, 3–21).

¹¹¹ Smith (1992/1995, xiii) opaza, da je pri okoljski politiki v ZDA še posebej širok razkorak med rešitvami in njihovo implementacijo, tudi če so te jasno zastavljene. To protislovje med jasnimi rešitvami in njihovo nezadostno ali prepozno vpeljavo je sicer splošna značilnost vseh politik, posebej pa je opazna pri okoljski politiki zaradi narave izgradnje teh politik.

¹¹² Kasneje, l. 2007 je široko odmevalo četrto ocenjevalno poročilo Mednarodnega foruma ZN o podnebnih spremembah (*Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC*), kjer so dokončno z veliko gotovostjo potrdili, da podnebne spremembe povzroča človek, ter dokumentarec nekdanjega podpredsednika ZDA Al Gora Neprijetna resnica. Za svoje delo na področju ozaveščanja javnosti o podnebnih spremembah sta skupaj prejela Nobelovo nagrado za mir (Evropska komisija 2008).

nenadzorovane rasti prebivalstva, kasneje z mejami ekonomske rasti in drugimi temami, ki pa niso bile več neposredno povezane s kazalci dramatičnih sprememb v okolju (Rüdig 1992, 42–3). Ekološke teme so se torej spreminjale skozi čas, po izgubi velikih tem iz sedemdesetih in osemdesetih let 20. stoletja (kot sta bili jedrska energija in lokalno onesnaževanje) ni bilo stalne baze, ki bi gibanju zagotavljalo kontinuiteto, kljub zanašanju na spremembo vrednot, kar je bil cilj v ozadju ekološkega gibanja. Poleg tega gibanje po definiciji ni trajno stanje – družbena gibanja odlikujejo ciklusi, izmenično ugodni položaji politične simpatije (Offe 1992, 58), samo gibanje predpostavlja delovanje za doseg nekega cilja. Določena tema je lahko mobilizirala veliko ljudi, a tega ni bilo moč vzdrževati, zato je bilo ekološko gibanje primorano k institucionalizaciji, da si zagotovi stabilnost in kontinuiteto (Ruedig 1992, 47).

Eden od načinov institucionalizacije ekološkega gibanja je bila vzpostavitev političnih strank (Rüdig 1992, 47). V Evropi je prva stranka zelenih nastala v Veliki Britaniji, leta 1973 in na volitvah v Evropski parlament leta 1989 dosegla velik uspeh s 15 % volilnih glasov, a zaradi volilnega sistema, ki dovoljuje le prvemu v vsakem volilnem okrožju vstop v parlament, niso pridobili niti enega sedeža.¹¹³ Prvič se je uspelo prebiti v parlament belgijski stranki *Ecolo* (francoskega dela Belgije) leta 1981, ko je s pet odstotno volilno podporo dobila v parlamentu pet sedežev, medtem ko je flamska stranka *AGALEV* leta 1982 na lokalnih volitvah pridobila 50 sedežev. Zeleni Nemčije pa so zaradi vpliva, ki so ga imeli v zveznem parlamentu velike evropske države, predstavljali pomemben preboj zelenih strank, četudi niso bili prvi, ki so vstopili v parlament, in ne največji; leta 1983 so Zeleni Nemčije (*Die Grünen*) dobili 5,6 % volilnih glasov in 28 sedežev v zveznem parlamentu. Sledile so Avstrija (leta 1986, preboj zelenih v parlament), Italija (leto kasneje, 13 članov parlamenta in dva senatorja) in druge evropske države (*European Green Party* 2008a, 1. pogl.).¹¹⁴ Zelene stranke so bile torej vse do uspeha nemške stranke Zelenih

---

¹¹³ Eden vodilnih ideologov zelene stranke v Veliki Britaniji, Jonathon Porritt, tako ugotavlja (1998, ix), da je volilni sistem v Veliki Britaniji tisti, ki je onemogočal razvoj zelene politike, saj je glas volilcev zelenih v sistemu, ki le prvemu dovoljuje preboj, tako izgubljen. Zato ni veliko volilcev, celo med tistimi, ki so sicer naklonjeni zelenim, ki bi se odločilo za ta korak. Tudi na lokalni ravni je to preprečevalo vidnost Zelenih. Za večji uspeh zelene politike bi bilo tako potrebno uvesti neko različico proporcionalnega predstavnštva.

¹¹⁴ Prva politična stranka zelenih v svetu pa je bila ustanovljena 1972 v Avstraliji (*United Tasmania Group*). Čeprav neuspešna na vseh desetih volitvah pred svojim razpadom, leta 1976, je pomembno prispevala k dvigu

ignorirane oz. vzete kot prehodni politični pojav ekološkega gibanja (Goodin v Galić 2002, 6), z volilnim uspehom in vstopom Zelenih Nemčije v parlament pa so pridobile mednarodno pozornost. V takratni Zvezni republiki Nemčiji je z združitvijo različnih gibanj, tako mirovnih kot alternativnih in ekoloških, aktivizem prvič prenesel svoje ideje tudi prek politične stranke. Tako so štirje temelji te stranke zelenih predstavljali zavzemanje za ekologijo, družbeno odgovornost, bazično demokracijo in nenasilje,¹¹⁵ sami za sebe pa so trdili, da niso ne levo ne desno, temveč v politiki usmerjeni naprej¹¹⁶ (Devall 1988, 135). Pogoj za uspeh zelenih strank pa je bil proporcionalen politični sistem, zato so bili uspehi zelenih v nacionalnih parlamentih najprej vidni v Avstriji, Belgiji, Finski, Danski, Italiji, (Doherty 2007, 76), Avstraliji, Novi Zelandiji in Nemčiji, saj so imele zelene stranke prek proporcionalne zastopanosti večji uspeh v formalni politiki kot pa v ZDA, kjer je zelena politika sestavljala predvsem skupine pritiska (Benton in Short 1999, 113–6). V Veliki Britaniji je učinek zelenih strank omejen, deloma zaradi nenadnega zavzemanja za ekološke teme s strani uveljavljenih strank, kar kaže na posredni vpliv zelenih (Rüdiger 1992, 50).

Ustanovitev zelenih strank je pomenila razrešitev vprašanja, ali bi zeleni morali opozarjati na ekološke probleme, oblikovati drugačen sistem vrednot in popularizirati ekološko odgovorno ravnanje, ali pa bi bilo treba vzpostaviti politično delovanje, ki bi zahtevalo spoštovanje pravil igre in sklepanje kompromisov (Klemenc 1992, 7).¹¹⁷ Večja vključenost

---

zanimanja javnosti za okolje. Glavni val zelenih strank pa se je začel v Evropi, zaradi strukture političnega sistema, ki je dovoljeval vstop zelenih strank v politični sistem (Vaughn Switzer 1994, 37).

¹¹⁵ Zelena politika se je zavzemala za bazično demokracijo kot demokratično participacijo posameznikov, ki so moralno avtonomni in aktivni v demokratičnem procesu. Prav tako močno prisotno v zeleni politiki pa je načelo nenasilja, saj je v zahodnih državah zelena politika izšla iz nasprotovanja jedrskemu oboroževanju in vojni, načelo nenasilja po vzoru Gandhija pa je razširila na vsa živa bitja (Goodin v Galić 2002, 7).

¹¹⁶ Kar loči zeleno politiko od tradicionalnih delitev na levo in desno je poskus osnovanja globlje moralne note (Giddens v Barry 1999, 97–8). Zelene stranke, ki so se zgodovinsko oblikovale iz protesta proti sistemu, so želele ponuditi nekaj več kot običajne stranke, kar se je razumelo predvsem v moralnem smislu (Klemenc 1992, 9). Zelena politika naj bi se tako kakovostno razlikovala od drugih oblik, saj se zavzema za nove družbene, politične in ekonomske odnose ter stil življenja posameznikov, ki bi bil utemeljen na ekoloških vrednotah spoštovanja življenja (Bramwell 1994, 15–7). Že Habermas in Marcuse sta v ekoloških gibanjih prepoznala zametke nove politike, ki bi bila zunaj starih političnih delitev na levo in desno, saj se ne bi dotikala vprašanj razdelitve, porabe, ipd. temveč bi izzivala obstoječi družbeni, tako institucionalni kot moralni, red ter prinesla nova vprašanja o identiteti, življenjskih slogih in podobnem na politično prizorišče (Barry 2002, 93–4).

¹¹⁷ Goldblatt povzema po Giddensu tri razlage, zakaj so se okoljske politike pojavile. Prva je konzervativni poziv k tradicionalnim pogledom na naravo, saj urbano življenje spodbuja kulturno in duhovno praznino. Drugo razlago sestavlja okoljska politika kot odgovor na ekološko krizo, grožnjo obstanku, pojavi se ob

v neposredno politično odločanje je zahtevala prilagajanje (Benton in Short 1999, 113–6); zeleni so se namreč morali vključiti v koalicije in prek tega izkoristiti možnosti odločanja, s tem pa je bil njihov vpliv na oblikovanje politik omejen (Rüdig 1992, 51). Parlamentarizacija je pomenila poleg politike kompromisa, ki ga sicer ne bi sprejeli, tudi sklepanje koalicij in s tem soglašanje z vladno politiko (Zeuner 1992, 98–100). Nekatera načela so bila tako prilagojena sklenjenim kompromisom, druga pa prilagojena, saj niso delovala v praksi kot je bilo zamišljeno (Dobson 1990/2007, 118–9). Glavno vprašanje pri oceni razvoja ekoloških gibanj tako postane vprašanje ali institucionalizacija¹¹⁸ vključuje izgubo radikalnosti (Doherty 2007, 75).

Dobson (1990/2007, 118–9) ugotavlja, da volilni uspehi zelenim ne zagotavljajo uspeha pri uveljavljanju radikalne zelene spremembe, potemtakem institucionalizacija ne more biti priporočilo za radikalno zeleno spremembo. Poleg tega se zelena politika v zahodnih državah ni spustila globoko – večinoma so se osredotočali na najhujše probleme okolja kot so strupeni odpadki, jedrska energija in onesnaževanje voda, celo v programu Zelenih Nemčije iz leta 1986 je skrb za okolje zavzela obliko zagotovitve dostojnega preživetja prihodnjih generacij (Devall 1988, 136). Za ekološke radikalce pomeni tako vsaka oblika institucionalizacije zmanjšanje radikalnosti. Po drugi strani pa nekatere skupine za zaščito okolja niso nikoli zavzele radikalnih stališč, število radikalnih oblik protesta pa se tudi ni zmanjšalo, kljub temu, da se je odvijal proces institucionalizacije. Institucionalizacija lahko omeji direktno akcijo, saj so organizacije podvržene preganjanju in globam, ki lahko prizadenejo njihovo finančno stanje in splošen ugled; pri tem pa te pomanjkljivosti lahko nadomestijo druge skupine znotraj ekološkega gibanja, ki tako kot celota ni nič manj radikalno. Z institucionalizacijo je gibanje celo pridobilo nekatere ugodnosti kot so dostop do raziskav, odločevalskih elit in drugih oblik pritiska, ki sicer niso dostopne širši javnosti (Doherty 2007, 76–7). Udeležba zelenih v političnem sistemu naj bi namreč prispevala k učinkovitejšemu doseganju ciljev prek večjega dostopa do medijev, javnosti in informacij

---

zanimanju javnosti za ekološke probleme. Tretja razlaga povezuje okoljsko politiko z novimi družbenimi gibanji, saj ta ponujajo celostno spremembo družbe, posameznikovega načina življenja in identitete; v tem pogledu okoljska politika ni le odziv na ekološko grožnjo sistemu, temveč tudi na zahtevo po novi družbeni organizaciji, ki bi bila bolj moralna in odgovorna (Barry 2002, 96).

¹¹⁸ Pod to šteje Van der Heijden (v Doherty 2007, 75) rast organizacije, povečanje članstva in dohodka, profesionalizacijo osebja, centralizirano upravljanje in med drugim tudi premik od protestov k lobiranju in drugim manj motečim oblikam akcije.

ter zagotovila večjo vidljivost zelenih idej ter boljše možnosti za izpeljavo projektov. Politična aktivnost zelenih tako ni oslabilo gibanja, vendar pa je vplivala na spremembo gibanja v smeri večjega poudarka na realni politiki, ob tem pa je parlamentarna frakcija pridobila večjo moč in vpliv znotraj gibanja zelenih. Tako večina članov odslej pričakuje podporo od stranke, predvsem v smislu proračunskih sredstev (Zeuner 1992, 89–91). Radikalnost pa kot duševna droga ostaja zelenim strankam, ki jih lomijo notranji boji in neuspeh pri predlaganih političnih rešitvah stanja, ki je prikazano pesimistično. Potrebne so organizacijske strukture, globoko poznavanje tematik, jasen program in postavljene prioritete, da bi se omogočilo racionalno politično delovanje. Tudi institucionalizacija se lahko sprevrže, a proti temu se je treba braniti sredi sistema. Ko se stranke zelenih spet obračajo k gibanjem, kažejo na nesposobnost izkoriščanja pridobljene politične moči (Offe 1992, 59–60).

Do krize zelenih¹¹⁹ tako ni pripeljala vključitev v parlamentarno politiko, niti povečanje moči parlamentarne frakcije, temveč neuspeh zelenih strank (organizacijsko in programsko) in splošen upad aktivnosti zelenih in drugih družbenih gibanj (Zeuner 1992, 101). Mnogo članov strank zelenih je pasivnih, ni splošnega strinjanja o tem, da bi zelene ideje sploh morala predstavljati zelena stranka, gibanje je izgubilo svojo privlačnost, zunaj ni več alternative družbeni organizaciji ipd. (Rüdig 1992, 44). Brez aktivnega družbenega gibanja stranki zelenih manjka temelj preživetja, pešanje družbenih gibanj je zelene tako pahnilo v krizo (Zeuner 1992, 81–2). Ker pa so zeleni bolj kot druge stranke odvisne od stalnega stika z gibanjem, posledice usihanja gibanja zelenih pomenijo zato nezmožnost ohranjanja politične oblike, ki bi prenesla vsakokratne spremembe (*ibid.*, 92–4). Mediji so tisti, ki bi lahko popularizirali zelene teme in naredili iz ekoloških problemov politično temo, pa ne kažejo ne zanimanja ne pravih možnosti za to (Klemenc 1992, 8). Ekološko gibanje je bilo najbolj odvisno od konkretnih povodov, ki so vodili k protestom proti npr. jedrskim

---

¹¹⁹ Zeleni Nemčije so bili tisti, ki so narekovali smer zelenih strank v Evropi. Združitev Nemčije, prevzem ekoloških tem s strani drugih strank in nezadostno premišljena zelena politika stranke, so Zelene Nemčije vodile v neuspeh, potegnili pa so tudi druge evropske stranke zelenih za seboj (Bramwell 1994, ix). O tem pričajo volilni rezultati, ki kažejo, da je stranka Zelenih Nemčije na volitvah leta 1987 doživela preboj z 8,3 odstotka volilnih glasov, na naslednjih volitvah leta 1990 pa dosegla le 4,9 odstotka. Kasneje je uspeh narastel in ostaja pri osmih procentih leta 2005 (*European Green Party* 2008b). Vendar Bramwell (1994) ne obravnava krize zelenih glede na volilne rezultate, temveč v smislu notranje usklajenosti ciljev in sredstev zelene politike.

elektrarnam, zato je bilo aktiviranje tega gibanja tudi zaustavljeno – informacije o teh povodih so namreč v rokah odločevalcev in ti so se naučili predvideti, razbiti proteste ali se jim prilagoditi s spremembo politik (Zeuner 1992, 89). Tudi Gould poudarja prizadevanja industrije, onesnaževalcev okolja in organizacij za manipulacijo zaznavanja ekoloških problemov v smeri zmanjšanja vpliva zelenega političnega aktivizma; poslužujejo se skrivanja, razpršitve in prenosa odgovornosti za ekološke probleme ter na ta način vplivajo na vidljivost le-teh s strani javnosti, posebej uspešen način pa predstavlja usmerjanje množičnih medijev (Galić 2002, 9–10). Devall (1998, 91) ugotavlja, da tudi nadzor nad vprašanji, ki so postavljena znanstvenikom s strani politikov oz. politično-ekonomske elite v ZDA, predstavlja nadzor nad agendo, dnevnim redom razprave. Beck (1995, 6–9) zato loči dve fazi v ekološkem konfliktu – prva zajema prepoznavanje groženj (ta zajema nasprotovanje iluzorni veri v napredek), drugo stopnjo pa predstavlja sprejetje znanja o dimenziji grožnje (kljub temu pa ni akcije oz. so te le površne). Ekološko gibanje je deloma izšlo zmagovito iz prve faze; v Nemčiji so bili ljudje bolj zaskrbljeni za okolje kot za nezaposlenost.¹²⁰ V drugi fazi, v katero smo prišli sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja, pa gre za konflikt odgovornosti; razvoj načrtov za prenos odgovornosti.¹²¹

Povezava zelenih političnih strank s ekološkim gibanjem ni bila vedno premočrtna,¹²² saj se je večina skupin znotraj gibanja zavzemala za politično neopredeljenost (Doherty 2007, 76), zeleni pa so se pojmovali kot avtonomni nasproti gibanju (Zeuner 1992, 81). Na oblikovanje političnih strank zelenih so vplivala gibanja proti jedrski energiji v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja (Doherty 2007, 76), nastale pa so prav zaradi omejitve ekološkega gibanja, ki je bilo brez neposrednega političnega vpliva, notranje

---

¹²⁰ Smith (1992/1995, 19–21) nasprotno ugotavlja, da v ZDA četudi je skrb za okolje izjemno razširjena, v volilnih izbirah prevladujejo druge teme, predvsem ekonomske kot sta nezaposlenost in inflacija. Zelena politika naj bi bila namreč nova vrsta politike, ki je utemeljena na vrednotah postmaterializma; kakovosti življenja in življenju v soglasju z naravo – vrednote, ki se pojavijo, ko je materialno preživetje zagotovljeno (Inglehart, Goodin v Galić 2002, 6).

¹²¹ Beck (1995, 6) tako zagovarja, da je treba vzpostaviti odgovornost na vseh ravneh, z vsemi sredstvi, kar odprtje strokovnih odborov za širšo javnost in druge znanstvene discipline, ponovno opredelitev načela onesnaževalec plača, da bi vključil regijsko odgovornost, plačila kompenzacij ipd.

¹²² Ekološka gibanja redko prevedejo svoje zahteve v politični kontekst, in še ko jih, je težko zaslediti vzročno povezanost med gibanjem in političnim izkupčkom (Amenta in Caren, Giugni v Doherty 2007, 83). Primer Velike Britanije, kjer je bila politika klimatskih sprememb hitreje in globlje razvita kot v drugih državah s šibkim ekološkim gibanjem, ni moč posplošiti saj so bili prisotni tudi drugi dejavniki – ravnanje drugih interesnih skupin, javnega mnenja, mednarodni pritiski ipd. Težko je torej oceniti končni vpliv ekoloških gibanj na oblikovanje politik, vendar so ti vplivi nedvomno pomembni (Doherty 2007, 83).

razklano in osredotočeno le na eno temo. Volilni uspeh (Zeleni Nemčije, op. B. S.) so dosegli kot izraz združitve ekološkega, mirovnega, mladinskega in ženskega gibanja. S pojmom družbena gibanja so pogosto mišljeni pravzaprav politični izrazi in učinki teh gibanj, svoje pa je prispevalo tudi neinstitucionalno razumevanje politike: »/z/asebno je politično« (Zeuner 1992, 81–4). Napor, da bi se uveljavila t. i. stranka-gibanje kot nov koncept politične stranke v začetku osemdesetih letih 20. stoletja (decentralizirana in nehierarhična struktura), pa se ni posrečil. Zelena stranka z alternativno organizacijsko zasnovo, na temeljih bazične demokracije, se ni izkazala za uspešno, ko so stranke požele uspeh na volitvah. V Veliki Britaniji so zeleni dosegli 15 % na volitvah, po volitvah se je vodstvo po strankinih pravilih zamenjalo, ni bilo hitrega odziva na politične probleme v tistem času in stranka je doživela popoln polom. Znotraj stranke so se pojavili razkoli med decentralisti in večinoma pasivnimi podporniki, ki pa so želeli enotno vodstvo in nacionalno identiteto stranke (Rüdig 1992, 44–6). Tudi Zeleni Nemčije so skušali vzpostaviti strukture neposredne demokracije znotraj institucij reprezentativne demokracije, tako da so npr. ustanovili sistem rotacije. Ta je zahteval, da se predstavniki Zelenih zamenjajo v Bundestagu vsaki dve leti; na ta način bi preprečili spremembo prepričanj zaradi prilagoditve na način življenja v parlamentu ter koncentracijo moči v rokah posameznikov. Rotacija pa se ni skladala s učinkovitostjo dela, preprečila je oblikovanje pomembnih osebnosti in negativno vplivala na prenos strokovnega znanja, kar je prineslo še več težav in že leta 1986 so sistem opustili (Dobson 1990/2007, 118–9). Zelene stranke so se na ta način želele zoperstaviti zahtevam političnega delovanja, a so se strukture izkazale za nepregledne in neučinkovite; enega od problemov zelenih tako predstavlja notranji razkol ob vprašanju organizacije in programa (Klemenc 1992, 8–9).

Problem zelenih lahko najdemo tudi v kratkem političnem dometu zaradi osredotočenosti na eno samo vprašanje, ki pa ga ljudje sicer relativno visoko ocenjujejo (Bramwell 1994, 12). Tudi Klemenc (1992, 8) podobno ugotavlja, da se splošni interes za ohranjanje okolja ne prenaša v vsakdanjo temo na političnem dnevnem redu. Zelenim v primerjavi z drugimi strankami torej manjka celovit koncept gospodarskega in socialnega programa (Zeuner 1992, 86). Stranke zelenih se zato pogosto kritizira kot pretirano osredotočene le na eno temo (t. i. *single-issue party*), a njihovo idejno ozadje – ideologija ekologizma poudarja

prav globljo naravo ekoloških problemov, ki izvirajo iz družbenih, političnih in ekonomskih vzorcev (Dobson 1990/2007, 24–5). Zavzemanje za varstvo okolja se sicer pojavlja v programih vseh strank, ta polastitev ekoloških tem pa je vplivala na zastoj ekološkega gibanja (Beck 1995, 5–6). Dobson (1990/2007, 2) ocenjuje, da predstavlja premik ekoloških tem iz obrobja v politični *mainstream* eno najbolj presenetljivih političnih sprememb, a jih je vključitev v večino političnih strank izpridila. Connelly in Smith (1999, 2) navajata primer termina trajnostni razvoj, ki je v svojem prvotnem pomenu označeval resen izziv tradicionalnim političnim in ekonomskim ureditvam, skozi proces razširitve uporabe pa je obrusil svoje radikalne robove.¹²³ Tako so se zelene ideje razširile, a niso vedno ohranile svoj prvotni pomen. Tudi Smith (1992/1995, 18–9) opaža, da so se v zgodovini ideje, ki se jih je nekdaj štelo za radikalne, vključile v politični *mainstream* in postale širše sprejete. Ob tem prehodu v glavni tok pa se je zelena politika prilagodila tehnološki družbi obilja in se združila z njo, zato ne ponuja nobenega izziva vladajočemu družbenemu konsenzu, ki vlada okoli nujnosti reform družbenega sistema, zmanjšanja potrošnje in uporabe okolju prijaznejših tehnologij (Dobson 1990/2007, 5).

Vzrok relativnega neuspeha zelenih v politiki bi lahko iskali tudi v križanju zelenih tem s temami tradicionalnih političnih strank. Sicer kratkotrajni uspeh zelenih v Nemčiji je nakazal, da kadrovska osnova zelenih leži v levih političnih orientacijah (Bramwell 1994, 135). Gibanja, iz katerih so izšle zelene stranke, so namreč imela močno podporo (nove) levice, izkušnja širokega družbenega gibanja pa v veliki meri pojasni povezavo levičarskih in ekoloških tem v programih zelenih strank (Doherty 2007, 76). Iz modelov nove levice iz poznih šestdesetih let ter prakse družbenih gibanj sedemdesetih in osemdesetih let prejšnjega stoletja so zeleni tudi razvili ideje drugačne politične zasnove (Doherty in De Geus 1996, 3–7). Razlog, da se zeleni nagibajo k socialdemokratskim pogledom na državo

---

¹²³ Kljub razširjeni in prilagojeni uporabi pa Connelly in Smith (1999, 3) menita, da trajnostni razvoj ostaja pomemben, če ne celo temeljni koncept, na podlagi katerega se lahko ocenjujejo uspehi zelenih. Paterson (2007, 44–5) pa opozarja, da je že sama uporaba koncepta pomenila omilitev zelenih idej. Prva konferenca ZN o okolju v Stochkolmu leta 1972 je bila v glavnem pod vplivom idej iz poročila Meje rasti, ker pa so države svetovnega juga zahteve po omejitvah ekonomske rasti vzele kot novo obliko kolonializma, tokrat slabo prekrito z zahtevami po spoštovanju okoljskih omejitev, se je po petnajstih letih debata obrnila v smer trajnostnega razvoja (prvič omenjen 1987 v Brundtlandinem poročilu). Tako je v veliki meri koncept pomenil uskladitev zahtev držav juga po razvoju z zahtevami po izkoreninjenju revščine, obenem pa je predlagal, da je ekonomski razvoj mogoče prilagoditi na omejitve, ki jih postavljajo ekološki problemi.

blaginje in povečanju sredstev za javni sektor, je tudi v tem, da večina članstva izhaja iz zaposlenih v javnem sektorju, v glavnem so visoko izobraženi in izhajajo iz srednjega razreda. To velja za Nemčijo, medtem ko je v Veliki Britaniji kar polovica volilcev glasovala za zelene iz protesta (leta 1989) in so torej šibkeje opredeljeni kot zeleni volivci v Nemčiji (Rüdig 1992, 48–9). Klemenc (1992, 8) tako ugotavlja, zeleni trpijo pomanjkanje trdne družbene podpore v obliki kot jo imajo npr. social demokrati v sindikatih. Tudi Rüdig (Dobson 1990/2007, 117–8) ocenjuje, na podlagi izkušnje Zelenih Nemčije v vladi, da stranke zelenih nimajo močnega zaledja v volilni bazi ali povezave z vplivnimi interesi v družbi, kar jim preprečuje, da bi pridobili vpliv in uveljavili tiste bolj radikalne ideje.¹²⁴

Kar ločuje zelene od levice, je zanikanje teorije razredne družbe in zagovor pluralizma, ki je bil za levico vedno znak zakritja nadvlade kapitala in vzdrževanja hierarhije. Medtem ko zeleni kritizirajo industrializem, leвица vidi tisti pravi problem v kapitalizmu (Dobson 1990/2007, 21). Porritt (v Dobson 1990/2007, 18) namreč ugotavlja, da se iz vidika zelene perspektive ideologiji kapitalizma in komunizma zdita bližje kot sicer – skupno jima je mdr. zavzemanje za ekonomsko rast, materializem in tehnološki razvoj. Zelena misel je tako kljub izjemni razvejanosti našla skupno točko v nasprotovanju oz. ločitvi od industrializma, kar zajema tako liberalni kapitalizem kot marksizem-leninizem (McLean 1996, 150; Dobson 1990/2007, 18). Eden od prepričljivih dokazov, da med komunizmom in kapitalizmom ni razlike v skrbi za okolje, je bilo odkritje visoke ravni onesnaženosti okolja v Vzhodni Evropi po padcu železne zaves. Kdo poseduje proizvodna sredstva torej ni glavno vprašanje, če je sam proizvodni proces vzrok uničevanja okolja (Dobson 1990/2007, 22). Po padcu komunizma pa je odkritje še hujših ekoloških problemov v državah vzhodnega bloka negativno vplivalo na zeleno politično gibanje v Zahodni Evropi, poleg lastnega neuspeha zelenih v politiki (Galić 2002, 9–10). Razlika med socialdemokrati in strankami zelenih je torej v tem, da so socialdemokrati politično vezani na delovanje znotraj sistema in ne postavljajo pod vprašaj modernizma, medtem ko bi zelena politika morala pripraviti konkretne reforme sistema, kateremu prave alternative ni, in se za kompromis odločiti na posameznih primerih po proučitvi tveganja. Ekosocializem je v

---

¹²⁴ Hkrati pa Irvine in Ponton (1988, 146) ugotavljata, da je lahko tudi prednost zelenih, da njihova podpora ne prihaja iz nekih določenih družbenih skupin, saj skušajo nasloviti interes, ki predstavlja eno od temeljnih človekovih teženj, ki jo priznava velika večina ljudi – boljše prihodnjost za svoje naslednike.

politični borbi proti socialdemokratom še posebej neuspešen (Offe 1992, 61–2). Socialdemokrati namreč ponujajo tradicionalne in izvedljive politične rešitve za ekonomske probleme družbe kot sta brezposelnost in vprašanje razdelitve, poleg tega pa so se programsko razširili, vključili nove teme in s tem zagotovili volilno izbiro zelenim zagovornikom neradikalne sistemske rešitve (Zeuner 1992, 88–9). Zelena politika bi zato morala predlagati reformo socialne in gospodarske politike ter ob vprašanjih dela, zaposlitve in razdelitve zgraditi alternativni ekološki politični program (Offe 1992, 62). Novo stopnjo v razvoju bi tako pomenila politična kultura, zgrajena na organizaciji zelenih, ki bi uspešno usklajevala institucionalizacijo z odzivnostjo na nove ekološke probleme ter bila hkrati resen in odgovoren politični akter (Galić 2002, 9–11). Cilj zelenih je zato zagotovitev neprekinjenega delovanja strank in določitev novih vsebin političnega programa (Zeuner 1992, 81–94).

Stranke zelenih naj bi bile po lastnih opredelitvah nad politiko, ta zavrnitev tradicionalnih politik pa je lahko tudi skrajno konzervativna ideologija (Pepper 1993, 52). Zegers (2002) tako ugotavlja tesne povezave ekologije s politično desnico.¹²⁵ Vir formuliranja ekoloških konceptov skrajne desnice najde v nazadnjaškosti glavnih načel globoke ekologije; ideji biocentrizma o enaki intrinzični vrednosti vseh živih bitij; podcenjevanju znanosti in tehnologije; poudarjanju večvrednosti duhovnega zavedanja; zavzemanju romantičnega pogleda na naravo. Obljubljena nova vrsta politike zelenih zato ob vplivu idej desnice na ideologijo in prakso ekološkega gibanja tvega povezavo z misticizmom in nekritičnim sprejemanjem obstoječega stanja, medtem ko so družbeni vzroki okoljske degradacije zanemarjeni. Gray (v Dobson 1990/2007, 20) prepoznava tri velike podobnosti ekologizma s politično desnico – pogled na svet skozi perspektivo več generacij, zavrnitev liberalnega individualizma in zagovor previdnosti pri novih tehnologijah ali družbenih praksah, katerih posledice še niso popolnoma jasne. Dobson (1990/2007, 20) pa svari pred prehitrim

---

¹²⁵ Naštevava različne primere sodelovanja znanih ekologov s strankami nove desnice, npr. ustanovitelj vodilne revije ekološkega gibanja *The Ecologist* in avtor uspešnice *A blueprint for survival* (v kateri se tudi poudarjata tradicionalno desni temi stabilnost in red) Edward Goldsmith je večkrat nastopal na konferencah nove desnice strank v Franciji, Belgiji in drugod. Goldsmith priznava, da se večinoma povezuje zelene z gibanji leve, saj naj bi bili bolj dovzetni za zaščito interesov ljudi zaradi nasprotovanja multinacionalkam, vendar pa je mnenja, da bo naslednja politična delitev tista med pristaši globalne ekonomije in zagovorniki lokalne ekonomije, pri čemer naj bi (desni) ekologi igrali pomembno vlogo (Zegers 2002).

sklepanjem – v marsičem se ti dve usmeritvi kljub temu razlikujeta; npr. pri odgovoru na vprašanje, kaj naj bi nadomestilo liberalni individualizem.

Ferry (1998, 88) ugotavlja, da politično globoke ekologije ni mogoče opredeliti, ker meša tradicionalne teme obeh polov – tako skrajne desnice kot skrajne levice. Vir združitve je v zavrnitvi antropocentrizma modernosti, ki je tradicionalna tema obeh skrajnih političnih smeri, razlikuje se le v poudarku – različnost je spodbujena na lokalni (leva različica) ali nacionalni ravni (skrajna desnica) (*ibid.*, 25). Kot nasprotje kritizirani modernosti pa je postavljena bodisi romantično-konservativna nostalgija ali družbena utopija radikalnega napredka (*ibid.*, 88). Holizem globoke ekologije politično ponuja tako dve branji, ki se izražata neokonservativno ali levičarsko; niha med romantičnimi motivi konservativne vrnitve in tistimi protikapitalistične revolucije (*ibid.*, 99) ali kot pravi avtor »globoka ekologija del korenin poganja v nacizmu,¹²⁶ veje pa odganja v najskrajnejše sfere kulturnega levičarstva« (Ferry 1998, 107). Barry (v Dobson 1990/2007, 191) tako zaradi pragmatičnih razlogov zavrne globoko ekologijo, saj ta ne zagotavlja široke ali trdne podpore zeleni politiki. Tudi Ferry (1998, 139) ugotavlja, da globoka ekologija jemlje zadevo preveč resno, medtem ko je pravi izziv politične narave.

Politični konsenz naše dobe je, da obstajata dve nasprotni, med seboj tekmujoči politični opciji, kar nudi ljudem možnost izbire, v resnici pa ta izbira ni prava – obe konvergirata proti edini ekonomski obliki, kapitalizmu¹²⁷ (Žižek 2007, 21). O tem, ali je kapitalizem lahko zelen oz. ali se kapitalistični način proizvodnje in potrošnje lahko prilagodi na ekološke zahteve in omejitve, je mnogo različnih mnenj; Clapp in Dauvergne (v Peterson 2007, 45–7) ponujata tipologijo štirih glavnih odgovorov na to vprašanje – medtem ko

---

¹²⁶ Ferry (1998, 8, 109–11) poudarja, da je ljubezen do narave zaskrbljujoče blizu sovraštvu do človeka, a skrb za naravo ne vključuje nujno sovražnih nagibov do ljudi, vsekakor pa jih tudi ne izključuje. Nacistična zakonodaja na področju varstva okolja je bila ena najpopolnejših in predstavlja prvi primer vključitve skrbi za naravo v politično intervencijo. Hkrati pa bi premočrtno povezovanje nacizma z ekologijo pomenilo isto kot šteti Stalina za najzvestejšega interpreta Marxa; povezava torej ne bi smela služiti za obsodbo ekologije v celoti. Spretnak (v Devall 1988, 137) namreč ugotavlja, da je navezava ekoloških idej na globlje, duhovno videnje narave med zelenimi v Nemčiji sprožila zaskrbljenost zaradi možne povezave z nacizmom in spodbudila splošno marksistično nasprotovanje verskim čustvom.

¹²⁷ Kapitalizem je več kot le zgodovinsko dejstvo, presega ideje in obstaja kot načelo družbenega življenja, kjer je rast edini imperativ. V času, ko ga dohajajo ekološke katastrofe in različne bolezni družbe, je treba obnoviti Marxovo kritiko, ki je danes še bolj aktualna kot kadarkoli (Žižek 2007, 87–90).

tržne liberalce in institucionaliste združuje temeljno prepričanje o možnem sobivanju tržne ekonomije z zahtevami okolja, pa biookoljevarstveniki in socialni ekologi zavračajo idejo trajnostnega kapitalizma ter zagovarjajo tezo, da obstajajo tako fizične kot etične zahteve za omejevanje ekonomske aktivnosti.¹²⁸ Ferry (1998, 121–4) nasprotno ugotavlja, da je tako na skrajni desnici kot na skrajni levisi ostal en sam imperativ – želja po drugačnosti, ohranitvi načina življenja pred moderno enodimenzionalnostjo. Skrajna desnica se od nekdaj in se še danes zavzema za ohranitev identitete, v tej luči se povezuje z ekologijo kot vejo zaščite vseh vrst, ljudstev. Medtem pa skrb za ohranitev (raznolikosti vrst in kultur), danes ni več izključno skrajno desna. Levica prav tako zavrača uniformiranost modernega časa, množično potrošnjo, svetovljanski univerzalizem – zaradi zgodovinske teže kolonizacije, kjer so kolonizirana ljudstva začela zavračati evropocentristične ideale demokratičnosti in želijo ohraniti svojo drugačnost.

Dobson (1990/2007, 19) zagovarja, da je ekologizem kljub siceršnjemu enačenju levice z desnico in komunizma s kapitalizmom, bolj kritičen do zadnjega para in zavzema raje levi politični spekter. V primeru temeljnih vrednot enakosti in hierarhije, ki ločita levo od desne politične sfere, je ekologizem jasno levo, saj se zavzema za enakost med ljudmi tako kot za enakost vseh živih bitij. A ko pride do vprašanja človeškega vpliva na naravni svet, ekologizem tako kot desnica zagovarja ohranitev naravnega sveta oz. reda. Medtem ko levica izhaja iz razsvetljenskega projekta preoblikovanja narave se zdi, da je radikalno zelena perspektiva, ki želi vzbuditi v ljudeh občutek ponižnosti pred velikim naravnim svetom, desna. Težko je torej politično opredeliti ekologizem na levo ali desno, kar je posledica posebnega odnosa do zgodovine, posebej do tradicije razsvetljenstva (*ibid.*, 20). Latour (2004, 226–8) gre še dlje v postavljanju vprašanja, ali stranke politične ekologije, ki težko ločijo svoje politično prepričanje na levo ali desno, sploh morajo podedovati klasične

---

¹²⁸ Prva dva odgovora torej zagovarjata, da je trg vsaj na načelni ravni sposoben odgovoriti na ekološke probleme. Zagovorniki okoljevarstva na svobodnem trgu vidijo ekološko krizo kot neuspeh fleksibilnosti trga, ki se ni uspel prilagoditi na drugačne zahteve, vključujoč zdravo okolje kot vrednoto. Institucionalisti pa ne zaupajo povsem v sposobnosti trga, zato zagovarjajo večji vpliv družbenih in političnih institucij, ki bi vodile družbe v trajnostnost. Biookoljevarstveniki se zavzemajo za biocentrizem, novo etiko, po kateri bi se morali družbeni sistemi zgledovati po naravi in zagovarjajo npr. ekonomijo zaprte zanke, v kateri se vse stranske proizvode nekega procesa uporabi v drugih procesih. Socialni ekologi vidijo biookoljevarstvenike kot antihumaniste, ki zanikajo družbene vzroke ekološke krize in vidijo to krizo kot posledico družbenega sistema velikih razlik v ekonomski in družbeni moči (Clapp in Dauvergne v Peterson 2007, 45–7).

politične delitve? Politična ekologija ne bi smela iskati mesta v staremu ustroju, temveč bi morala zasnovati novo družbo, ki bi na drugačen način organizirala kolektivno. Sistem, kjer bi svobodo sestavljala povezanost, bratstvo bi pomenilo dolžnost sodelovanja pri graditvi enega skupnega sveta, enakost pa bi nalagala odgovornost, skrb za nečloveški svet. Stare delitve levo in desno se zdijo odveč, tako združena in opremljena politična ekologija pa bi lahko prepoznala nove nevarnosti in spremembe. Potreben je čas za preseganje starih delitev in za izum novega; zato ne bi smeli hiteti, da ne nasledimo delitev preteklosti. Tudi Beck (1995, 17) zagovarja, da nujnost odgovora na ekološko krizo zaradi njene širine ne predpostavlja zavrnitev preišljevanja o idealih razsvetljenstva, temveč ravno obratno – dolgoročni odgovor politike bi moral vključevati upočasnitev, odgovornost, iskanje konsenza ipd. Gre torej za razmah demokracije v prej odrezana področja znanosti s ciljem osnovanja nove modernosti.

2.5 Politična ekologija v razmerju z demokracijo

Kritika zelenih kot grožnje kapitalizmu je danes zastarela, saj ni veliko zagovornikov netržne alternative med zelenimi in še manj jih podpira plansko gospodarstvo. Namesto tega zelene politične in ekonomske zasnove zagovarjajo decentralizacijo, saj ima podporo tako s stališča demokratičnosti kot iz vidika ekološke učinkovitosti. Vendar malo zelenih podpira radikalen obrat k bioregionalizmu, temveč se zavzemajo raje za manj radikalne spremembe politične organizacije (Doherty in De Geus 1996, 3–7). Bioregionalizem predvideva namreč določitev političnih mej z ekološkimi mejami proizvodnje (Dobson 2002, 184–7) in tako bi na novo načrtane meje v skladu s ekološkimi mejami pokrajini predstavljale enoto politične ureditve, ki bi ustrezala novi kulturi, za katero se zavzema politična ekologija (Rifkin v Galić 2002, 2). Družbena decentralizacija v smislu lokalnih bioregij bi bila torej bolj ekološka v ekonomskem in socialnem smislu (Galić 2002, 7); ekološka iz dveh vzrokov – ker zmanjšuje razdaljo med proizvodnjo in potrošnjo in ker prinaša duh lokalnosti ter povezanosti, medtem ko okoljevarstveniki pri tem poudarjajo mednarodni značaj ekoloških problemov, saj onesnaževanje ne pozna meja (in bi rešitve morale biti prav tako mednarodne) (Dobson 2002, 184–7).

Doherty in De Geus (1996, 1–3) tako ugotavljata, da sta se od šestdesetih let 20. stoletja dalje razvili dve glavni smeri razvoja argumentov radikalnih ekoloških gibanj in strank zelenih: prva, ki se zavzema za participativno demokracijo in institucionalno decentralizacijo v ekonomskem in političnem sistemu in druga, nasprotna alternativa, v kateri je demokracija vzeta kot prepreka, saj naj bi bila le močna oblast sposobna zagotoviti varstvo narave pred egoističnimi posamezniki in delovati v smeri skupnega interesa. Dobson (1990/2007, 102) pa navaja, da možne politične oblike za trajnostno družbo rangirajo vse od radikalne decentralizacije do svetovne vlade,¹²⁹ ob čemer pa je decentralizirana politika najbližja radikalni zeleni politiki, saj bi lahko preobrazila načine proizvodnje, potrošnje in človekovo naravo.

Barry (1999, 4–5) trdi, da ideološkost zavira premišljevanje o teoretičnih in praktičnih implikacijah vrednot zelene politike, medtem ko je glavni cilj zelenih prav težka naloga izpeljati ta načela v praksi. Za začetno točko vzame Haywardevo misel, da mora biti ekološka politika radikalna (v nasprotju z golim varstvom okolja, prakso okoljevarstvenikov) in realistična (za razliko od ekologizma). V začetku razvoja v šestdesetih letih 20. stoletja je bilo ideološko ločevanje morda pomembno, sedaj pa se kažejo nove povezave obstoječih političnih ideologij z ekologizmom (npr. z liberalizmom – Wissenburg 1998, s socializmom – Pepper 1993, marksizmom – Barry 1998, feminizmom – Plumwood 1993) (*ibid.*, 10–11). Skozi sedemdeseta in osemdeseta leta 20. stoletja so namreč argumenti zelenih postali bolj vplivni zaradi novih dokazov o učinkih onesnaževanja, zato so se spremenili tudi poudarki zelenih gibanj. Od zahtev po prepoznanju pomembnosti ekoloških problemov so morali preiti k zagotavljanju rešitev, saj se njihova predpostavka, da se bo s širšo družbeno ozaveščenostjo o ekološki krizi spremenila tudi organizacija družbe, ni uresničila. Morali so premisliti svoje strategije in to

---

¹²⁹ O'Riordan (v Dobson 1990/2007, 62–7) ponuja tipologijo štirih politično-institucionalnih odgovorov na ekološko krizo. Prvi zagovarja osnivanje nove svetovne ureditve, saj bi bilo treba za današnje globalne probleme najti globalne rešitve. Možno rešitev bi lahko našli znotraj OZN, kot se je to že nakazalo s konferencami ZN o okolju, vendar majhen izkupiček v smislu učinkovitosti in zavez, ki so ji pripravljene sprejeti države, ne obeta mnogo. Druga možnost je centralizirani avtoritarizem, kjer avtoriteto ponavadi predstavljajo vlade držav. Zavezanost trajnosti zahteva odpovedi, zato bi vlade morale določiti in nadzorovati izpeljavo ukrepov za ublažitev ekološke krize. Predstavnik tega pogleda je npr. Garrett Hardin. Tretji odgovor predstavlja zagovor avtoritarne skupnosti, v kateri institucije nadomestijo druge oblike političnega odločanja, ob tem pa družbene strukture ostanejo hierarhične (primer kitajskih komun). Četrta možnost je osnivanje samozadostnih skupnosti z anarhistično družbeno organizacijo.

je pripeljalo do nekakšnega realizma o liberalni demokraciji, ni več popolnega zavračanja,¹³⁰ temveč je več zanimanja za ekološko politiko znotraj liberalne demokracije; za njeno dopolnjevanje kot nadomeščanje (Doherty in De Geus 1996, 1–3). Barry (1999, 4) zato opredeli zeleno politiko kot tisto, ki vključuje transformacijo namesto opustitev liberalne demokratične države, se bolj osredotoča na zeleno politično teorijo kot na zeleno politično ideologijo, saj se ne strinja z njenimi ekocentričnimi in anarhističnimi tendencami ter na temelju antropocentrizma podpira kolektivno ekološko upravljanje. Pretekli razvoj znotraj zelene politične misli je torej pokazal določeno zrelost zelenih politik, ki jih je določil prehod od kritiziranja obstoječega stanja in zagovarjanja moralnega obrata paradigme k zavzemanju za formuliranje izvedljivih rešitev, politik in institucionalnih sprememb obstoječih družbeno-okoljskih dilem; primer je težavno dešifriranje normativnih in praktičnih posledic ekološke trajnosti (*ibid.*, 6). Med novosti v politični ekologiji tako Dobson (1990/2007, 51) šteje aktualni prispevek francoskih avtorjev,¹³¹ ter rastočo pomembnost okoljske pravičnosti in okoljske demokracije.

Demokracija in trajnost pa sta morda edina univerzalna termina, ki si v mnogočem nasprotujeta (Doherty in De Geus 1996, 3). Vir napetosti, ki vlada med radikalno zeleno opcijo in demokracijo je v nujnosti ciljev prve. Demokracija namreč postavlja dva problema pred zeleni imperativ – čas in prostor. Čas, ker je demokratični politični cikel omejen na obdobje nekaj let, medtem ko ekološka kriza zahteva dolgoročne rešitve, in prostor, ker so ekološki problemi večinoma mednarodnega značaja, medtem ko demokratične strukture temeljijo na nacionalni državi (Dobson 1990/2007, 105–8).

Dobson (1990/2007, 109–13) kljub temu ugotavlja, da je več skupnih točk med ekologizmom in demokracijo, kot se zdi na prvi pogled ob zelenih ciljeh in demokratičnih postopkih. Razpon med posledicami, pred katerimi zeleni svarijo in demokratičnimi postopki ni prevelik – prav tako kot je za zelene pomembna pot do njihovih ciljev,

---

¹³⁰ Doherty in De Geus (1996, 3) kljub temu poudarjata, da se zeleni še vedno ločijo od okoljevarstva zaradi povezave ekoloških tem s širšo spremembo političnega sistema; kljub sprejemanju institucionalne hegemonije liberalne demokracije postavljajo pod vprašaj njene prakse in etiko.

¹³¹ Dobson šteje francoskega filozofa Latourja med zagovornike nove zelene demokracije (in Eckersleyevo ter Wenza), treba pa je poudariti, da lahko tudi Luca Ferrya, ki ga veliko navajam v tem delu diplomske naloge, štejemo med predstavnike tega francoskega novega vala.

predstavlja ključni element demokracije učinkovitost. Včasih pa se demokracija tudi samoomeji, da bi se ohranila in eden od razlogov omejitve je lahko vsekakor zagotovitev ekoloških pogojev (obstoja življenja) za izvrševanje demokracije. Drugi argument, ki zbližuje ekologizem in demokracijo, je nedoločljivost zelenih ciljev, saj zelene vrednosti narave ali trajnosti ni mogoče določiti dokončno in natančno. Tretji argument izhaja iz drugega; česar namreč ne moremo nikoli dokončno izmeriti ali dokazati, je treba ponovno podvreči presoji v rednih časovnih intervalih in to je natančno tisto, kar demokracija zagotavlja. Četrty argument prav tako izhaja iz negotovosti ocene stanja in dokončne rešitve; pot do rešitev je nujno demokratična, saj odprtost sistema zagotavlja odkritje najboljših rešitev. Pri petem argumentu gre za skupno zavzemanje za decentralizirane družbene strukture; zeleni poudarjajo ekonomske koristi lokalne proizvodnje in potrošnje, medtem ko je s stališča participacije decentralizacija bolj demokratična. Zgodovina pa ponuja dva zagovora demokracije – prvi je izpeljan iz praktičnega dokaza onesnaženosti okolja v nekdanjih državah vzhodnega bloka, ki je pokazal, da v avtoritarnih režimih reševanje ekoloških problemov ni nič bolj uspešno; drugi pa izhaja iz tega, da izvor večine zahodnoevropskih zelenih strank najdemo v modelih nove levice in praksi družbenih gibanj v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja. Za končno oceno o združljivosti ekologizma in demokracije pa bi morali proučiti vse možne kombinacije različnih oblik tako ekologizma kot demokracije.

Dobson (1990/2007, 64–7) ugotavlja, da ekologizma ne bi smeli neposredno povezovati s katerokoli politično obliko gibanja ali stranko, kljub temu pa bi lahko ugotovili, da se nekatere oblike političnodružbene organizacije bolje spopadajo z ekološkimi problemi kot druge. Tako naj bi demokracija in omejena tržna ekonomija lažje vodili k ekološki trajnosti, medtem ko avtoritarizmu manjka prost pretok informacij, ki je potreben za učinkovito odločanje in legitimnost. Ferry (1998, 139) zato trdi, da je treba vključiti ekologijo v demokratičen okvir in ponuja »zagovor demokratične ekologije« (*ibid.*, 141). Predlaga (*ibid.*, 149–56) izdelavo nove teorije o dolžnostih do narave, saj dvoumnost narave, mešanica surove materije in idej, ki so bližje kulturi¹³² človeka (svoboda, lepota,

---

¹³² Ferry (1998, 145–9) opredeljuje svet po francoski revoluciji kot dvojni prelom sveta s religijo; prvi je bil rojstvo laičnosti (za demokratičen svet je značilno, da norme, načela in vrednote ne koreninijo več v teologiji), drugi pa je precej mlajši – gre za padec komunizma, kjer so tako liberalci kot socialni demokrati

smotrnost), presega meje intervencionizma znanosti in zahteva visoko spoštovanje. Prebujeni ekološki čut, ki se v industrializiranih deželah kaže v skrbi za okolje oz. v izogibanju slabši kakovosti življenja, odseva novo etiko avtentičnosti,¹³³ ki zagovarja, tako kot nekoč, drugačno življenje, a način izražanja ni več revolucionaren. Ekologija v demokraciji nudi možnost spremembe brez nasilja, se vključuje na trg, prilagaja novim zahtevam potrošnikov in kot reformistična sila predstavlja le skupino pritiska. Tako ekologija resda izraža občutek skrbi za okolje, ki je skupen veliki večini ljudi, ni pa zato edina poklicana za oblast. Če naj bo ekologija demokratična, se bo mogla odpovedati veliki politiki, oblikovanju v stranko kot ločena politična sila. Podobno Latour (v Dobson 1990/2007, 50–1) zagovarja opustitev narave v zeleni politiki in se zavzema za novo razdelitev moči in vpliva, saj se interesi naravnega in človeškega sveta določajo na podlagi odmevnosti – obstajajo namreč glasnejši zagovorniki interesov, npr. kitov (v okviru kampanje *Save the Whale*), kot ekonomsko šibkejših v človeški družbi, kar ponuja osnovo za alternativno politiko, ki predstavlja premik k demokratični vključitvi narave v človeški svet. Latour (2004, 226–8) predlaga sprejetje nove ustave in nadaljevanje iskanja novih institucij javnega življenja. Morali bi poskusiti končati zmedo na področju znanosti, enostavno izključiti naravo iz politike, saj je obenem polna bistva in brez pravega pomena ter raziskovati javne institucije in terminologijo demokracije.

Vključiti naravni svet v politiko pa je bil poleg zaščite in varstva okolja vedno končni cilj ekološkega gibanja. Edini primeren način za vključitev nečloveškega sveta v politični sistem predstavlja preseči stare delitve med naravo in družbo (Latour 2004, 226). Novost povezave demokracije kot oblike politično-družbene organizacije z ekologi izhaja tako iz ponovne določitve demokratične skupnosti, ki vključuje neživo naravo in prihodnje generacije, ki jih bo onesnaževanje okolja še najbolj prizadelo, ter zahteva transnacionalno raven analize (Doherty in De Geus 1996, 3–7). Zato zelena demokracija prinaša tudi

---

izgubili nasprotnika in zaveznika. Vprašanje smisla se tako danes ne zastavlja več kolektivno znotraj laičnega sveta, temveč se je iz sfere religije in politike umaknilo v sfero etike in kulture.

¹³³ Etiko avtentičnosti, ki se je pojavila vzporedno s pojavom družbenih gibanj konec šestdesetih let 20. stoletja, določa zavrnitev hierarhije in zagovor pravice do drugačnosti, ki je v bistvu zelo demokratična ideja. V ta okvir sodijo tako gibanja homoseksualcev kot tista za seksualno osvoboditev; norma in dolžnost je postala maksima *be yourself*. Prav ta ideal uresničiti samega sebe, pri čemer ni zunanjih zakonov ali standardov, ki bi jih bilo treba doseči, vsebuje tudi skrb za okolje – povezuje se namreč z željo vsakega posameznika, da se telesno in duhovno izpopolni (Ferry 1998, 154).

problem – kako vključiti te nove volilce v politični sistem, saj prizadeti (poleg prihodnjih generacij in nečloveškega sveta tudi oddaljene države), ne morejo biti zlahka vključeni v tradicionalne strukture demokracije (Dobson 1990/2007, 113). Izziv je najti nove pristope k političnem odločanju, ki bi bili demokratični in hkrati zadosti dolgoročni, da bi upoštevali potrebe in pravice prihodnjih generacij; ki bi promovirali globalno perspektivo brez zanemarjanja lokalne avtonomije; ki bi zagotavljali skrb za okolje brez onemogočanja ekonomije in obratno; ki bi vključevali načela pravičnosti – na kratko, potrebovali bi novo, trajnostno politiko trajnosti (Keil in dr. 1998, 12–13). Vprašanje načina razširitve demokracije pa ostaja neodgovorjeno (Dobson 1990/2007, 113).

Ferry (1998, 145–9) zagovarja, da demokratičen sistem kot prostor notranje kritike lahko ponudi prostor za neprenehno premišljanje delovanja, saj je napredek neskončen proces. Dobson (1990/2007, 115) ugotavlja, da je prav glavno prepričanje v ozadju politične aktivnosti zelenih, da sta liberalna demokracija in z njo povezana ekonomska struktura zadosti odprti, da nudita zelenim možnosti za doseg svojih ciljev. Liberalna demokracija je politična oblika, ki služi kapitalizmu, zato je nevarno slepilo vera v to, da lahko služi tudi kritiki kapitalizma, ko naj bi dosegla zadostno raven avtonomije (Žižek 2007, 103). Politični sistem je odprt, tolerant, pripravljen sprejeti in poslušati zahteve kogarkoli, hkrati pa prav z odprtostjo onemogoča politično moč zahtev – ta se izgubi v procesu pogajanj (*ibid.*, 108). Konsenz o demokratični obliki pomeni sprejetje liberalizma,¹³⁴ kar naredi vsako teorijo o drugačni družbenopolitični obliki nesprejemljivo. Kritika je namreč dopustna tako dolgo, dokler ne postavlja resno pod vprašaj ta konsenz in ima širše posledice; sprejemljivo je vse, razen radikalizma. Znanstvena objektivnost pomeni prav to obvezo spoštovanja obstoječega konsenza, saj je drugače podvržena kritiki o pretirani nagnjenosti k ideologijam preteklosti (*ibid.*, 96–7), tako so tudi akcije bojkota tistih proizvajalcev, ki ne spoštujejo ekoloških standardov, sprejete le do določene meje (*ibid.*, 99–100). Ferry (1998, 145–9) pa ugotavlja, da je reformizem pravzaprav edini, ki je združljiv z demokratično zavrnitvijo dogmatizma in ponuja obenem pot neskončnega izpopolnjevanja človeka. Zeleno gibanje se zato sedaj bolj zanima za doseganje vmesnih

---

¹³⁴ A ne bi smeli zamenjevati elementov, ki niso liberalni, s tistimi protidemokratičnimi; individualizem, ki ga predpostavlja liberalizem je namreč lahko vir napetosti z enoto družbe, ki jo predpostavlja ekologizem (Dobson 1990/2007, 106).

sprememb politike in je tudi bolj praktično usmerjeno (Doherty in De Geus 1996, 1–3). Poleg tega so se vprašanja okolja prenesla v skoraj vsako stranko in tudi to se lahko šteje kot uspeh zelenega gibanja (Galić 2002, 9–10). Že Irvine in Ponton (1988, 139) sta ugotavljala, da zelena sprememba ne bo predstavljala nek revolucionaren obrat, temveč proces majhnih sprememb življenjskih slogov, ki ga mora obenem spremljati tudi proces institucionalnih sprememb. Tudi Beck (1995, 12–3) ugotavlja, da mora ekološka revolucija skozi odločitve in dejanja posameznikov ter v drugih majhnih korakih izgraditi ekološko razširitev demokracije. Odgovor na glavno vprašanje, kako postaviti industrijski svet in vladajočo paradigmo pod vprašaj, je tako večinoma v majhnih zelenih spremembah, ki se štejejo tudi kot glavni dosežek ekologizma v njegovih treh desetletjih delovanja. Ostaja nejasno, ali bo to dovolj za trajnostno prihodnost (Dobson 1990/2007, 202).

2.6 Politična ekologija v odnosu do znanosti

Vera v napredek je vodila industrijsko družbo in ostala vodilna misel razvoja družbe vse do sedemdesetih let 20. stoletja.¹³⁵ V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pa je družbeni konsenz o napreku začel pojenjati, saj je temeljil na predpostavkah, ki so se izkazale za problematične – enačenje tehničnega napredka z družbenim in neproblematičnost učinkov tehnološkega razvoja, negativne so le družbene posledice, nosilci konsenza pa tehnološkega razvoja niso postavljali pod vprašaj. Kljub jasnim problemom kapitalističnega razvoja in osamljenim kritikam ideje napredka, se je ta ideja napredka ohranjala do sredine osemdesetih let 20. stoletja tudi v politični levici, danes pa izguba vere v napredek postaja del širše zavesti javnosti zaradi rastočih nevarnosti in negativnih izkušenj. Kljub izgubi te vere v razvoj pa se paradoksalno nič ne spremeni, saj tehnološka transformacija poteka skozi trg in ne skozi odločevalske procese, kot bi predvsem rizična tehnologija morala preiti. Politika prek zakonodaje blaži nezaželene učinke rizičnih tehnologij, ne sega pa na področje proizvodnje novih tehnologij. Tako je industriji prepuščena moč odločanja o tehnološkem razvoju, država pa mora odločitve legitimirati v demokratičnem procesu in

---

¹³⁵ Prvo bolj radikalno kritiko te vere v razvoj je Walter Benjamin pred drugo svetovno vojno osnoval prek združitve ekološke in mirovniške teme v protestu proti tehnologiji in takratnemu modelu napredka. Kritike razvoja pa lahko najdemo tudi prej, že v romantični tradiciji 19. stoletja, ki je preko kritike industrializacije iskala vrnitev v prvobitnost in povzdigovala kulturo ter moralne in verske vrednote (Lukšič 1999, 75–6).

blažiti stranske učinke (Lukšič 1999, 75–85). Moderni znanstveniki namreč sledijo v 16. stoletju ustanovljeni pravici do akademske svobode, po kateri lahko proučevanje vodi v neskončnost ne glede na družbene posledice. Znanost naj bi bila vrednotno neopredeljena in objektivna, način uporabe njenih proizvodov pa je stvar družbe, pa tudi sposobnost znanosti proizvajati dobrine, s kateri človeštvo postane bolj zdravo in bogato, je upravičilo znanstveno raziskovanje. Ko pa so bili učinki znanstvenih spoznanj vedno širši, se je tudi več poudarjalo moralno odgovornost znanstvenikov. V času med obema vojnama je koncept objektivne znanosti postal moralno sporen zaradi nemške izkušnje, v kateri so bili znanstveniki podprti le, če so njihovi izsledki služili politiki tretjega rajha. Totalitarizem je zahteval uporabno znanost, obet totalne vojne je grozil s prenosom izsledkov znanosti v uničujočo uporabo. A četudi sprejmemo objektivnost znanstvenih metod, so vprašanja, ki si jih znanstveniki postavljajo, pod vplivom tistih, ki jih plačujejo oz. družbene realnosti. Razlogi za to so trije – vzgojni vplivi znanstvene metodologije, vplivi specializacije na znanstvenike in industrializacija znanosti.¹³⁶ V zgodnjih sedemdesetih letih 20. stoletja so ekološki problemi pokazali, da znanost kot podjetje ni več primerna (Young 1990, 77–92).

Že Naess (1973, 8) je opredelil ekologijo kot »omejeno znanost, ki uporablja znanstvene metode«, zato je gibanje raje poimenoval ekofilozofsko kot ekološko. Tako Young (1990, 77) ugotavlja, da je bilo ekološko gibanje sprva vzeto kot nasprotnik znanosti in tehnologije ter trdi, da znanost sama po sebi ni zaskrbljujoča, temveč je problematična smer, v katero vodijo znanstvene raziskave. Tudi Mol in Spaargaren (1994, 211) zagovarjata, da lahko prav znanost pripomore k širitvi vpliva ekološkega gibanja, saj ta dobiva moč iz znanstvene analize, hkrati pa znanost igra ključno vlogo pri prehodu k čistejšim tehnologijam. Trdita (*ibid.*, 204–7), da se prvi val skrbi za okolje (iz začetka sedemdesetih let 20. stoletja) močno razlikuje od drugega vala (s konca osemdesetih let prejšnjega stoletja), zaradi

---

¹³⁶ Znanost je od petdesetih let 20. stoletja dalje organizirana tako, da družbeno pogojuje znanstvenike. Učbeniki ostajajo z izboljšavami v veljavi cele generacije, kar ustvarja vtis, da je zgodovina neprekinjen tok izboljšav in ne rezultat tekmovanja ter zmage tistih, ki uspejo dobiti finančna sredstva za svoje raziskave in tistih, ki poberejo zasluge običajno timskega dela raziskovalnih skupin. Specializacija je posledica razširitve znanja, delno pa tudi posledica tekmujočih raziskovalcev znotraj disciplin, da ustvarijo nekaj originalnega, kar seveda zahteva raziskovanje vedno manjših delov določenega področja. To ima lahko za namen le potrditev sposobnosti raziskovalca, medtem ko so uporabni rezultati bolj posledica naključja. Tretji razlog konzervativnosti načel znanosti pa leži v industrializaciji znanosti. Danes znanstveniki dejujejo v velikih in hierarhično organiziranih skupinah, kjer je ločitev dela velika, kar vodi v visoko učinkovitost, hkrati pa onemogoča fleksibilnost in radikalno kritiko (Young 1990, 73–8).

neprimernosti uporabe teorij in modelov, ki so v prvi fazi povzročili skrb (k čemur štejeta poročilo Meje rasti) in drugačne dimenzije ekološkega tveganja. Medtem ko je bilo v sedemdesetih letih 20. stoletja ekološko gibanje na obrobju, so po tem prvem valu ekološka vprašanja prišla v ospredje na političnem, ekonomskem in družbenem prizorišču, ekološki interesi so se tudi institucionalizirali. V poznih osemdesetih letih 20. stoletja, ko se je ekološka zavesti razširila po celem svetu tudi s podporo Brundtlandinega poročila, se je ekoalarmizem ločil od pesimizma in negativno usmerjene akcije, poleg tega pa se je spremenil tudi institucionalni okvir, ki je dal ekološkim problemom nov status. Teoretičen koncept za analizo tega spreminjanja osrednjih institucij družbe za odgovor na ekološke probleme je ekološka modernizacija, pri čemer gre za ekonomizacijo ekologije z npr. vpeljavo ekoloških davkov, ekonomske stimulacije za čistejšo proizvodnjo in drugo, kjer tehnologija omogoča prehod v ekološko rekonstrukcijo institucij sodobne družbe. Ekološka modernizacija torej vidi sodobno tehnologijo kot pomemben prispevek k ekološkemu obratu, medtem ko Beckova družba tveganja zaznava znanost in tehnologijo kot negativno in dvomi v njuno obvladovanje ekoloških problemov.¹³⁷ Ekološko gibanje tako ni izkazalo enotnega stališča do vloge znanosti.

Politična ekologija oz. ekologizem pa je edina politična ideologija, katere ime izvira iz znanosti in katere načela tvorijo del zelene kritike industrializma. Nobena druga ideologija, z izjemo nekaterih smeri v socializmu in anarhizmu, ne postavlja pod vprašaj industrializma, njegovih predpostavk in proizvodnih ciljev, pri čemer pa zelena kritika temelji na dveh predpostavkah – netrajnosti industrijskih družb in kritiki antropocentrizma kot glavnega vzroka za to (Dobson 1993, 222–4). Racionalnost in empirična znanost tako igrata danes ključno vlogo v ekologizmu, izvor tega pa najdemo v 19. stoletju tako v teoriji Thomasa Malthusa kot v Darwinovi teoriji evolucije (Dobson 1993, 216–7). V 19. stoletju je bila biologija kot naravoslovna znanost zaradi svojih metod šteta za večvredno nasproti družbenim znanostim, zato je Malthusova teorija pomembna s stališča proučitve vplivov ekoloških sprememb in kot poskus znanstvene utemeljitve družbene teorije. Darwinova teorija pa ni samo pretrgala pojmovanje človeške zgodovine, kot je ta opisana v Bibliji,

---

¹³⁷ Bistveni del Beckove družbe tveganja sestavlja analiza družbene vloge tehnologije in znanosti, a analiza ne ponuja hkrati tudi zadostnih alternativ. Poleg tega Beckova kritika znanosti išče vzroke za ekološke probleme v naravi znanosti in tehnologije, ne pa v družbi, v kateri sta se razvili (Mol in Spaargaren 1994, 9–10).

temveč je služila tudi kot dokaz pri spodbijanju umetne delitve človeka od ostalih vrst in narave (Barry 2002, 60–1). Zdi se, da je napredek naravoslovja omogočil utemeljitev etike na izmerljivih, realnih temeljih; evolucijska teorija in genetika naj bi ponudili odgovor o pravi naravi človeštva, kvantna mehanika naj bi utemeljila možnost svobode, ekologija pa pojem odgovornosti. Obenem pa obstaja tudi druga plat – človekov moralni napredek ne sledi napredku tehnike in znanosti. Prav tako kot novo znanje omogoča drugačno utemeljitev etike tudi ta nova znanja zahtevajo etično presojo (Omladič 1998, 163). Zelena politična misel bi morala priznati, da je človeško znanje omejeno, da znanje zahteva moralne omejitve in da iz znanja kot vira moči, izhaja odgovornost. Zavedanje in izrecno priznanje omejitev bi odvrnila od arogantnega antropocentrizma in prehitrega sklepanja, da lahko tehnologija reši vse ekološke probleme sveta (Barry 1999, 251).¹³⁸

Politična ekologija nasprotuje mehanicističnim, pretirano analitičnim oblikam znanosti in se zavzema za holistični pogled v znanosti. Ne glede na to se zaveda odvisnosti od znanstvenih spoznanj, saj so jo v preteklih desetletjih ravno te podpirale pri širjenju idej (Galić 2002, 8). Prepoznavna pomembna vloga, ki jo je znanost igrala v njenem razvoju, saj so znanstveno osnovana stališča namreč ravno novost, ki jo prinaša zelena politična perspektiva kot prvi politični pogled na temelju moderne znanosti (Barry 1999, 251). Po drugi strani pa Bramwell (1994, 16) opaza novo obliko znanosti, na kateri temelji zeleno gibanje: holistično znanost. Tako Pepper (1996, 240) opaza, da je odnos radikalno zelenih do znanosti dvoumen – po eni strani sprejemajo ekologijo kot znanost, ki je dokazala tesno povezanost človeka z ostalim svetom, po drugi strani pa se radikalno zeleni zavzemajo za prepoznanje intuitivnega znanja o svetu kot legitimnega vira znanstvenega spoznanja. Znanost pa ne ponuja objektivnih pogledov na naravo ali človeka, ne nekih nedvoumih dejstev o ekoloških problemih (*ibid.*, 291). Young (1990, 92) ugotavlja, da je prišlo do prepoznanja, da bo rešitev ekoloških problemov tako politična kot tehnična. Tehnologija lahko ponudi le zdravljenje simptomov, potrebna pa je moralna in politična diagnoza stanja.

---

¹³⁸ V sedemdesetih so bili ljudje namreč optimistični – verjeli so v znanost in tehnologijo, da bosta zagotovili rešitev ekoloških problemov, ki bo le v novi, ekološko primernejši tehnologiji. Velik korak je bila uveljavitev spoznanja, da bodo problemi lahko rešeni le skozi skupne projekte raziskovalcev. To se je uveljavilo v celem svetu v sedemdesetih letih, kar najbolje prikaže val interdisciplinarnih raziskav, kot je bila *Blueprint for survival* in razvoj okoljskih znanosti (*Environmental Science*), ki so se kasneje preimenovali v okoljske vede (*Environmental Studies*) ter oznanjale prepoznanje, da ekološki problemi niso le tehnološko in znanstveno rešljiv primer, temveč kažejo na globlje probleme v strukturi (Young 1990, 88–92).

2.7 Kritika politične ekologije

Latour (2004, 20–2) dobro povzema kritiko politične ekologije, kot že delno nakazane skozi zaključke preteklih poglavij. Prvič, politična ekologija trdi, da se ukvarja z naravo, a se ukvarja z nesporazumi, ki vladajo okoli termina narava in vedno predvidevajo človeško delovanje. Medtem pa se politična ekologija ukvarja z združbo bitij, kjer je popolnoma odveč govoriti o nečloveški in nezgodovinski naravi, treba pa je razširiti meje narave in prerazporediti akterje v naravi. Drugič, politična ekologija zagovarja zaščito narave pred človeštvom, tudi s tem pa prispeva k vključevanju človeka v naravo, z vedno bolj napadalnimi in zasvojevalnimi znanstvenimi pristopi. Medtem pa politična ekologija ni nikoli želela zaščititi narave, temveč išče svoj način vključitve, ki bi bil bolj popoln in prepleten z raznolikostjo narave. Tretjič, politična ekologija trdi, da naj bi ščitila naravo zaradi nje same, a je naloga vseeno izpeljana s strani ljudi in zaradi skrbi za človekovo dobrobit, zaradi užitka ali čiste vesti maloštevilne in skrbno izbrane manjšine; premožnih, izobraženih in belopolnih prebivalcev ZDA. Politična ekologija je popolnoma nesposobna določiti splošno in skupno dobro nečloveškega sveta, zato ni nikdar želela služiti naravi zaradi nje same, vseeno pa je stremela k več kot več kot le zaščititi narave skozi začasno razveljavljanje domnev o najvišjem dobrem človeškega in nečloveškega sveta ter tistih o najboljših možnih poteh in ciljih. Četrto, politična ekologija skuša proučevati sistem skozi zakone znanosti, vendar ob vsakem večjem poskusu predvidevanja zadane ob znanstveno polemiko, v kateri znanstveniki ne zmorejo doseči dogovora. Različna stališča raziskovalcev pa obenem politični ekologiji omogočajo več maneverskega prostora. Medtem ko želi najti in postaviti v hierarhijo znanstvene modele, jo ti sklopi vedno znova presenetijo v svojih reakcijah, časovnih napovedih in obsegu. Ker ni mogoče razumeti vseh vzajemnih reakcij v svetu, tudi ni mogoča gotovost v znanosti. Šestič, politična ekologija se trudi zavzeti holističen pogled, a pozornost lahko pritegne in s tem doseže vpliv le z opozarjanjem ter osredotočanjem na posamezne dogodke, prostore ali živalske vrste. Politična ekologija ne zmore zajeti celoten niz vseh lokalnih akcij v hierarhičen program in ni niti nikdar želela tako, saj jo ravno zanemarjanje celote rešuje v boju za celoto, na ta način povezuje in pritegne, vsak majhen korak pa postane mejnik. Politična ekologija

ugotavlja, da njena moč narašča ter da zavzema vodilni položaj v politiki prihodnosti, a je povsod po svetu šibko zastopana, celo v najboljšem primeru predstavlja le podporno silo na političnem prizorišču. Politična ekologija je ostala v manjšini do sedaj, saj ni v popolnosti razvila ne svoje politike, ne svoje ekologije. Zaradi govora o naravi, sistemski celoti, svetu brez ljudi in nezmotljivi znanosti je postala marginalizirana, medtem ko bi jo lahko razširjanje posameznih dobrih praks pripeljal do politične zrelosti, če bi uspeli doumeti njihov širši pomen.

Sklep

Termin ekologija se danes uporablja široko in laično. Pomeni zbir osebnih prepričanj, nazorov in tudi marketinških prijemov. Ekologija kot znanost pa je konec 19. stoletja izšla iz biologije in se namenila proučevati odnose človeka z okoljem. Skozi zgodovinski razvoj je spričo širine področja proučevanja vključevala vedno nove vede in uporabljala različne metode proučevanja, od ekosistemskih do holističnih in od kvantitativnih do kvalitativnih. Mnogi misleci tako kritizirajo razširitev ekologije kot neznanstvene ali po drugi strani, krivijo ekologijo kot znanost za ekološke probleme, saj so ti ravno posledica družbenega in ekonomskega razvoja. Kljub temu pa se prepoznava prispevek, ki ga ponuja ekologija kot naravoslovna znanost v obliki jasno predstavljenih ugotovitev za znanstveno osnovanje zelenih zahtev. A ekologija kot taka ne ponuja neposrednih rešitev ekoloških problemov in napotkov za politično delovanje. Zamejujejo jo omejitve družbe in manevrski prostor, ki ga dopuščajo znanstvene ocene posledic ekoloških problemov ter možnosti prilagoditve nanje. Ker pa vsa znanstvena spoznanja predstavljajo le trenutno veljavno znanje, iz negotovosti znanstvenih ugotovitev izhaja potreba po razširitvi ekologije kot naravoslovne znanosti in vključitvi v njeno področje proučevanja tudi drugih ved, da bi se dosegli cilji zelenih.

Eno od združitvev ekologije z družbenimi vedami predstavlja politična ekologija. Za disciplino politične ekologije ni enotne definicije področja proučevanja in dogovora o temeljnem izhodišču ni mogoče zaslediti. Sprva je področje med fizično in humano ekologijo zavzela geografija kot tista veda, ki se primarno ukvarja s človekovim okoljem. Spričo razmaha zelene filozofije, razvoja ekoloških gibanj in osnovanja zelene politike pa je področje pridobilo širino ideologije. Reševanje ekoloških problemov namreč zahteva prispevke različnih disciplin, saj so politični, družbeni in ekonomski vzroki mnogovrstni; zahtevajo osnovanje drugačne etike človekovega odnosa z okoljem in proučitev načrtov o alternativnih, trajnostnih oblikah politične organizacije. Tako danes vsi različni odgovori na ekološko krizo, skupaj z njenim zanikanjem, predstavljajo politično ekologijo oz. ideologijo ekologizma. Ukvarja se s človekovim odnosom do narave in osnovanjem celostne ekološke etike, zadeva ekološka gibanja in politične odraze zelene ideologije, od navodil za spremembo načina življenja posameznikov do ustanovitve zelenih strank in

skupin pritiska; dotika se raznovrstnih področij politike – revščine, človekovih pravic, ekonomije in mednarodnih odnosov, saj ima vse, kar se zgodi na teh področjih, vpliv na okolje in obratno. Skozi razvoj je ideološkost politične ekologije zamenjalo zavzemanje začasne rešitve ekoloških problemov, nasprotovanje sistemu je nadomestilo iskanje načinov delovanja v smeri zelene preobrazbe znotraj sistema.

Poziv k novi ekološki etiki je bil upravičen kot zahteva po spremembi središča zanimanja in dvoma, da sistem prepričanj, ki je privedel v ekološko krizo, ne zagotavlja zadovoljivega okvirja, v katerega lahko postavimo skrb za okolje in rešimo probleme, ki jih je ta način razmišljanja povzročil. Zelena kritika družbe tako delno izhaja iz romantične kritike razsvetljenstva, a nadaljuje projekt v smeri razširitve etične skupnosti, da bi ta vključila kar najširši sklop živega in neživega sveta. Prvo razširitev etike na živali in neživi svet ter osnovanje celostne ekološke etike, ki bi presegla antropocentrizem, je že pred pojavom prve ekološke krize v šestdesetih letih 20. stoletja zasnoval Aldo Leopold, nadaljeval in razširil pa Arne Naess ter populariziral globljo ekologijo s filozofskimi temelji v sedemdesetih letih 20. stoletja. Kasneje so se poskusi osnovanja ekofilozofije vrnili k antropocentrizmu, a socialna ekologija, ekofeminizem in postmoderne kritike netrajnostne zasnove sveta delijo isti, glavni in neizkoreninjeni problem zelene filozofije, ki je v njeni pomanjkljivi razlagi poti prenosa etičnih načel v prakso oz. osnovanja jasnih rešitev za vsakdanje ekološke probleme in navodil za zeleno politiko in prakso zelenega gibanja.

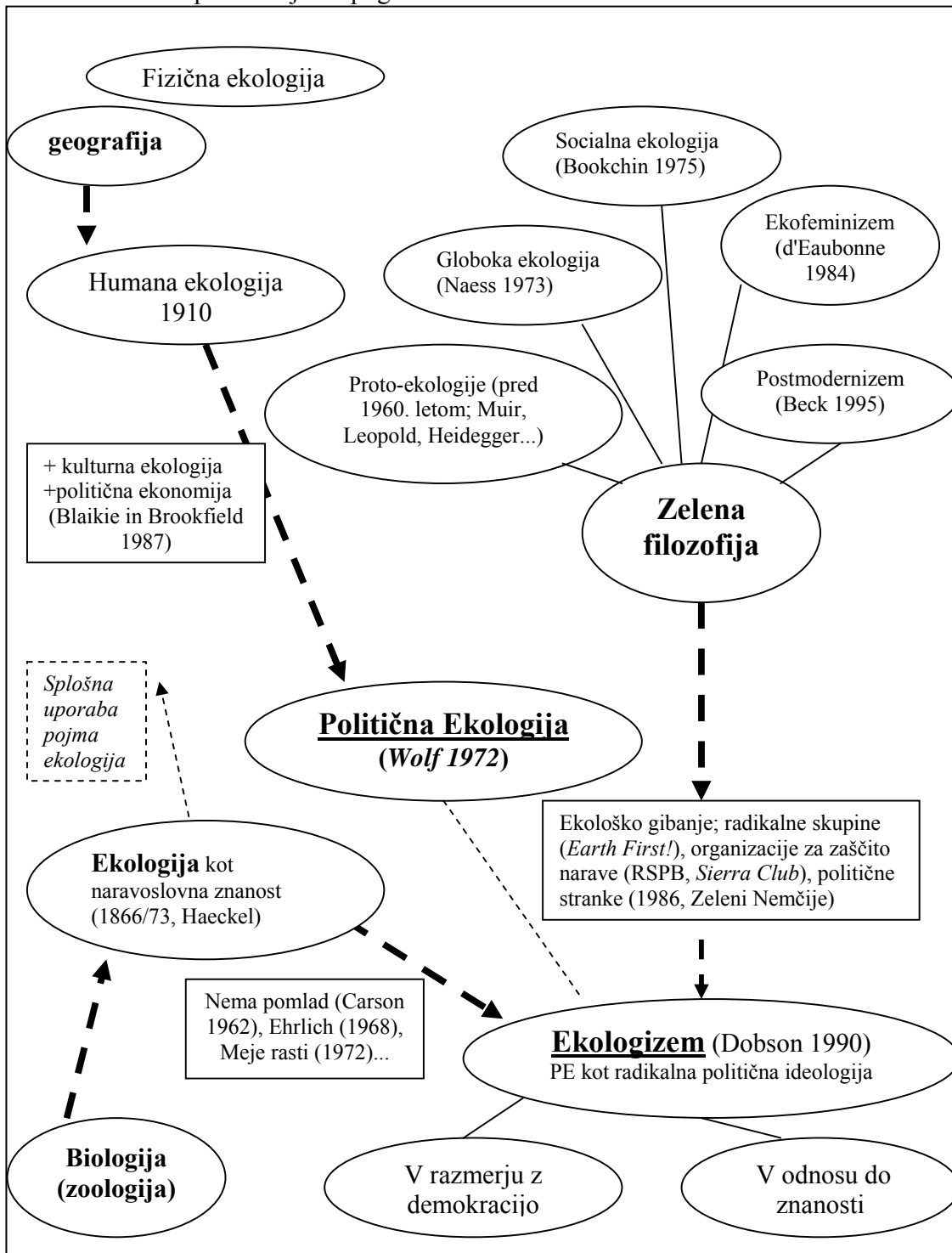
S pojavom širšega zelenega gibanja in političnih strank v poznih šestdesetih letih 20. stoletja je namreč politična ekologija postala svetovna ideologija in presegla okoljevarstvo, ki se zavzema za zaščito okolja brez globljih družbenih sprememb. Ekološko gibanje je sprva izšlo iz zaskrbljenosti širše javnosti zaradi posameznih ekoloških problemov ter s pojavom globalnih in bolj nedoločljivih problemov okolja usahnilo kot gibanje, hkrati pa preraslo v politične stranke in širše organizacije. Zelena politika je prvič resno nastopila na političnem prizorišču v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, hkrati pa na svetovni ravni od takrat naprej ni pridobila zadostne družbene podpore za preoblikovanje družbe. Gibanje zelenih je bilo vzeto kot tisto, ki prinaša popolnoma nov pogled na svet, ki ponuja novo 'politiko življenja', ki je različna od vsega do sedaj odkritega. Hkrati pa so politična

prepričanja zelenih povzemala mnogo tradicionalnih tem tako leve kot desne ter se tako neuspešno predstavljala kot nova pot. Institucionalizacija zelenega gibanja v politične stranke je nujno zajemala tudi določeno izgubo radikalnosti, problemi zelenih pa so bili tudi notranji razkoli okoli organizacije in načelnih vprašanj političnega programa načinov reševanja ekoloških problemov. Poleg tega, da ni uspešno ločila svoje politike od politične leve in desne, ni ponudila uspešnih rešitev in se v prvih poskusih osnovanja drugačnih političnih strank celo izgubila v notranjih bojih, pa je lahko šteti kot uspeh zelenih prenos splošnega zanimanja javnosti za okolje na politično agendo. Skrb za zaščito okolja je postala vključena v programe vseh političnih strank, tako da se zdi, da potrebe po pravi zeleni politiki ni več. Družbena zasnova namreč ponuja reformizem kot edino možno rešitev, prave alternative kapitalističnemu sistemu pa ni.

Sprejema političnih odločitev ni več smiselno postavljati izključno v politični sistem, saj se odločitve prilagajajo javnemu mnenju in so pod vplivom masovnih medijev, spreminjajo se z razvojem novih tehnologij ter zaradi odločitev sodišč. Koncept politike je tako postal nejasen, zato bi ga bilo treba ponovno opredeliti in vključiti vsa področja, ki nanjo vplivajo – ekonomijo, medije, znanost, sodišča, družbena gibanja. Tudi oblike zelenega aktivizma, ki jih vključuje ekologizem, od vsakdanjih praks kupovanja ekoloških proizvodov do radikalnih oblik protesta, vplivajo na spremembo političnih prioritet. Tako politika ni več edini ali celo osrednji prostor odločanja o družbeni prihodnosti, temveč je to demokracija kot ideja vladavine ljudstva. Demokracija kot današnja politična zasnova pa v mnogočem postavlja omejitve zelenim ciljem in razvoju v trajnostno družbo, zato politična ekologija zagovarja drugačne oblike družbenega sistema ali pa si prizadeva za nove načine razširitve demokracije, da bi ta vključevala vse prizadete v ekološki krizi ter prek tega zagotovila rešitve ekološke krize. Konsenza o najboljši politični ureditvi ali načinu izgraditve ekološke razširitve demokracije še ni, zato edino pot predstavljajo majhne spremembe posameznih praks, kar predstavlja tudi najboljšo možno rešitev v danih okoliščinah in odgovor na mnoga vprašanja varstva okolja.

Shema 1: Sinteza predstavljenih pogledov

Literatura

1. Autischer, Wilhelm in Gerhard Liska. 1997. Prispevek k razpravi: Ekologija – razsežnosti pojma. *Časopis za kritiko znanosti* XXV (182): 243–246.
2. Barry, John. 1999. *Rethinking Green Politics: nature, Virtue and Progress*. London, New Delhi in Thousand Oaks: SAGE Publications.

--- 2002. *Environment and social theory*. London in New York: Routledge.
3. Barry, John in E. Gene Frankland, ur. 2002. *International encyclopedia of environmental politics*. London in New York: Routledge.
4. Beck, Ulrich. 1995. *Ecological Enlightenment: Essays on the Politics of the Risk Society*. New Jersey: Humanities Press.
5. Becker, Egon in Thomas Jahn. 1998. Growth or development? V *Political ecology global and local*, ur. Roger Keil, David V. J. Bell, Peter Penz in Leesa Fawcett, 68–83. London in New York: Routledge.

--- 2005. *Societal Relations to Nature. Outline of a Critical Theory in the ecological crisis*. Dostopno prek: http://www.isoe.de/ftp/darmstadttext_engl.pdf (21. november 2008).
6. Benton, Lisa M. in John Rennie Short. 1999. *Environmental discourse and practice*. Oxford in Malden: Blackwell Publishers.
7. Birnie, Patricia W. in Alan E. Boyle. 2002. *International law and the environment*. Druga izdaja. Oxford in New York: Oxford University Press.

8. Biro, Andrew. 2005. *Denaturalizing Ecological Politics: Alienation from Nature from Rousseau to the Frankfurt School and Beyond*. Toronto, Buffalo in London: University of Toronto Press.
9. Biškup, Marijan. 1991. Ekološki problemi u dokumentima crvenog učiteljstva. V *Ekologija: Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*, ur. Valentin Pozaić, 127–46. Zagreb: Filozofsko-teološki institut DI.
10. Blaikie, Piers M. in Harold Brookfield. 1987. *Land degradation and society*. London in New York: Methuen. Dostopno prek: <http://www.esnips.com/doc/d7c1375d-b291-43d8-a6d5-598c08c13213/Blaikie-Brookfield.Land-degradation> (18. november 2008).
11. Božič, Ana. 2008. *Svetovni dan zdravja*. Dostopno prek: https://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1554 (4. april 2008).
12. Bramwell, Anna. 1994. *The Fading of the Greens: The decline of Environmental Politics in the West*. London in New Haven: Yale University Press.
13. Brundtland, Gro Harlem. 1987. Chairman's Foreword. V *Our Common Future*, WCED, ix–xv. Oxford in New York: Oxford University Press.
14. Bučar, Bojko, Zlatko Šabič in Milan Brglez v sodelovanju z Moniko Kalin-Golob. 2000/2002. *Navodila za pisanje: seminarske naloge in diplomska dela*. Druga izdaja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. Carter, Neil. 2001. *The politics of the environment: ideas, activism, policy*. Cambridge itn.: Cambridge University Press. Dostopno prek: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/2001035638.pdf> (25. maj 2008).

16. Chasek, Pamela S., ur. 2000. *The global environment in the twenty-first century: Prospects for international cooperation*. Tokyo, New York in Paris: United Nations University Press.
17. Connelly, James in Graham Smith. 1999. *Politics and the Environment: From theory to practice*. London in New York: Routledge.
18. Devall, Bill. 1988. *Simple in means, rich in ends: Practicing Deep Ecology*. Salt Lake City: Peregrine Smith Books.
19. Dobson, Andrew. 1990/2003. *Green Political Thought*. Tretja izdaja. London in New York: Routledge.

--- 1990/2007. *Green Political Thought*. Četrta izdaja. London in New York: Routledge.

--- 1993. Ecologism. V *Contemporary Political Ideologies*, ur. Roger Eatwell in Anthony Wright, 216–238. London: Pinter Publishers.

--- 2002. Environmentalism and ecologism. V *International encyclopedia of environmental politics*, ur. John Barry in E. Gene Frankland, 184–7. London in New York: Routledge.
20. Doherty, Brian. 2007. Environmental Movements. V *The politics of the environment: A survey*, ur. Chukwumerije Okereke, 71–86. London in New York: Routledge.
21. Doherty, Brian in Marius De Geus, ur. 1996. *Democracy and green political thought: Sustainability, rights and citizenship*. London in New York: Routledge.

22. Dolinar, Ksenija in Seta Knop, ur. 1973/2000. *Leksikon Cankarjeve založbe*. Tretja izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba.
23. Dryzek, John S. in David Schlosberg, ur. 1998/2005. *Debating the Earth: The Environmental Politics Reader*. Druga izdaja. Oxford in New York: Oxford University Press.
24. Earth First!. 2008. *Action Update: October 2008*. Dostopno prek: http://www.earthfirst.org.uk/efau/actionupdate_oct08.pdf (22. november 2008).
25. Eckersley, Robyn. 2002. Eco-centrism. V *International encyclopedia of environmental politics*, ur. John Barry in E. Gene Frankland, 142–4. London in New York: Routledge.
26. Enzensberger, Hans Magnus. 1985. H kritiki politične ekologije. V *Pasti razvoja: ekološke študije*, ur. Andrej Kirn, 98–142. Ljubljana: Komunist.
27. European Green Party. 2008a. *History*. Dostopno prek: <http://www.europeangreens.org/cms/default/rubrik/9/9114.history.htm> (1. oktober 2008).
- 2008b. *National election results since 1979*. Dostopno prek: http://www.europeangreens.org/cms/default/dok/167/167260.national_election_results_since_1979@en.htm (22. november 2008).
28. Evropska komisija. 2008. *Okolje – Podnebne spremembe*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/environment/climat/campaign/news/news08_sl.htm (30. september 2008).
29. Ferry, Luc. 1998. *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*. Ljubljana: Krtina.

30. Flader, Susan. 2002. Leopold, Aldo. V *International encyclopedia of environmental politics*, ur. John Barry in E. Gene Frankland, 306–7. London in New York: Routledge.
31. Galić, Branka. 2002. Politička ekologija i zelena politika. *Socialna ekologija* 11 (1–2): 1–14.
32. Greenberg, James B. in Thomas K. Park. 1994. Political ecology. *Journal of Political Ecology* 1 (1): 1–12. Dostopno prek: http://jpe.library.arizona.edu/volume_1/FOREWARD.PDF (25. maj 2008).
33. Hardin, Garrett. 1968. Tragedy of the Commons. V *Foundations of environmental law and policy*, Richard Revesz, 1997, 5–7. New York in Oxford: Oxford University Press.
34. Hayward, Tim. 2002. Anthropocentrism. V *International encyclopedia of environmental politics*, ur. John Barry in E. Gene Frankland, 18–9. London in New York: Routledge.
35. Hłuszyk, Halina in Alina Stankiewicz. 1998. *Slovar ekologije*. Ljubljana: DZS.
36. Irvine, Sandy in Alec Ponton. 1988. *A green Manifesto: policies for a green future*. London: Macdonald Optima.
37. Keil, Roger, David V. J. Bell, Peter Penz in Leesa Fawcett. 1998. Editors' introduction: Perspectives on global political ecology. V *Political ecology global and local*, ur. Roger Keil, David V. J. Bell, Peter Penz in Leesa Fawcett, 1–16. London in New York: Routledge.
38. Kenny, Michael. 1984/2003. Ecologism. V *Political ideologies: An introduction*, tretja izdaja, Robert Eccleshall, Alan Finlayson, Vincent Geoghegan, Michael

- Kenny, Moya Lloyd, Ian MacKenzie in Rick Wilford, 152–79. London in New York: Routledge.
39. Kirn, Andrej. 1992. *Ekološka (okoljska) etika*. Maribor: ARAM.
- 2004. *Narava, družba, ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
40. Klemenc, Andrej. 1992. Nelagodje zelene politike. V *Ekološko gibanje, politika, morala*, ur. Andrej Klemenc, 5–18. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
41. Komat, Anton. 2000. Zaton Prometejeve dobe. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXVIII (Oikos 1). Ljubljana: Študentska založba.
42. Koprek, Ivan. 1991. Ekološka kriza – izazov praktičnoj filozofiji. V *Ekologija: Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*, ur. Valentin Pozaić, 53–66. Zagreb: Filozofsko-teološki institut DI.
43. Latour, Bruno. 2004. *Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge in London: Harvard University Press.
44. Light, Andrew. 2002. Social Ecology. V *International encyclopedia of environmental politics*, ur. John Barry in E. Gene Frankland, 422–4. London in New York: Routledge.
45. Lukšič, Andrej A. 1999. Rizična tehnologija: izziv demokraciji. K politični ekologiji. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXVII (193). Ljubljana: Študentska založba.
46. Mather, Alexander. 1999. *The Moral Economy and Political Ecology of Land Ownership*. Land Reform in Scotland Conference organizirana znotraj School of

- Planning and Housing, Edinburgh College of Art/Heriot-Watt University, Edinburgh, 29th October 1999. Dostopno prek: <http://www.caledonia.org.uk/land/documents/Moral%20Economy%20of%20Land%20Ownership.pdf> (19. november 2008).
47. Mathewson, Kent in Michael S. Yoder. 1992. Human Ecology. V *New Approaches in Latin Americanist Geography*, ur. Gary S. Elbow 37–43. Auburn: CLAG Publications. Dostopno prek: <http://sites.maxwell.syr.edu/clag/special3/yoder.htm> (18. november 2008).
48. Mayr, Ernst, J.M. Diamond, I. Simoniti, A. Weber in J.S. Wilkins. 2008. *Filozofija evolucije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
49. McLean, Iain. 1996. *The concise Oxford dictionary of politics*. Oxford: Oxford University Press.
50. Meadows, Donella, Jorgen Randers in Dennis Meadows. 2005. *Limits to growth: The 30-Year Update*. Tretja izdaja. London in Sterling (VA): Earthscan.
51. Meštrov, Milan. 1991. Ekologija: Sadržaj i domet. V *Ekologija: Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*, ur. Valentin Pozaić, Valentin, 13–28. Zagreb: Filozofsko-teološki institut DI.
52. Millennium Ecosystem Assessment (MEA). 2005. *Ecosystems and Human Well-being: Scenarios*. Volume 2. Washington, Covelo, London : Island Press. Dostopno prek: http://books.google.com/books?id=Q6jUX_BgWpIC&printsec=frontcover&hl=sl#PPA64,M1 (20. november 2008).
53. Mlinarič, Martina. 2004. *Religije in mednarodno varstvo okolja s posebnim ozirom na vlogo krščanstva*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

54. Mol, Arthur P. J. in Gert Spaargaren. 1994. Apokaliptična obzorja ekološke reforme. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXII (166–167): 203–16.
55. Monkhouse, F. J. in John Small. 1978. *A dictionary of the natural environment*. London: Edward Arnold.
56. Naess, Arne. 1973. The Shallow and the Deep: Long-Range Ecology Movement: A summary. V *The Deep Ecology Movement: An Introductory Anthology*, ur. Alan Drengson in Yuichi Inoue, 3–9. 1995. Berkeley, California: North Atlantic Books. Dostopno prek: <http://books.google.si/books?id=5M4SwWkKLZ4C&printsec=frontcover#PPR24,M1> (22. november 2008).
57. Nennen, Heinz-Ulrich. 1993. Naravoslovna znanost in ekologija. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXI (154–155): 101–111.
58. Okereke, Chukwumerije, ur. 2007. *The politics of the environment: A survey*. London in New York: Routledge.
59. Offe, Claus. 1992. Zeleni strah pred reformizmom V *Ekološko gibanje, politika, morala*, Andrej Klemenc, 55–62. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
60. Omladič, Luka. 1999. Ekološka filozofija in epistemološka zmeda nove dobe. V *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*, Luc Ferry, 163–90. Ljubljana: Krtina.
61. O'Neill, John. 1993. *Ecology, Policy and Politics. Human well-being and the natural world*. London in New York: Routledge.
62. Orr, David W. 1992. *Ecological literacy: Education and the Transition to a Postmodern World*. Albany: State University of New York Press.

63. Page, Ed. 2002. Environmental Ethics. V *International encyclopedia of environmental politics*, John Barry in E. Gene Frankland, 168–71. London in New York: Routledge.
64. Paterson, Matthew. 2007. International Political Economy and the Environment. V *The politics of the environment: A survey*, Chukwumerije Okereke, 35–51. London in New York: Routledge.
65. Pease, Kelly-Kate S. 2000/2003 *International organizations: perspectives on governance in the twenty-first century*. Druga izdaja. Upper Saddle River in New Jersey: Prentice Hall.
66. Penca, Jerneja. 2007. *Razvoj norme varstva okolja v mednarodni agenciji za jedrsko energijo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
67. Pepper, David. 1993. *Eco-socialism. From deep ecology to social justice*. London in New York: Routledge.
- 1996. *Modern environmentalism: An introduction*. London in New York: Routledge.
68. Pickering, Kevin T. in Lewis A. Owen. 1994. *An introduction to global environmental issues*. London in New York: Routledge.
69. Plows, Alex, Derek Wall in Brian Doherty. 2007. *Covert Repertoires: Ecotage in the UK*. Dostopno prek: www.keele.ac.uk/depts/spire/Working_Papers/Brian_Doherty_working_papers/Covert%20Repertoires%20Ecotage%20in%20the%20UK.doc (22. november 2008).
70. Plut, Dušan. 1991. *Entropijska zanka*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

71. Porritt, Jonathon. 1988. Foreword. V *A green Manifesto: policies for a green future*, Sandy Irvine in Alec Ponton, ix–xi. London: Macdonald Optima.
72. Požarnik, Hubert. 1992. Ekološka etika in znanost. V *Ekološko gibanje, politika, morala*, ur. Andrej Klemenc, 11–8. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
73. Praznik, Sonja. 2003. *Trajnostni razvoj kot vsebinski del transportne politike Evropske unije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
74. Radej, Bojan. 1994. Onesnaženje naprodaj ali slovo od ekoradikalcev. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXII (166–167): 193–202.
75. Revesz, Richard. 1997. *Foundations of environmental law and policy*. New York in Oxford: Oxford University Press.
76. Rüdiger, Wolfgang. 1992. Zeleni – od gibanj k institucijam (intervju). V *Ekološko gibanje, politika, morala*, ur. Andrej Klemenc, 41–53. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
77. Schnedl, Hartmut. 1997. Pojmovanje narave na področju varstva okolja in narave. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXV (182): 247–262.
78. Schumacher, Ernst Friederich. 1973. *Small is Beautiful: Economics as if People Mattered*. New York, Hagerstown, San Francisco in London: Perennial Library.
79. *Sierra Club*. Dostopno prek: <http://www.sierraclub.org/> (27. september 2008).
80. Sladojević, Ranko. 1991. Ogled o ekofiliji. V *Ekologija: Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*, ur. Valentin Pozaić, 45–51. Zagreb: Filozofsko-teološki institut DI.

81. Sluga, Meta, ur. 1982. *Okolje*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
82. Smith, Zachary A. 1992/1995. *The Environmental Policy Paradox*. Druga izdaja. New Jersey: Prentice Hall.
83. Steiner, Dieter in Markus Nauser, ur. 1993. *Human ecology: Fragments of anti-fragmentary views of the world*. London in New York: Routledge.
84. Stephens, Piers H. G. 2002a. Ecology. V *International encyclopedia of environmental politics*, ur. John Barry in E. Gene Frankland, 157–8. London in New York: Routledge.
- 2002b. Eco-philosophy/ecosophy. V *International encyclopedia of environmental politics*, ur. John Barry in E. Gene Frankland, 146–7. London in New York: Routledge.
- 2002c. Humanism and the Environment. V *International encyclopedia of environmental politics*, ur. John Barry in E. Gene Frankland, 267–8. London in New York: Routledge.
- 2002č. Naess, Arne. V *International encyclopedia of environmental politics*, ur. John Barry in E. Gene Frankland, 330–1. London in New York: Routledge.
85. The Ecologist. 2008. *About Us*. Dostopno prek: http://www.theecologist.org/pages/about_us.asp (3. november 2008).
86. The Ecologist Archive. 2000. A blueprint for Survival. *The Ecologist* (2) 1. Dostopno prek: <http://www.theecologist.info/key27.html> (4. november 2008).

87. The Royal Society for the Protection of Birds. 2008. *About us: History of the RSPB*. Dostopno prek: <http://www.rspb.org.uk/about/history/index.asp> (30. september 2008).
88. Turton, Anthony R. 2001. *The Construction of Knowledge and the Climate Change Debate: A Perspective from the Developing South*. Candriai, Italy: ISODARCO Summer School "Global Climate Change and Impact on Natural Resources".
89. United Nations Climate Change Conference (UNFCCC). 2007. *United Nations Climate Change Conference in Bali*. Dostopno prek: http://unfccc.int/meetings/cop_13/items/4049.php (29. september 2008).
90. Vaughn Switzer, Jacqueline. 1994. *Environmental Politics: Domestic and global dimensions*. New York: St. Martin's Press.
91. Vincent, Andrew. 1992/1995. *Modern political ideologies*. Druga izdaja. Oxford in Cambridge: Blackwell.
92. Walker, Peter A. 2005. Political ecology: where is the ecology? *Progress in Human Geography* 29 (1): 73–82. Dostopno prek: <http://geography.uoregon.edu/walker/walker%202005%20where%20is%20the%20ecology.pdf> (18 november 2008).
93. Waveland Press. 2008. *Pigs for the Ancestors: Ritual in the Ecology of a New Guinea People, Roy A. Rappaport*. Dostopno prek: <http://www.waveland.com/Titles/Rappaport.htm> (22. november 2008).
94. Wilkins, John S. 1997. Evolucija in filozofija. V *Filozofija evolucije*, Ernst Mayr, J.M. Diamond, I. Simoniti, A. Weber in J.S. Wilkins, 2008, 315–50. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

95. Wissenburg, Marcel. 1998. *Green liberalism: The free and the green society*. London in Pennsylvania: University College London Press.
96. Wolf, Eric. 1972. Ownership and Political Ecology. *Anthropological Quarterly*. 45: 201–5. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/pss/3316532> (18. november 2008).
97. World Comission on Environment and Development (WCED). 1987. *Our common future*. Oxford in New York: Oxford University Press.
98. Young, John. 1990. *Post-environmentalism*. London: Belhaven Press.
99. *Zakon o varstvu okolja (ZVO-1-UPB1)*. Ur. l. RS 39/2006. Dostopno prek: http://www.zakonodaja.com/zakoni/ix/5/2/zvo_1_upb1/zvo_1_upb1 (3. december 2008).
100. Zegers, Peter. 2002. The Dark Side of Political Ecology. *International Journal for a Rational Society* (3). Dostopno prek: <http://www.communalism.org/Archive/03/dspe.html> (30. maj 2008).
101. Zeuner, Bodo. 1992. Parlamentarizacija zelenih. V *Ekološko gibanje, politika, morala*, ur. Andrej Klemenc, 81–102. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
102. Zimmerer, Karl S. in Thomas J. Bassett. 2003. Future directions in Political Ecology. V *Political Ecology: An Integrative Approach to Geography and Environment-development Studies*, ur. Karl S. Zimmerer in Thomas J. Bassett, 274–95. London in New York: Guilford.
103. Žižek, Slavoj. 2007. *Que veut l'Europe? Réflexions sur une nécessaire réappropriation*. Paris: Éditions Flammarion.